

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

ŽYGIMANTAS NARKEVIČIUS
VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA (62401S105)

**PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMO
TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: doc. dr. Virginijus Bitė

2014-__-__

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMO RIBOJIMO SAMPRATA IR PRIELAIIDOS	8
1.1. Privačiųjų juridinių asmenų (kaip verslo vykdymo formos) istorinės ištakos.....	8
1.2. Privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo įtaka verslo santykiuose	16
2. LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE ĮTVIRTINTOS PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMO SĄLYGOS (SUVARŽYMAI)	20
2.1. Pirmumo teisė įsigyti perleidžiamas teises (akcijas)	21
2.2. Dalyvių sudėties pasikeitimas dėl vieno iš dalyvių savanoriško pasitraukimo	39
2.3. Sutikimai, būtini teisių (akcijų) perleidimo atveju	41
3. KITI JURIDINIAI FAKTAI, DARANTYS ĮTAKĄ PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMUI	46
3.1. Dalyvių tarpusavio sutartys dėl teisių (akcijų)	46
3.2. Teisių (akcijų) dovanojimo ir mainų sutartys	51
3.3. Teisių (akcijų) paveldėjimas	53
IŠVADOS	55
PASIŪLYMAI	57
LITERATŪRA	58
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	64
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PRIEDAI	68
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	71

IVADAS

Magistro baigiamajame darbe tirama problema. Išanalizavus teisės aktuose įstatymų leidėjo įtvirtintą teisinį reguliavimą, teisės doktriną, teisminę praktiką, kyla klausimas: kaip tobulinti privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, komanditinės ir tikrosios ūkinių bendrijų)¹ dalyvių interesų apsaugą – pasikeitimo mechanizmą? Įvykus tam tikriems juridiniams faktams (priklausantiems ar nepriklausantiems nuo privataus juridinio asmens dalyvio valios), pagal Lietuvoje galiojantį teisinį reguliavimą sukuriami teisinė terpė „apeiti“ Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintas dalyvių pasikeitimo sąlygas, tokiu būdu eliminuojant kitų (esamų) dalyvių kontrolės teisę bei galimybę perimti tretiesiems asmenims, galimai net nesusijusiems su kitais (esamais) privataus juridinio asmens dalyviais, perleidžiamas teisės (akcijas) taip sumažinant privataus juridinio asmens dalyvių skaičių. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose įtvirtinti dalyvių pasikeitimo mechanizmai nėra tapatūs (galimai dėl kiekvieno juridinio asmens specifinių bruožų), todėl, autoriaus nuomone, veikiant skirtingiems suvaržymams iškyla grėsmė dėl įstatymo leidėjo bendro siekio – įsteigtą privatųjį juridinį asmenį išlaikyti pirminių dalyvių (steigėjų) diskrecijoje – žlugimo.

Magistro baigiamojo darbo aktualumas. Didesnio kapitalo akumuliacijos galimybė komercinėje veikloje skatina civilinės apyvartos dalyvius jungti savo kapitalą ir žinias steigiant privačiuosius juridinius asmenis. Kadangi privačiųjų juridinių asmenų dalyvių nuosavybės teisę riboja kitų dalyvių interesai į kapitalo koncentraciją, dėl egzistuojančių tarpusavio fiduciarinių santykių dalyviams iš esmės yra svarbu, kas yra jų verslo partneriai, todėl šie asmenys negali visiškai savarankiškai įgyvendinti (realizuoti) savo nuosavybės teisės turinio. Globalūs socialiniai pokyčiai verslo sektoriuje, tinkama dalyvių interesų apsauga ir poreikis sumažinti ginčų kilimo riziką vienam ar keliems dalyviams nusprendus pasitraukti iš vykdomo verslo skatina šiame magistro baigiamajame darbe atlikti išsamų tyrimą, padėsiantį nustatyti, ar įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos teisės aktuose tinkamai reglamentavo privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo mechanizmą tuo užtikrindamas sąžiningą verslo praktiką bei tinkamai sureguliuodamas dalyvių tarpusavio teisinius santykius.

Magistro baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šis magistrinis darbas yra bene pirmasis mokslinio pobūdžio tyrimas, atliktas Mykolo

¹ Autorius šiame magistro baigiamajame darbe neanalizuoja kitų privačiųjų juridinių asmenų – žemės ūkio bendrovių, kooperatinių bendrovių, akcinių bendrovių, individualių įmonių, daugiabučių namų savininkų bendrijų, advokatų profesinių bendrijų – dalyvių pasikeitimo ribojimų (plačiau žiūrėti šio tiriamojo darbo dalyką, aprašomą 4 puslapyje).

Romerio universiteto Teisės fakultete, pretenduojantis į detalesnę privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, komanditinės ir tikrosios ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimo teisinio reglamentavimo sisteminę analizę. Pažymėtina, kad išsamesnė teisinė diskusija uždarnosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo atveju per pastarąjį dešimtmetį pastebima doc. dr. Virginijaus Bitės,² prof. dr. Julijos Kiršienės³ ir keleto kitų mokslininkų publikuotuose tyrimuose bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje,⁴ tačiau pastarajame šaltinyje formuojami argumentai yra dinaminio pobūdžio, kas suponuoja prielaidą dėl esamos teismų praktikos performavimo siekiant priimtais teismų sprendimais įgyvendinti realų teisingumą (tikrąjį kreipimosi į teismą siekį), o ne demonstruoti jo vykdymo regimybę.⁵ Tuo tarpu mažosios bendrijos ir tikrosios bei komanditinės ūkinių bendrijų dalyvių pasikeitimo ribojimai Lietuvos teisės doktrinoje neanalizuoti, kas neabejotinai skatina autorių tokį tyrimą atlikti.

Magistro baigiamojo darbo reikšmė. Šiame magistro baigiamajame darbe atliekamas tyrimas yra svarbus teisės doktrinai bei privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, tikrosios ir komanditinės ūkinės bendrijos) dalyviams – verslininkams, – siekiantiems ginti savo teises jų pažeidimo atveju; teismams, privalantiems išsamiai pagrįsti jų priimamus sprendimus (LR CPK 263 straipsnio 1 dalis) tuo užtikrinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁶ (toliau vadinama – „Konstitucija“) 31 straipsnyje įtvirtintą teisingumo įgyvendinimo principą.

Magistro baigiamojo darbo objektas. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas yra privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo ribojimai (suvaržymai).

Magistro baigiamojo darbo dalykas. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo dalykas yra privačiųjų juridinių asmenų – uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, komanditinės ir tikrosios ūkinių bendrijų – dalyvių pasikeitimo mechanizmo, kurį įstatymų leidėjas įtvirtino Lietuvos Respublikos teisės aktuose, analizė, atsižvelgiant tiek į kontinentinės teisės (Vokietija, Prancūzija ir kt.),⁷ tiek į bendrosios – anglosaksų teisės (Anglija)⁸ tradicijas

² Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009, p. 93 – 106.

³ Bitė, V.; Kiršienė, J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2008, 5(107), p. 61 – 70.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–168/2009. Taip pat žiūrėti, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K–3–587/2009 ir pan.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas „Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių“.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014 (2014–01–24 redakcija).

⁷ Vokietija, Prancūzija – kontinentinės teisės tradicijų atstovės, dariusios didžiulę įtaką civilinės teisės raidai Lietuvoje.

puoselėjančias valstybes ir jose galiojančius esminius privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo principus. Šiame magistro baigiamajame darbe nėra analizuojama kitų privačiųjų juridinių asmenų (žemės ūkio bendrovių, kooperatinių bendrovių, akcinių bendrovių, individualių įmonių, daugiabučių namų savininkų bendrijų⁹) dalyvių pasikeitimo problematika, kadangi, autoriaus nuomone, įstatymų leidėjas su šiais juridiniais asmenimis susijusiuose teisės aktuose nustatė ganėtinai liberalų (laisvą) teisių (akcijų, pajų) perleidimą tretiesiems asmenims, suteikdamas juridinio asmens dalyviams diskrecijos teisę papildomus ribojimus įtvirtinti įstatuose bei kitose tarpusavyje sudaromose sutartyse.

Magistro baigiamojo darbo tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tyrimo objektą bei dalyką, darbo autorius išsikelia tikslą – atskleidus privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, tikrosios ir komanditinės ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimo mechanizmus išsiaiškinti, ar Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika pakankamai (adekvačiai) užtikrina privačiųjų juridinių asmenų dalyvių interesų apsaugą siekiant sukurtą verslo vienetą bei jo valdymą išlaikyti tarp jau jame veikiančių dalyvių, o ginčo atveju – tinkamai įgyvendina Konstitucijos 31 straipsnyje įtvirtintą teisę į veiksmingą teisminę gynybą.

Magistro baigiamojo darbo tyrimo uždaviniai. Tam, kad būtų tinkamai bei visapusiškai pasiektas aukščiau nurodytas tyrimo tikslas, magistro baigiamajame darbe iškeliami tokie uždaviniai:

1. Atskleisti privačiųjų juridinių asmenų steigimo tikslo ir įstatymo leidėjo siekio riboti privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo mechanizmo sampratą bei šių reiškinių istorines ištakas (prielaidas).
2. Susisteminti (sugrupuoti) privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, tikrosios ir komanditinės ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimo sąlygas (savaržymus), įtvirtintas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose, peržiūrėti teisminę praktiką bei gautus tyrimo rezultatus palyginti su kitose valstybėse galiojančiais pagrindiniais privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo ribojimo principais.

⁸ Anglija – anglosaksų tradicijų atstovė, dariusi didžiulę įtaką civilinės teisės raidai Didžiosios Britanijos metropolijos kraštuose, taip pat Jungtinėse Amerikos Valstijose, Australijoje.

⁹ *Aut. pastaba* – prie privačiųjų juridinių asmenų taip pat yra priskirtina ir advokatų profesinė bendrija, tačiau kadangi tai yra išimtinai profesinės veiklos forma, kurios dalyviais pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 9–2066, 2014–06–10 redakcija) 28 straipsnio 2 dalį gali būti tik advokatai, į šiame magistro baigiamajame darbe atliekamą tyrimą šis privatusis juridinis asmuo neįtrauktinas, tačiau palyginimo tikslais atskiruose darbo skyriuose autorius trumpai pamini šio juridinio asmens dalyviams taikytinus ribojimus (savaržymus).

3. Nustatyti, kokie kiti juridiniai faktai, priklausantys ar nepriklausantys nuo tam tikro juridinio asmens dalyvio valios, gali daryti esminę įtaką (eliminuoti) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose įtvirtintoms bendrosioms dalyvių pasikeitimo sąlygoms (savaržymams).

Magistro baigiamojo darbo tyrimo metodika. Šiame magistro baigiamajame darbe naudojami tyrimo metodai:

1. *Lingvistinis metodas* bus naudojamas aiškinant teisės normų bei teismų sprendimų formuluotes, atskiras sąvokas.
2. *Dokumentų (šaltinio turinio) analizės* metodas pasitelktas siekiant nustatyti Lietuvos ir užsienio teisės normų, teismų sprendimų, teisės doktrinos turinį bei tikrąją prasmę.
3. *Sisteminės analizės* metodas leis nuosekliai analizuoti privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo teisinį reglamentavimą.
4. *Lyginamasis* metodas naudojamas Lietuvos ir kitų užsienio valstybių teisės aktų, reglamentuojančių privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo, analizei. Šis metodas padės nustatyti, kuo panašus ir kuo skiriasi privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo principų reglamentavimas įvairiuose teisės aktuose, suteiks galimybę palyginti skirtingų mokslininkų požiūrius, padės modeliuoti galimus teisinės bazės tobulinimo pasiūlymus.
5. *Istorinis metodas* bus naudojamas atskleidžiant privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo ribojimo istorines ištakas, teisinio reglamentavimo pasikeitimus.
6. *Kritinės analizės metodo* pagalba bus kritiškai vertinamos privataus juridinio asmens dalyvių pasikeitimą reglamentuojančios teisės normos, teismų praktika, doktrininis aiškinimas, nurodomi jų privalumai ir trūkumai.
7. *Apibendrinimo* metodas tyrime pasitelktas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms, pasiūlymams suformuluoti.

Magistro baigiamojo darbo struktūra. Magistro baigiamojo darbo struktūrą nulėmė išsikelti tyrimo uždaviniai – kiekvienam jų skiriama atitinkama darbo dalis (skyrius), todėl šį tiriamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, susidedanti iš trijų skyrių, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija ir santrauka lietuvių – anglų kalbomis. Pirmame darbo skyriuje atliekama doktrinos, mokslinės literatūros analizė aptariant privačiųjų juridinių asmenų formavimosi istorines ištakas ir dalyvių pasikeitimo ribojimo įtaką (siekį) verslo santykiuose. Antrajame darbo skyriuje sisteminami pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus įsteigtų privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, komanditinės ir tikrosios ūkinių bendrijų) dalyvių bendrieji pasikeitimo savaržymai (ribojimai), kurie lyginami su užsienio valstybėse galiojančiais privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo

pagrindiniais principais, peržiūrima teisminė praktika, doktrina. Trečiojoje darbo dalyje tiriami kiti (specialieji) juridiniai faktai, galintys eliminuoti Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose įtvirtintas bendrąsias dalyvių pasikeitimo sąlygas (savaržymus). Manoma, kad magistro baigiamojo darbo rezultatų pagrindu suformuluotos išvados ir pasiūlymai skatins Lietuvos Respublikos teismus – užtikrinti teisingumo įgyvendinimą tinkamai apginant privačių juridinių asmenų dalyvių pažeistas teises, o dalyvius – imtis atitinkamų priemonių savo teisių apsaugai užtikrinti.

Magistro baigiamojo darbo ginamieji teiginiai. Šiame magistro baigiamajame darbe aktorius išsikelia šiuos ginamuosius teiginius (hipotezes):

1. Privačių juridinių asmenų (uždarytųjų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų) dalyviai negali visiškai savarankiškai (laisvai) disponuoti jų turimomis teisėmis (akcijomis).
2. Įstatymų leidėjo įtvirtintas teisinis reguliavimas bei formuojama teisminė praktika dėl privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo ribojimų (savaržymų) nepakankamai užtikrina likusių dalyvių interesų apsaugą (kontrolę) vienam iš dalyvių nusprendus perleisti jo valdomas teises (akcijas) tretiesiems asmenims.

1. PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMO RIBOJIMO SAMPRATA IR PRIELAIIDOS

1.1. Privačiųjų juridinių asmenų (kaip verslo vykdymo formos) istorinės ištakos

Su juridiniais asmenimis susiduriame visur: jie pagamina ir teikia prekes bei paslaugas, kurias kiti individai naudoja kiekvieną dieną, valdo prekybos ir pramogų centrus, transporto, telekomunikacijų sektorius, tiekia vandenį, elektrą ir pan. Aplinkybė, jog didžiulės kompanijos yra suprantamos kaip juridiniai asmenys, o ne tiesiog kaip atskirų asmenų grupė, siekianti tam tikrų bendrų tikslų, juridinių asmenų kategoriją daro unikalia verslo vykdymo forma.¹⁰ Pavieniai individai, net ir pasitelkdami įstatymo leidėjo suteiktus teisinius instrumentus (pavyzdžiui, tarpusavyje sudarydami bendradarbiavimo – jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis,¹¹ suteikiančias galimybę bendromis pastangomis pasiekti norimus rezultatus – LR CK 6.969 straipsnis), negali visapusiškai užtikrinti siekiamų tikslų, tuo tarpu tinkamai pasirinkta verslo vykdymo forma dažnai nulemia verslo sėkmę. Įvairių išteklių stoka, didesnio kapitalo akumuliacijos poreikis komercinėje veikloje, neribotos civilinės atsakomybės grėsmė verslo žlugimo atveju skatina civilinės apyvartos dalyvius jungti savo kapitalą ir žinias steigiant privačiuosius juridinius asmenis – įmones,¹² ko pasekmė yra verslo transformacija į tam tikrą teisinį subjektą, turintį savarankiškas teises ir pareigas, kurios skiriasi nuo juridinio asmens dalyvių (steigėjų) turimų teisių ir pareigų. Juridinio asmens įkūrimas yra viena iš opcijų tam tikrų asmenų siekiamam tikslui – rezultatui įgyvendinti,¹³ kurio savalaikį realizavimą atskirai grupei individų (pavyzdžiui, pavieniams fiziniams asmenims) gali riboti atitinkamos įstatymo normos.¹⁴

¹⁰ Sealy, L.; Worthington S. *Cases and Materials in Company Law*, 8th edn. Oxford, 2008, p. 19.

¹¹ Mikalonienė, L. Jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis ir uždarnosios akcinės bendrovės steigimo sutartis – lyginamieji aspektai ir teisinis kvalifikavimas. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2011, (80), p. 53.

¹² Teisės moksle ir specialiuose įstatymuose terminas *įmonė* vartojamas kaip privataus juridinio asmens sinonimas, todėl šiame magistro baigiamajame darbo autorius taip pat naudoja šią terminologiją. J. Kiršienės ir K. Keručio teigimu *įmonės* terminas gali būti vartojamas dviem prasmėmis – subjekto ir objekto. Įmonė kaip subjektas – tai savo firmos vardą turintis ūkinis vienetas, įsteigtas įstatymų nustatyta tvarka tam tikrai komercinei ūkinei veiklai, pavyzdžiui, individuali įmonė, uždaroji akcinė bendrovė, žemės ūkio bendrovė ir kt. Įmonė kaip teisės objektą sudaro daiktinių, finansinių ir nematerialių aktyvų, jos teisių ir pareigų kompleksas (plačiau apie įmonės sampratą žiūrėti Kiršienė, J.; Kerutis, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. 2006, 3(81), p. 24 – 25).

¹³ Mantysaari, P. *Organising the Firm, theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*. Springer, 2012, p. 5.

¹⁴ Tik nuo 2014 m. gegužės 1 d. buvo panaikintas draudimas, apribojęs fizinių asmenų – užsieniečių teisę įsigyti žemės ūkio paskirties žemę Lietuvos Respublikos teritorijoje ne Lietuvos Respublikos piliečiams. 2011 m. lapkričio 03 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinio įstatymo 17 straipsnio pakeitimo Konstitucinį įstatymą Nr. XI–1626, kuriuo pakeitė pirmiau minėto Konstitucinio įstatymo 17 straipsnio 2 dalį ją išdėstydamas sekančiai: „Šio Įstatymo 4 straipsnyje nustatytus kriterijus atitinkantys užsienio subjektai, išskyrus tuos užsieniečius, kurie ne mažiau kaip 3 metus Lietuvoje nuolat gyveno ir vertėsi žemės ūkio veikla, ir užsienio juridinius asmenis bei kitas užsienio

Šiuos aukščiau nurodytus teiginius galime iliustruoti viena iš seniausių Jungtinėse Amerikos Valstijose nagrinėtų civilinių bylų – *People's Pleasure Park Co v Rohleder*.¹⁵ Bylos fabuloje nurodoma, kad XX a. tamsiaodžiams buvo griežtai draudžiama nuosavybės teise įsigyti bet kokius žemės sklypus (nekilnojamąjį turtą). Po penkiasdešimties metų tokie draudimai būtų paskelbti kaip antikonstituciniai, bet XX a. pradžioje tai buvo laikoma įprastu dalyku. Buvęs vergas, Joseph B. Johnson, kartu su kitais tamsiaodžiais individais įkūrė juridinį asmenį (jam buvo suteiktas pavadinimas „*People's Pleasure Park Company*“), kuris nuosavybės teise įsigijo žemės sklypą tuo išvengdamas aukščiau nurodyto draudimo. Esminiu ginčo objektu civilinės bylos nagrinėjimo metu tapo klausimas: ar tamsiaodžių asmenų grupės, kuriems, kaip fiziniams asmenims, yra taikomi draudimai nuosavybės teise įsigyti žemės sklypus, sukurtam/įsteigtam teisiniam subjektui (juridiniam asmeniui) gali būti taikomi identiški draudimai kaip ir jo dalyviams. Teismas nusprendė, kad pats juridinis asmuo negali turėti „odos spalvos“ nepriklausomai nuo to, kad visi juridinio asmens dalyviai yra tamsiaodžiai, dėl ko įsteigta kompanija yra atskiras teisinis subjektas, turintis savarankiškas teises ir pareigas, juo labiau, kad nuosavybės teisė į žemės sklypą priklauso ne juridinio asmens dalyviams, bet pačiam juridiniam asmeniui (dalyviai gali keistis, bet juridinis asmuo išlaikys jam perduotą nuosavybę savo diskrecijoje), todėl nustatyti ribojimai ginčo atveju yra netaikytini. Tokiu būdu aukščiau minėti asmenys (tamsiaodžiai), pasinaudodami fikcija (būdu sureguliuoti tam tikrus reiškinius, susiformavusius vėliau nei teisinė sistema) įkūrė juridinį subjektą tuo „apeidami“ jiems taikytiną draudimą.¹⁶ „Fikcijos tikslas – įtraukti į juridinę sferą tam tikrus visuomeninius santykius ir kartu išsaugoti teisės sistemos stabilumą ir sveikumą (fikcijos rodo juridinės ir ekonominės sferų netapatumą), dėl ko fikcijos sureguliuoti faktiniai santykiai negali paaiškinti ir atspindėti jų juridinės formos¹⁷“. Viena vertus, fikcijos būdu į juridinę sferą įvedami ūkinėje sferoje jau seniai nusistovėję santykiai, kita vertus – atsiranda šleifas nenumatytų pasėkmių, teisinių problemų, susijusių su aplinkybe, kad šiam dirbtiniam dariniui automatiškai priskiriami asmeniui būdingi požymiai, dėl ko ir yra teigiama, kad juridinio asmens dalyviai yra verslininkai, apyvartoje veikiantys juridinio asmens vardu,¹⁸ tačiau iš tiesų juridinio asmens dalyviai arba turi mažai

organizacijas, įsteigusius Lietuvoje atstovybes ar filialus, negali įsigyti žemės ūkio paskirties ir miškų ūkio paskirties žemės iki 2014 m. balandžio 30.“ Tuo tarpu Lietuvoje įsteigtiems juridiniams asmenims, kurio kai kurie dalyviai buvo netgi užsienio subjektai, tokie ribojimai taikomi nebuvo.

¹⁵ *People's Pleasure Park Co., Inc., et al. v. Rohleder*. 1908 m. birželio 11 d. [61 S. E. 794.].

¹⁶ Teismas nustatė, kad įkurta korporacija savo prasme yra nematomas, neapčiuopiamas, dirbtinis darinys ir gyvuojantis tik dėl įstatymo, tačiau tuo pačiu turintis savarankiškumą ir gebėjimą tik savo vardu įgyti teises bei pareigas, turi individualią (atskirą) valią, kuri nebūtinai sutampa su juridinio asmens dalyvio valia, turi savo turtą, kuris yra atskirtas nuo dalyvių turto, pagal įgyjamas prievoles atsako tik savo turtu.

¹⁷ Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002, 31(23), p. 70.

¹⁸ *Ibid.*

įtakos juridinio asmens veiklai (jų dalyvavimas koncentruojasi į kapitalo personifikacijos funkciją ir tikslą gauti atitinkamą finansinę grąžą) arba yra vienasmeniai juridinio asmens savininkai ir valdytojai¹⁹ (kaip kad aukščiau nurodytos civilinės bylos atveju).

Norint išsiaiškinti, kaip pavienių asmenų grupė, siekianti bendrų tikslų, nuo romėnų teisėje išryškėjusių juridinio asmens užuomazgų²⁰ evoliucionavo į šiuolaikinį juridinį asmenį, reikia atsižvelgti dar į XIV a., kuomet kristalizavosi juridinio asmens atskirumo nuo jo dalyvių (savininkų) principas. Vėliau (XVIII a. – XIX a.) pradėjo egzistuoti pelno siekiantys ir narystę pagrįsti juridiniai asmenys – bendrovės, kurios turėjo teisinį subjektiškumą: galėjo būti nuosavybės teisės subjektu, ieškovu ir atsakovu teisme ir net baudžiamosios atsakomybės subjektu, tačiau trūko esminio elemento, t. y. tokie juridiniai asmenys vis dar nesiekė pelno²¹ ir iš esmės atitiko šiandieninių viešųjų juridinių asmenų koncepciją.²² Trečioji transformacija įvyko XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje, kai teisė į juridinį asmenį tapo viešosios apyvartos objektu, nes bendrovių akcijomis imta prekiauti biržose – šis pokytis buvo susijęs su ribotos civilinės atsakomybės, kaip vieno iš pagrindinių šiandieninio juridinio asmens požymių, atsiradimu. Ketvirtasis etapas prasidėjo po Antrojo pasaulinio karo ir vyksta iki šiol: juridinis asmuo jau nebėra tik nacionalinės teisės darinys, nes jo veikimo zona peržengia įsisteigimo valstybės teritoriją,²³ dėl ko įkuriamos tarptautinės korporacijos, vykdančios verslą ne tik tam tikro regiono, bet ir globaliu – pasauliniu mastu.

Visi istoriniai juridinio asmens pokyčiai: pelno siekiančių ir narystę pagrįstų juridinių asmenų (bendrovių) atsiradimas, juridinio asmens atskirumo nuo jo dalyvių idėjos įtvirtinimas teisės aktuose, teisės į juridinį asmenį virtimas viešosios apyvartos objektu, taip pat aplinkybė, kad juridinis asmuo jau nėra vien tik nacionalinės teisės darinys, nes šio subjekto veikimo zona peržengia įsisteigimo valstybės teritoriją, kiekvieną kartą skatindavo kritiškai įvertinti juridinio asmens doktriną, dėl ko juridinio asmens raida nuolatos buvo susijusi su trimis pagrindinėmis

¹⁹ Kiršienė, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai*, p. 70 – 71.

²⁰ Pirminė (elementariausia) komercinio bendradarbiavimo forma romėnų teisėje buvo pripažįstama partneryste – *societas* (cituota/perfrazuota iš: Mikalonienė, L. Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2011, (71), p. 12).

²¹ Avi – Yonah, S. R. *The cyclical Transformation of Corporate From: A Hystorical Perspective on Corporate Social Responsibility*, p. 1 (cituota/perfrazuota iš: Tiknūtė, A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104), p. 64).

²² LR CK 2.34 straipsnio 2 dalis reglamentuoja, jog viešieji juridiniai asmenys yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus (valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, religinės bendruomenės ir t. t.). Tuo tarpu LR CK 2.34 straipsnio 3 dalis numato, kad privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus. Sąvoka *privatūs interesai* reiškia bet kokią materialią naudą (pelno dalies, turto prieaugio, paslaugų, galimybių padidinimą ir pan.), kurią gauna ar siekia gauti privatūs asmenys – juridinio asmens steigėjai arba dalyviai (cituota/perfrazuota iš: Pakalniškis V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Antroji laida: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 229).

²³ Tiknūtė, A. *op. cit.*, p. 64.

juridinio asmens teorijomis – doktrinomis (agregato – asmenų visumos,²⁴ fikcijos²⁵ ir realybės²⁶), kurios prisitaikydavo prie laikmečio poreikių viena kitą papildydamos, t. y. jų tikslas buvo suteikti metodologinį pagrindą besikeičiančių juridinio asmens ir jo steigėjų santykių analizei.²⁷ Kadangi socialinės ir teisinės juridinio asmens atsakomybės plėtimas buvo iš esmės grindžiamas juridinio asmens ir kitų interesų grupių santykiu, atsitiko taip, kad tradicinės juridinio asmens teorijos tapo mažai kuo naudingos juridinio asmens ir trečiųjų asmenų santykių analizei.²⁸ Juridinio asmens supratimas atsirado istoriškai plėtojantis juridinio asmens institutui, kuris tapo itin reikalingas kuriant juridinį kapitalo koncentracijos mechanizmą, pastarojo atsiradimą bei įsitvirtinimą nulėmusi ekonominė būtinybė bei pavienių asmenų tikslui – sėkmingo verslo rezultato siekimui.²⁹

Nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio juristai, suprasdami aukščiau nurodytų doktrinų nepakankamumą, pradėjo daug dėmesio skirti privataus juridinio asmens, kaip verslo organizavimo formos, prigimties sampratos analizei. Paprastai juridinio asmens sąvoka vartotina tik teisės moksle, tačiau visi socialiniai santykiai, kuriuos apima šis institutas, neabejotinai buvo ir yra kitų mokslo šakų tyrimų objektas³⁰. Nors dėl ekonomikos mokslo prigimties yra daugybė tarpusavyje konkuruojančių teorijų, aptariančių galimas verslo vykdymo formas bei modelius, juridinio asmens sąvokos analizei daug dėmesio skyrė ekonomistai, o jų atliktų tyrimų rezultatai turėjo įtakos teisės mokslininkų darbams ir teisiniam reguliavimui.³¹ Kadangi teisė yra reglamentuojama bei taikoma tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims realiame gyvenime, ekonomistai nuolat turi didesnės interpretavimo laisvės, todėl ekonominės teorijos, priešingai nei tam tikras teisinis reguliavimas, nėra taikomos imperatyviai,³² t. y., ekonomistai analizuoja fiktyvius (susikurtus vaizduotėje) juridinius asmenis ir jų vykdomą ekonominę veiklą dažniau nei rinkoje egzistuojančius (realiai veikiančius) juridinius asmenis. Dėl šių priežasčių iškyla didžiulis atotrūkis bei konkurencija tarp ekonomikos doktrinoje ir teisės doktrinoje vyraujančių

²⁴ „Agregato teorija juridinį asmenį traktuoja kaip įrankį dalyvių tikslams pasiekti, neturintį jokio autonomiškumo, tiesiog kolektyvinės dalyvių valios perteikėją. Ši teorija pirmiausia atkreipia dėmesį į dalyvių interesų apsaugą.“

²⁵ „Fikcijos teorijos autorių požiūriu, juridinis asmuo yra tiesiog dirbtinis valstybės valios kūrinys, o ne tikrasis teisės subjektas, todėl valstybės prerogatyva yra savavališkai suteikti arba atimti jam teises ir pareigas, kurios konkrečiu istoriniu laikotarpiu, valstybės požiūriu, yra būtinos. Todėl fikcijos teorijos būdingiausias bruožas – valstybės teisės reguliuoti juridinio asmens veiklą pabrėžimas.“

²⁶ „Realybės teorija daugiausia dėmesio skiria juridinio asmens teisiniam subjektiškumui, jo valios atskirumui nuo dalyvių valios, atstovaujama juridinio asmens valdymo organų. Taip pat ši teorija pabrėžia visų dalyvaujančiųjų juridinio asmens veikloje interesų pusiausvyros būtinumą.“

²⁷ Avi – Yonah, S. R. *The cyclical Transformation of Corporate From: A Hystorical Perpective on Corporate Social Responsibility*, p. 793.

²⁸ Tikniūtė, A. *Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos*, p. 71.

²⁹ Kiršienė, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai*, p. 69.

³⁰ Tikniūtė, A. *op. cit.*, p. 71.

³¹ *Ibid.*, p. 68.

³² Mantysaari, P. *Organising the Firm, theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*, p. 5.

teorijų,³³ tačiau po ilgų diskusijų galiausiai buvo pripažinta, kad šiuo metu dominuojantis analitinis įrankis privačiųjų juridinių asmenų teisėje yra *neoklasikinė ekonomika*,³⁴ todėl ieškant šiuolaikinės privačiojo juridinio asmens sampratos nuspręsta atsigręžti į ekonomistų darbus. Ypač didelę įtaką šiuolaikinei juridinio asmens sampratai, suderinančiai realius socialinius santykius ir teisės doktriną, turėjo 1937 m. ekonomisto Ronaldo Coase'o mokslinis darbas „*The nature of the Firm*“.³⁵ Būtent šis veikalas davė pradžią vėlesnėms ekonomikos mokslo bendrovės koncepcijos tyrimų kryptims, t. y. sandorio sąnaudų (angl. *transactional costs*), nuosavybės teisių (angl. *property rights*) mokyklai ir galiausiai sutartinei bendrovės teorijai (angl. *nexus of contracts*).³⁶ Būtent remiantis šia teorija juridinis asmuo yra konsensualinių santykių visuma, reguliuojama esamų arba sudarytinų sutarčių tarp visų privačiojo juridinio asmens interesų grupių: direktorių (vadovų), dalyvių, darbuotojų bei kreditorių pagal sutartines prievoles.³⁷ Kiekvienas juridinio asmens veikloje dalyvaujantis asmuo sutinka su standartinėmis sąlygomis, arba papildomai susitaria dėl savo teisių bei apsaugos.³⁸ Juridinis asmuo yra *sui generis* teisės subjektas, sukurtas socialinių santykių dalyvių patogumui, tačiau jis nėra realus asmuo.³⁹ R. Coase minėtame straipsnyje „*The nature of the Firm*“ geriau leidžia suprasti, kodėl įmonės kuriasi apskritai, pateikdamas esminę tezę, jog verslo vykdymas kuriant įmonę pasirenkamas todėl, kad tokiai verslo koordinavimo formai (centralizuotam subjektui) reikia mažiau sąnaudų nei tiesiogiai sudaryti sutartį rinkoje (decentralizuotas rinkos mechanizmas), nes tai yra susiję su didesnėmis sandorio sąnaudomis (angl. *transactional costs*), t. y. nors įmonė, versdamasi verslu, vis tik sudaro sandorius, jų kiekis yra mažesnis, nei būtų neįkūrus juridinio asmens.⁴⁰ Įmonė yra ilgalaikė daugiašalė sutartis, kurioje visi gamybos veiksniai yra susiję su visais kitais indėlio į veiklą faktoriais ir priklausomi nuo jų.⁴¹ Kitaip tariant, jeigu neegzistotų

³³ Mantysaari, P. *Organising the Firm, theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*, p. 5.

³⁴ Tikniūtė, A. *Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos*, p. 68.

³⁵ Coase, R. H. *The Nature of the Firm, the Firm, the Market and the Law*. University of Chicago Press, 1988, p. 33 – 35 (cituota/perfrazuota iš: *Ibid.*, p. 68).

³⁶ Lauraitytė, E. Sutartinės bendrovės teorijos susiformavimas ir sutartinė bendrovės prigimtis. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2014, (90), p. 144.

³⁷ Bainbridge, S. M. *Abolishing Veil Piercing. Corporate Practice Commentator*. 2001, Nr. 26, p.517 – 525 (cituota/perfrazuota iš: Tikniūtė, A. *op. cit.*, p. 68).

³⁸ Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1991, p. 14 (cituota/perfrazuota iš: *ibid.*, p. 68).

³⁹ *Ibid.*, p. 69.

⁴⁰ Coase, R. *The Nature of the Firm. Economica*, 1937, Vol. 4, No. 16, p. 390–391 (cituota/perfrazuota iš: Lauraitytė, E. *op. cit.*, p. 147).

⁴¹ Coase, R. H. *The Nature of the Firm, the Firm, the Market and the Law*. University of Chicago Press, 1988, p. 39 – 40 (cituota/perfrazuota iš: Tikniūtė, A. *op. cit.*, p. 68).

sandorio sąnaudos, juridiniai asmenys apskritai nebūtų kuriami ir ekonominė individų veikla galėtų būti koordinuojama tik paprastų rinkos dėsnių.⁴²

Ekonomistai nepateikia detalaus paaiškinimo, kodėl kiekviena produktyvi (efektyvi) veikla struktūruojasi į didelius sutarčių blokus, o atstovaujantis šiam blokui subjektas tampa sutarčių su tiekėjais, darbuotojais ir/ar klientais šalimi,⁴³ tačiau aišku viena – privataus juridinio asmens institutas yra būtina priemonė nuosavybės skirtingų juridinio asmens interesų grupių (dalyvių) teisėms apibrėžti.⁴⁴ Norint, jog bet kokia organizacinė forma galėtų atlikti šią funkciją, ji turi turėti du esminius požymius. *Pirma*, joje turi būti aiškiai identifikuotas sprendimus priimančias organas, tinkamai įgalintas atstovauti visam sutarčių blokui (tai juridinio asmens valdymo organai, kurie tam tikrais atvejais gali sutapti su naudos gavėjais ir savininkais, arba būti visiškai nepriklausomi); *antra*, organizacinė forma privalo turėti galimybę kokiomis nors priemonėmis užtikrinti savo prievolių vykdymą atitinkamais turтинiais aktyvais.⁴⁵ Pavienis fizinis asmuo taipogi turi visus šiuos atributus ir gali veikti kaip įmonė, tačiau juridiniai asmenys skiriasi nuo fizinių asmenų tuo, kad jų turtas, plačiąja prasme skirtas įgyjamoms prievolėms užtikrinti, dažniausiai yra atskiras nuo naudos gavėjų (juridinio asmens dalyvių) bei valdymo organų narių turto, kas ir skatina dalyvius kurti juridinius asmenis, nes tokios garantijos mažina verslo žlugimo ir civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis – kreditorius – riziką (juridinio asmens kreditoriai turi pirmesnę reikalavimo teisę į juridinio asmens turtą, nei asmeniniai dalyvio ar valdymo organo nario kreditoriai).⁴⁶ Be įmonės instituto analogišką rezultatą būtų pasiekti labai sunku, o deliktinės ribotos atsakomybės atveju matomai išvis neįmanoma.⁴⁷ Kita vertus, teoriškai būtų galima numatyti kreditorių reikalavimų eiliškumą atitinkamose sutartyse tarp įmonėje faktiškai veikiančių asmenų, tačiau praktiškai tai būtų labai sudėtinga ir neefektyvu, kadangi iki šiol nėra sukurtas toks mechanizmas, kuris leistų kreditoriams įsitikinti, kad visi asmeniniai dalyvio kreditoriai sutartyje yra informuoti apie jų reikalavimų pirmenybę (prioritetiškumą), dėl ko juridinio asmens (kaip rinkoje veikiančio subjekto) instituto neįmanoma apsaugoti įmonės turto nuo dalyvių asmeninių kreditorių pretenzijų.⁴⁸ Istoriškai, ribota įmonės dalyvių atsakomybė yra iššaukusi ne vieną aštrią diskusiją šiuo klausimu. Ribota civilinė atsakomybė skatina privataus juridinio asmens dalyvius investuoti į kuriamą verslą ir atitinkamai

⁴² Lauraitytė, E. *Sutartinės bendrovės teorijos susiformavimas ir sutartinė bendrovės prigimtis*, p. 147.

⁴³ Hansmann, H.; Kraakman, R. *The Essential Role of Organizational Law*. Yale Law Journal. 2000, Nr. 110, p. 2.

⁴⁴ Tikniūtė, A. *Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos*, p. 69.

⁴⁵ Vermeulen, E. P. M. *The Evolution of Legal Business Forms in Europe and the United States*. The Hague. New York, Kluwer Law International, 2003, p. 183 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 44).

⁴⁶ Tikniūtė, A. *op. cit.*, p. 69.

⁴⁷ Hansmann, H.; Kraakman, R. *op. cit.*, p. 2.

⁴⁸ *Ibid.*, p. 4.

paskirstyti riziką,⁴⁹ tačiau tuo pačiu dažnai sukelia sunkumų (nepasitikėjimą) kreditoriams juridinio asmens nemokumo atveju (pagal bendrą taisyklę juridinio asmens kreditoriai negali nukreipti savo kreditorinio reikalavimo į juridinio asmens dalyvius).⁵⁰ Ribotos civilinės atsakomybės privačiųjų juridinių asmenų dalyviai yra atsakingi tik savo indėlio dalimi, kurią įnešė į įmonės kapitalą. Paprastai juridinis asmuo jo dalyviui suteikia tam tikras turtines ir neturtines teises kuomet dalyvis pilnai perduoda juridiniam asmeniui pažadėtą įnašą (kapitalą), dėl ko dalyviai neturi jokių kitų atsakomybių⁵¹ (jų atsakomybė yra ribota – nesant bendrųjų žalos padarinių juridinio asmens dalyvis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, nebent kitaip nurodyta specialiuose įstatymuose (LR CK 2.33 straipsnio 1 dalis, 2.50 straipsnio 2 dalis)), kaip tik sukurtam juridiniam subjektui perduoti reikalaujamą dalį piniginių lėšų, o jeigu tą leidžia įstatymai – kito kilnojamojo ar nekilnojamojo turto,⁵² t. y. dalyvio turtas yra personifikuojamas – paverčiamas ne tik kapitalu, bet ir prievolių užtikrinimo priemone kreditoriams, dėl ko turto atskirumo savybė yra esminis požymis, kuris negali būti užtikrintas grynai sutartinėmis priemonėmis.⁵³ Galiausiai nuosavybės vaidmuo atsispindi dalyviams suteikiamų teisių daryti privačiajam juridiniam asmeniui esminę įtaką prigimtyje, kuomet šie asmenys turi neribotą kontrolę juridinio asmens valdymui ir teisę bet kada paskirti, pašalinti, pakeisti juridinio asmens vadovą bei priimti kitus – esminius – įmonės valdymui įtaką darančius sprendimus.⁵⁴ Žiūrint iš juridinio asmens ekonominės analizės formavimosi prielaidų ir atliekamų investicijų specifiškumo, dalyviai (angl. *residual risk bearer* ar *residual claimant*) tiekia rizikos dėl galimo nuostolio prisiėmimo paslaugą ir yra galutiniai naudos bei nuostolio gavėjai to, kas liko atsiskaičius su darbuotojais ir kreditoriais, (kuriems užtikrinamas fiksuotas atlyginimas sutartinėmis).⁵⁵ Dėl tokios specifinės dalyvių investicijos, kuri nėra užtikrinta garantuota grąža, jie įgyja prievolinių teisių ir pareigų (teisė balsuoti, skirti ir atšaukti valdymo organų narius, pareikšti ieškinį bendrovės vardu ir pan.) juridinio asmens atžvilgiu (LR CK 2.45 straipsnis), kurios taip pat paaiškina dalyvių atsakomybę juridiniam asmeniui perduoto kapitalo ribose.⁵⁶

⁴⁹ Mantysaari, P. *The Law of Corporate Finance*. Volume III. Springer, Berlin Heidelberg, 2010, 5.6.3 ir 5.6.4 skyriai.

⁵⁰ Talbot, L. *Critical company law*. Routledge – Cavendish, 2008, p. 24.

⁵¹ *Aut. pastaba* – nebent įstatymas numato kitaip: štai pagal LR CK CPK 673 straipsnį individualios įmonės savininkas ar pagal Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymo (*Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014, 2014–07–17 redakcija) 8 straipsnio 1 dalį tikrasis ūkinės bendrijos narys už juridinio asmens prievoles atsako visu savo turtu (subsidiariai).

⁵² Neville, M.; Sorensem K. E. *The Regulation of companies*. Forlaget Thomson A/S, 2003, p. 13.

⁵³ Hansmann, H.; Kraakman, R. *The Essential Role of Organizational Law*, p. 4.

⁵⁴ Griffiths, A. *Contracting with Companies*. Hart Publishing, 2005, p. 88.

⁵⁵ Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1991, p. 25, 67, 68 (cituoja/perfrazuota iš: Lauraitytė, E. *Sutartinės bendrovės teorijos susiformavimas ir sutartinė bendrovės prigimtis*, p. 164).

⁵⁶ Griffiths, A. *op. cit.*, p. 89.

Kadangi verslo sėkmė ir nesėkmė yra lemiamą akcininkų gaunamos naudos, jie taip pat turi didžiausią suinteresuotumą (palyginti su kitais interesų turėtojais) prižiūrėti valdymo organus.⁵⁷ Teoriniu požiūriu tai nėra įprasti prievoliniai teisiniai santykiai, nes jie turi daug daiktinėms teisės būdingų bruožų. Kita vertus, praktikoje juridinio asmens dalyviai įmonės turtą dažniausiai vertina kaip savo, dėl ko įstatymų, teisminės praktikos ir kitų šalių įstatymų bei juridinių asmenų teisės analizė rodo, kad juridinių asmenų teisės doktrina jau taip griežtai nebeatiskiria dalyvio turto nuo juridinio asmens turto⁵⁸ – pats juridinis asmuo yra tik teisinė fikcija, tam tikras juridinis instrumentas, kuris tarnauja faktiniams visuomeniniams santykiams sureguliuoti, o ne vien tik pačiai teisės sistemai. Nors per juridinio asmens institutą diversifikuojami potencialūs kreditoriai ir taip atpigina verslo organizavimas, tačiau tai savaime nereiškia, kad juridinis asmuo būtinai turi turėti ribotos atsakomybės privilegiją.⁵⁹ Lietuvos privačiųjų juridinių asmenų institutą 2001 metais papildžius neribotos atsakomybės privačiaisiais juridiniais asmenimis – individualia įmone ir ūkine bendrija, ribota dalyvių atsakomybė, iki tol buvusi bene vienu iš pagrindinių juridinio asmens požymiu, tapo tik grynai išvestiniu (antriniu) elementu. Šiuo metu privatusis juridinis asmuo išlaiko turto atskirumo požymį, kuris reiškia jau ne ribotą atsakomybę tam tikru turto aktyvu, o tiesiog tai, kad juridinio asmens nuosavybė teise valdomas turtas apskaitomas visiškai atskirai nuo įmonės dalyvių turto.⁶⁰

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog *įvairių išteklių stoka, didesnio kapitalo akumuliacijos poreikis komercinėje veikloje, centralizuotas valdymas bei mažesni kaštai, turto personifikavimas bei gaunamos kitos privilegijos, kaip antai civilinės atsakomybės ribojimas (įstatymo numatytais atvejais), skatina civilinės apyvartos dalyvius jungti savo darbą ir turimus išteklius steigiant privačiuosius juridinius asmenis, ko pasekmė yra verslo transformacija į tam tikrą teisinį subjektą*. Kita vertus, keliems asmenims apjungus turimą kapitalą ir tapus verslo partneriais įkuriant juridinį asmenį, kuris turi veikti kaip priemonė numatytam bendram tikslui pasiekti (paprastai gauti pelno ir/ar tenkinti kitus privačius interesus), verslo globalizacijos įtakoje pradeda ryškėti kitų juridinio asmens dalyvių interesų apsaugos mechanizmo problematika vienam iš juridinio asmens dalyviui nusprendus pasitraukti iš sukurto verslo struktūros.

⁵⁷ Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1991, p. 67 (cituota/perfrazuota iš: Lauraitytė, E. *Sutartinės bendrovės teorijos susiformavimas ir sutartinė bendrovės prigimtis*, p.164).

⁵⁸ Kiršienė, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai*, p. 67.

⁵⁹ Tikniūtė, A. *Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos*, p. 70.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 71.

1.2. Privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo įtaka verslo santykiuose

Kiekvienas asmuo, steigdamas kartu su kitais asmenimis įmonę, prisiima įvairiausių įsipareigojimų (dažnai *fiduciarinių*) kitų juridinio asmens dalyvių atžvilgiu. Nors privataus juridinio asmens dalyviui suteikta galimybė disponuoti jo turimomis teisėmis (akcijomis) leidžia įmonei nepertraukiamai vykdyti verslą nepriklausomai nuo jos dalyvių (plačiąja prasme savininkų) pasikeitimo, tačiau įstatymo leidėjas taip pat yra įtvirtinęs tam tikrus apribojimus, kurie neretai sudaro tam tikras praktines teises kliūtis teisių (akcijų) pardavėjui ir pirkėjui siekiant sėkmingai įgyvendinti sandorį nepažeidžiant kitų dalyvių interesų, t. y. pagal galiojančią teisinę reguliavimą įstatymų leidėjas privačiųjų juridinių asmenų⁶¹ dalyviams yra nustatęs tam tikrus barjerus,⁶² ribojančius pastarųjų asmenų valią laisvai disponuoti jų turimomis teisėmis (akcijomis), todėl, autoriaus nuomone, turi egzistuoti kriterijai, kurie paaiškintų privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo esminius apsunkinimus bei įstatymo leidėjo siekį plėtoti tokio pobūdžio teisinę reguliavimą.⁶³ Juridinių asmenų teisės doktrinoje dažniausiai argumentuojama, kad apribojimai privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimams yra pagrįsti tuo, jog kitiems dalyviams yra iš esmės svarbu, kas bus likę įmonės nariai, tokį domėjimąsi paaiškinant trimis principinėmis privačiųjų juridinių asmenų (*aut. pastaba* – šiame kontekste, atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo dalyką, yra vertinamos tik uždarytųjų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų veiklos vykdymo formos) ypatybėmis: 1) mažu arba ribotu dalyvių skaičiumi (dauguma dalyvių yra šeimos nariai arba artimi draugai, giminaičiai ir pan.); 2) ženkliu bendrumu tarp dalyvių ir įmonės vadovų (t. y. dauguma arba visi privataus juridinio asmens dalyviai paprastai yra ir jo valdymo organų nariais), 3) privataus juridinio asmens teisių (akcijų) neplatiniu viešojoje vertybinių popierių rinkoje.⁶⁴

Autoriaus nuomone, įstatymų leidėjas, nustatydamas tam tikrus privataus juridinio asmens dalyvių pasikeitimo ribojimus, siekia sumažinti įmonėje veikiančių dalyvių skaičių ir taip sukonzcentruoti kapitalą „vienose rankose“, kadangi natūralu, jog dviejų ar daugiau dalyvių galimybės priimti vienbalsius sprendimus dėl privataus juridinio asmens valdymo yra apsunkintos (tarp dalyvių natūraliai kyla ginčai dėl išsiskiriančių pozicijų, verslo vykdymo principų, siekiamų tikslų, interesų ir pan.). Kuomet vienas iš dalyvių perleidžia savo teises

⁶¹ Vadovaujantis LR CK 2.34 straipsnio 3 dalimi privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus.

⁶² Teisinis reguliavimas bei ribojimai yra aptariami šio magistro baigiamojo darbo 2 – 3 skyriuose.

⁶³ Mantysaari, P. *Organizing the Firm, theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*. Springer, 2012, p. 95.

⁶⁴ Nicholson, B., p. 515 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 93).

(akcijas) kitam to paties privataus juridinio asmens dalyviui (arba teisės (akcijos) yra išperkamos likusių dalyvių lygiomis dalimis ar pačio privataus juridinio asmens), įmonės strateginis valdymas, kurį įgyvendina likę juridinio asmens dalyviai, tampa ženkliai efektyvesnis ir patogesnis, t. y. mažų mažiausiai sumažėja dalyvių tarpusavio nesutarimų galimybė strateginį įmonės valdymą išlaikant tarp jau privataus juridinio asmens kapitale dalyvaujančių ir vykdomą veiklą (verslą) gerai pažįstančių asmenų tuo apsaugant likusius juridinio asmens dalyvius nuo taip vadinamos „kontrolės erozijos“.⁶⁵

Kita vertus, privatiesiems juridiniams asmenims yra būdingas partnerystės jausmas, dėl ko įsteigiamas juridinis asmuo, dažnai suteikiantis jo dalyviams ribotos civilinės atsakomybės ir kitas privilegijas sutartinėse prievolėse su trečiaisiais asmenimis,⁶⁶ tačiau tarpusavyje dalyviai save vis tiek laiko partneriais – „savo rato asmenimis“,⁶⁷ nebent privatųjį juridinį asmenį įkuria vienas subjektas,⁶⁸ kuomet visos įmonės valdymas ir svarbiausių sprendimų priėmimas priklauso tik nuo šio individo valios ir veiksmų. „Savo rato“ jausmas lemia ir tai, kad privačių juridinių asmenų dalyviams labai svarbi jų bendrininkų asmenybė, o tai tampa ypač aktualu tuomet, kuomet vienas iš dalyvių nori pasitraukti iš verslo siekdamas perleisti savo teises (akcijas) trečiajam asmeniui, t. y. likę dalyviai natūraliai susirūpina, kas taps jų partneriais teisių (akcijų) perleidimo galutiniame rezultate.⁶⁹ Galima teigti, kad tokiose situacijose dominuojantis aspektas yra kitų dalyvių teisės apsaugoti jų asmeninius santykius nuo neteisėto įsibrovimo – t. y. taikomas „pasirink savo partnerį“ (angl. „pick your partner“) metodas.⁷⁰ Retas asmuo (verslininkas) norėtų rizikuoti sukurta verslo organizacijos harmonija ir balansu į įmonės valdymą ir svarbiausių sprendimų, nuo kurių priklauso viso verslo sėkmė ir galimai netgi kitų dalyvių likimas, įsileidžiant svetimus, nepatikimus visuomenės ar kitų dalyvių (partnerių) prieštarai vertinamus asmenis (galimai netgi konkurentus). Kiekvienas dalyvis paprastai trokšta išlaikyti galią pasirinkti būsimus partnerius ir nori turėti galimybes sutrukdyti

⁶⁵ Myrers, P. *The Impact of Shareholders' Pre-Emption Rights on a Public Company's Ability to Raise New Capital* (an invitation to comment) [interaktyvus]. London, 2005, p. 5. (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 100).

⁶⁶ Plačiau aptariama šio magistro baigiamojo darbo 1.1. poskyryje.

⁶⁷ Bitė, V. *op. cit.*, p. 52.

⁶⁸ Kadangi gana ilgą laiką pagrindinė juridinio asmens funkcija buvo laikoma atskirų asmenų kapitalo (nuosavybės) koncentracija, viena pagrindinių juridinio asmens charakteristikų buvo įvardijama aplinkybė, jog įmonė yra bent keleto paprastai glaudžiais ryšiais susijusių asmenų (šeimos, draugų ar kito uždaro asmenybių rato, pasižyminčių individualiomis savybėmis ir asmeniniais privalumais) organizacija. Kita vertus, šiuo metu toks juridinio asmens apibūdinimas sulauktų rimtų prieštaravimų, kadangi privatų juridinį asmenį gali įkurti ir vienas asmuo. Pavyzdžiui, Vokietijoje VIII dešimtmečio pradžioje tokio tipo juridiniais asmenys sudarė apie 22 % (cituota/perfrazuota iš: Kiršienė, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimtios teoriniai ir praktiniai aspektai*, p. 70). Tuo tarpu šiuo metu Lietuvoje įsteigta net apie 60 % uždarytųjų akcinių bendrovių, kuriose veikia tik vienas akcininkas (žiūrėti priedą Nr. 1).

⁶⁹ Kleinberger, D. S. *The Closely Held Business Through the Entity-Aggregate Prism*. *Wake Forest Law Review*. Vol. 40, 2005, p. 864 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *op. cit.*, p. 94).

⁷⁰ *Ibid.*

pašaliečiams įsitraukti į verslą, jeigu dalyvis abejoja jų sąžiningumu ar tinkamu (kryptingu) verslo suvokimu, arba jaučia, kad darbas su jais bus nemalonus ar netgi neapsimokantis, žalingas.⁷¹ Dėl šių priežasčių galima teigti, kad privačių juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo apribojimų tikslas taip pat yra užtikrinti įmonėje liekantiems dalyviams *delectus personae* (išvertus iš lotynų kalbos frazė *delectus personae* reiškia *asmens pasirinkimą*⁷²; juridinio asmens dalyviai turi teisę parinkti kitus partnerius (bendrininkus), nė viena partnerių grupė negali priimti kito asmens į partnerystę be kiekvieno iš partnerių sutikimo⁷³) teisės kontrolę, kurios pagalbaapsisaugojama nuo nepageidaujamų asmenų.⁷⁴

Privataus juridinio asmens dalyvio atveju yra be galo svarbus „lūkesčių“ (angl. „*expectations*“) principas, dėl ko minėti asmenys paprastai į juridinį asmenį investuoja esminę savo turto dalį (turimas santaupas), taip pat savo laiką ir įgūdžius, todėl natūralu, kad šie asmenys laiko save verslo bendrasavininkiais, trokšta partnerystės stiliaus valdymo,⁷⁵ nori nuosavybės teikiamų privilegijų bei galių iš esmės kontroliuojant juridinį asmenį,⁷⁶ t. y. teisės vetuoti įmonės vadovų priimtus sprendimus bei verslo vykdymo būdų pasikeitimus gali būti gyvybiškai svarbi privataus juridinio asmens dalyviui,⁷⁷ o atskiros dalyvio atliktas teisių (akcijų) perleidimas trečiajam asmeniui, tuo netikėtai pakeičiant likusių dalyvių teisių (akcijų) proporcijas ir/ar egzistavusius susitarimus, gali kardinaliai nulemti įmonės kontrolę bei jos valdymą.⁷⁸ Taip pat paminėtina ir aplinkybė, jog privataus juridinio asmens dalyvio aktyvus veikimas versle yra dažnai būtinas elementas verslo sėkmei. Jeigu dalyvis įmonėje vykdo esmines užduotis, galimybė, kad jis perleis savo teises (akcijas) pašaliniam asmeniui yra rimta grėsmė įmonei bei likusiems dalyviams, nes teisių (akcijų) įgijėjas gali neturėti nei galimybių, nei noro atlikti darbą, kurį anksčiau atliko teisių (akcijų) perleidėjas, arba jis gali nesugebėti darniai dirbti su kitais dalyviais, dėl ko atsirastų didelės trinties ir ginčų kilimo rizika (ypač jeigu buvęs dalyvis sutapo su juridinio asmens vadovu). Likę dalyviai taip pat gali jausti, kad verslo pelnas daugiausia arba išimtinai priklauso tik nuo jų pačių pastangų bei talento, ir prieštarauti net dividendų (ar kitos formos pelno) išmokėjimui nepageidaujamam dalyviui, kuris aktyviai

⁷¹ O'Neal, F. H. Restrictions on Transfer of Stock in Closely Held Corporations: Planning and Drafting. *Harvard Law Review*. 1952, Vol. 65, Issue 5: 773–816, p. 773 (cituota/perfrazuota iš: iš Bitė, V. *Uždarosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 94).

⁷² Išvertus iš lotynų kalbos frazė „*delectus personae*“ reiškia „*asmens pasirinkimą*“. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas* = *Dictonarium Latino–Lituanicum* / Kazimieras Kuzavinis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, 1996, p. 229, 640.

⁷³ Bitė, V. *op. cit.*, p. 53.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 52.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 94.

⁷⁶ Kleinberger, D. S. Why Not Good Faith? The Foibles of Fairness in the Law of Close Corporations. *William Mitchell Law Review*. 1990. Vol. 16, Issue 5, p. 1148 (cituota/perfrazuota iš: *ibid.*, p. 53).

⁷⁷ O'Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 1 – p. 26 (cituota/perfrazuota iš: *ibid.*, p. 53).

⁷⁸ *Ibid.*, p. 94.

neprisidėjo prie verslo sėkmės.⁷⁹ Konfliktai tarp aktyvių ir neaktyvių dalyvių interesų sąlygotų brangiai kainuojanti ir ilgai trunkanti teisminė bylinėjimasi, privačiojo juridinio asmens reputacijai nepalankų viešumą, klientų praradimą, įmonės kreditingumo pablogėjimą ir pan.,⁸⁰ kas akivaizdžiai neatitinka esminio privataus juridinio asmens dalyvių siekio – apjungus turimą kapitalą bei žinias vykdyti verslą, gauti pelno ir tenkinti kitus privačius poreikius.

Atsižvelgdami į teisės doktrinoje išdėstytas idėjas, susijusias su privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo ribojimais, bei įvertindami šio tiriamojo darbo 1.1. poskyryje aprašytą juridinio asmens įsteigimo tikslą, galime formuluoti sekančią išvadą: *privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo ribojimų siekis yra užtikrinti įmonėje liekantiems dalyviams „delectus personae“ teisės kontrolę. Kadangi juridinio asmens dalyviai paprastai į juridinį asmenį investuoja esminę savo turto dalį (dažnai visas turimas santaupas), taip pat savo laiką ir įgūdžius, tampa natūralu, kad šie asmenys save laiko verslo bendrasavininkiais, nori nuosavybės teikiamų privilegijų iš esmės kontroliuojant juridinį asmenį, dėl ko vienam iš dalyvių nusprendus perleisti savo teises (akcijas) kokiam nors trečiajam asmeniui (galimai netgi konkurentui), kitiems dalyviams yra iš esmės svarbu, kas jų bendrininkais (partneriais) gali tapti tokio sandorio įgyvendinimo rezultate.*

Kituose šio tiriamojo darbo skyriuose autorius analizuos įstatymo leidėjo įtvirtintus privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo suvaržymus (antrasis skyrius) bei kitus juridinius faktus, galinčius turėti esminės įtakos dalyvių pasikeitimui (trečiasis skyrius).

⁷⁹ Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 100.

⁸⁰ O'Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 7 – p. 4–5 (cituota/perfrazuota iš: *ibid.*, p. 95).

2. LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE ĮTVIRTINTOS PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMO SĄLYGOS (SUVARŽYMAI)

Yra visuotinai pripažinta, kad įstatymai turi skatinti bendrą visuomenės gerovę, tačiau šią tezę yra ganėtinai sudėtinga interpretuoti kalbant apie privačiuosius juridinius asmenis, kurių įsteigimo tikslas yra tenkinti privačius interesus, kadangi pastarųjų subjektų dalyviai gali turėti skirtingus poreikius ir tai, kas gali būti naudinga vienos įmonės vykdomo verslo plėtrai ir jos dalyvių interesų apsaugai, nebūtinai bus laikoma adekvačiu gėriu kito juridinio asmens ir jo dalyvių siekiamų tikslų sėkmingam įgyvendinimui.⁸¹ Dėl šių priežasčių kyla klausimas – kokią teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas turi plėtoti, jog būtų tinkamai apginti privačiųjų juridinių asmenų dalyvių interesai dalyvių pasikeitimo atveju: ar tikslingiau vadovautis sutarčių laisvės principu (LR CK 6.156 straipsnis) privataus juridinio asmens dalyviams sudarant teisinę terpę tam tikrus kontrolės mechanizmus apibrėžti vidiniuose įmonės dokumentuose (kaip kad įstatai, nuostatai, steigimo sutartys, dalyvių tarpusavio sutartys ir pan.), ar tikslingiau nustatyti imperatyvų reguliavimą, kuris būtų detaliam reglamentuojamas galiojančiuose teisės aktuose? Atsakymas į šį klausimą matomai priklauso nuo siekiamų sureguliuoti teisių santykių apimties ir pobūdžio. Manytina, kad tam tikras vienodumo, būtinumo ir esminių taisyklių pobūdis gali būti nustatomas kaip minimalus kriterijus, apsaugantis juridinio asmens dalyvių interesus, tačiau konkreti verslo vykdymo forma dažnai kelia poreikį jos dalyviams turėti galimybę pasirinkti, kokią apsaugos mechanizmą – reguliavimą (nustatytą įstatymo leidėjo ar laisva valia sulygta šalių) laikyti prioritetiniu.⁸²

Pirmame darbo skyriuje atlikus doktrinos, mokslinės literatūros analizę aptariant privačiųjų juridinių asmenų formavimosi istorines ištakas ir dalyvių pasikeitimo suvaržymų poreikį verslo santykiuose, šiame skyriuje, autoriaus nuomone, formuojasi būtinybė peržvelgti Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose įtvirtintą teisinį reguliavimą, detalizuojantį privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, komanditinės ir tikrosios ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimo esmines sąlygas (suvaržymus) ir juos palyginti su kitose valstybėse galiojančiais privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo pagrindiniais principais. Kadangi šiame magistrinio baigiamajame darbe yra siekiama ne tik išanalizuoti teisės doktriną ir galiojantį teisinį reguliavimą, autoriaus nuomone, taip pat būtina apžvelgti teisminę praktiką, padėsiančią nustatyti, ar įstatymų leidėjas aukščiau minėtuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose tinkamai reglamentavo privačiųjų

⁸¹ Neville, M. Sorensem K. E., *The Regulation of companies*. Forlaget Thomson A/S, 2003, p. 78.

⁸² *Ibid.*, p. 80.

juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo mechanizmą tuo užtikrindamas sąžiningą verslo praktiką bei privačių juridinių asmenų dalyvių interesų apsaugą.

2.1. Pirmumo teisė įsigyti perleidžiamas teises (akcijas)

Nors pagal Konstitucijos 23 straipsnį asmenys gali laisvai disponuoti jų turima nuosavybe – tam tikrais atvejais įstatymų leidejas šios teisės nesuabsoliutina, kadangi visiškai perleidžiamos (angl. *transferable*) teisės (akcijos) nebūtinai reiškia laisvai (angl. *freely tradable*) parduodamas teises (akcijas).⁸³ Mokslininkas J. Maitland – Walker teigia, jog teisės doktrinoje paprastai yra nurodomos kelios privačiųjų juridinių asmenų dalyvių teisių (akcijų) perleidimo apribojimo sistemos: taip vadinama *sutikimo sistema (sąlyga)* (angl. *consent clause*) ir taip vadinama *pasiūlymo sistema (sąlyga)* (angl. *proposal clause*) arba *pirmumo sąlyga* (angl. *pre-emption clause*).⁸⁴ Pagal *sutikimo sistemą* juridinio asmens dalyvis turi gauti išankstinį konkretaus įmonės organo (visuotinio dalyvių susirinkimo ar valdymo organų) arba visų kitų dalyvių sutikimą prieš perleisdamas savo teises (akcijas) trečiajam šaliai. Tuo atveju, jeigu sutikimas perleidimui nesuteikiamas, perleidejas gali kreiptis į teismą bei inicijuoti teisminį procesą siekdamas nustatyti, ar atsisakymui yra adekvatus pagrindas (toks reguliavimas yra numatytas, pavyzdžiui, Vokietijoje⁸⁵),⁸⁶ arba nustatoma pareiga juridiniam asmeniui išpirkti tokio dalyvio teises (akcijas) (pavyzdžiui, Portugalijoje, Italijoje, Norvegijoje, Prancūzijoje)⁸⁷. Tuo tarpu pagal *pasiūlymo (pirmumo) sistemą* (kuri taikoma ir Lietuvoje – šios sistemos aspektai detaliau analizuojami šiame poskyryje žemiau) reikalaujama, kad dalyvis pirmiausia pasiūlytų savo teises (akcijas) kitiems juridinio asmens dalyviams prieš šias parduodant pašaliniam trečiajam asmeniui, t. y. ši sistema apima kitų dalyvių pirmumo teises įsigyti parduodamas

⁸³ *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. By Kraakman R.R., Davies P., Hausmann H., etc. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 11 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V.; Kiršienė, J. *Akcinių išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas*, p. 62).

⁸⁴ Maitland – Walker, J. p. 669 (cituota/perfrazuota iš: Bitė V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 97).

⁸⁵ Vokietijoje juridinio asmens įstatai gali apriboti potencialių įgijėjų ratą, nustatydami tam tikrus kriterijus (savybes, požymius) įgijėjui, pavyzdžiui, kad akcijos (teisės) gali būti perleistos tik juridinio asmens dalyviui, jo giminaičiams, tik tam tikros ūkio srities atstovams, tik fiziniam asmeniui, valstybės įstaigai ar atskiros profesijos nariui, tik tam tikro amžiaus, religijos, šeimyninio statuso, išsilavinimo asmeniui ir pan. (plačiau žiūrėti Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 97). Lietuvos Respublikos teisės aktuose panašūs ribojimai yra įtvirtinti tik Lietuvos Respublikos advokatūros įstatyme ir galioja advokatams, įkūrusiems advokatų profesinę bendriją (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (*Valstybės žinios*. 2004, Nr. 9–2066, 2014–06–10 redakcija) 28 straipsnio 2 dalis).

⁸⁶ Kalss, S., p. 352. (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *op. cit.*, p. 97).

⁸⁷ *Corporate Business Forms in Europe*, p. 495, 631; Maitland–Walker, J., p. 306, 746 (cituota/perfrazuota iš: *ibid.*, p. 97).

dalyvio teises (akcijas).⁸⁸ Panašus reguliavimas taikytinas ir Anglijoje, tačiau papildomai paminėtina tai, jog, kalbant apie akcijas, Anglijos bendrovių įstatymas (angl. *Companies Act*)⁸⁹ įmonių vadovams netgi suteikia diskrecijos teisę atsisakyti įregistruoti akcijų perleidimą, jeigu nebuvo laikytasi nustatytų pirmenybės teisės reikalavimų,⁹⁰ t. y. įstatymų leidėjas įmonių vadovams suteikė tam tikrus svirtus patiems kontroliuoti juridinių asmenų dalyvių pasikeitimą, dėl ko teisei priešingi veiksmai (jei tokie yra nustatomi) yra eliminuojami jau pačioje pirminėje pažeidimo stadijoje.⁹¹

Pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktus duomenis 2014 m. pradžioje Lietuvoje buvo užregistruota 107 829 uždaryjusių akcinių bendrovių (tuo tarpu 2009 m. pradžioje šio tipo privačiųjų juridinių asmenų kiekis siekė 71 385, t. y. nustatytas 33 % padidėjimas),⁹² o metų metų pabaigoje (2014–11–20) šis skaičius išaugo iki 114 354 (žiūrėti priedą Nr. 1), kas šiuo metu sudaro didžiausią dalį Lietuvoje įsteigtų juridinių asmenų (per metus įsteigiama apie 7 000 uždaryjusių akcinių bendrovių), dėl ko, autoriaus nuomone, pirmiausia kyla poreikis atlikti išsamią analizę, susijusią patraukliausią verslo vykdymo formą reglamentuojančio Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo⁹³ (toliau vadinama – „ABĮ“) 47 straipsnyje nustatyta uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų pirmenybės teise⁹⁴ įsigyti parduodamas bendrovės akcijas.

⁸⁸ *Corporate Business Forms in Europe*, p. 495, 631; Maitland – Walker, J., p. 306, 746 (cituota/perfrazuota iš: Bitė V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 97).

⁸⁹ *Companies Act* 2006.

⁹⁰ Stamp, M. *Private Company Law*, 3rd edn. Oxford, 2008, p. 340 – 341. Taip pat paminėtina, jog iki 1980 m. Jungtinėje Karalystėje privatiems juridiniams asmenims buvo privalomai reikalaujama į įstatus įtraukti ribojimus dėl akcijų perleidimo tretiesiems asmenims (žr. *Companies Act* 1948 (s 28), 1980 (Sch 4)).

⁹¹ Įstatymų leidėjas 1990 m. ABĮ redakcijos (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 24–594 (negalioja; redakcija nuo 1990–07–30 iki 1994–07–20)) 34 str. 2 dalyje ir 1994 m. LR ABĮ (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55–1046 (negalioja; redakcijos nuo 1994–12–21 iki 2001–06–30)) 34 straipsnio 7 dalyje taip buvo įtvirtinęs papildomą apsaugos mechanizmą, nurodantį kad akcininkai galėjo numatyti reikalavimą dėl valdybos pritarimo akcijų perleidimui, t. y. jei toks pritarimas nebuvo duodamas, akcijų perleisti nebuvo galima (tokiu atveju akcininkas turėjo teisę nepagrįstą valdybos atsisakymą ginčyti). Autoriaus nuomone, panašus reguliavimas, siekiant išvengti dažno bylinėjimosi dėl akcijų perleidimo, galėtų būti įtvirtintas ir dabartinėje ABĮ redakcijoje.

⁹² Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės oficialios statistikos portalas (įregistruoti ūkio subjektai 2014 metų pradžioje). [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–31]. <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ce181345-5f41-48d4-930d-58d39e6ed740>>.

⁹³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64 1914 (2014–10–14 redakcija).

⁹⁴ ABĮ numato skirtingus reguliavimo mechanizmus, susijusius su dalyvio (akcininko) pirmumo teise įsigyti akcijų: ABĮ 47 straipsnyje yra reglamentuojama akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas, tuo tarpu ABĮ 15 straipsnio 4 punkte, 49 straipsnio 5 dalyje ir 57 straipsnyje yra reglamentuojama pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamas akcijas. Bendrovių teisės mokslininkai doc. dr. Virgilijus Bitė ir prof. Julija Kiršienė nurodo, kad šios teisės skiriasi keliais esminiais momentais: 1) pirmoji teisė taikoma tik uždarnosios bendrovės akcijų pardavimo atveju, o antroji – išleidžiant tiek uždarnosios bendrovės, tiek ir atviro tipo akcinės bendrovės akcijas; 2) pirmoji teisė kyla akcijų perleidimo (pardavimo) atveju (antrinėje akcijų apyvartoje), tuo tarpu antroji – naujų akcijų išleidimo (kapitalo didinimo) atveju (pirminėje akcijų apyvartoje); 3) pirmoji teisė įpareigoja akcijas parduodantį akcininką, antroji – akcijas išleidžiančią bendrovę; 4) nors abi teisės priskiriamos turtinėms akcininkų teisėms, skiriasi kiekvienos iš šių teisių prigimtis bei paskirtis (plačiau žiūrėti Bitė, V.; Kiršienė, J. *Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas*, p. 62).

Minėto straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „*apie ketinimą parduoti visas ar dalį uždarnosios akcinės bendrovės akcijų akcininkas privalo raštu pranešti uždarajai akcinei bendrovei, nurodydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą.*“ To paties straipsnio 2 dalyje teigiama, kad „*Pirmumo teisę įsigyti visas parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas turi akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje dieną buvę jos akcininkai.*“⁹⁵. Tuo tarpu iki 2009–12–15 galiojusi ABĮ 47 straipsnio 2 dalies redakcija įstatymo leidėjo buvo išdėstyta sekančiai: „*Pirmumo teisę įsigyti visas parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas turi akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje dieną buvę jos akcininkai, jeigu įstatuose nenustatyta kitaip.*“ Dėl tokios įstatymo formuluotės iki 2010–03–01 (ABĮ 2009–12–15 redakcijos įsigaliojimo data) buvo laikomasi pozicijos, kad bendrovės įstatais akcininkai negali panaikinti pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs šios *standartinės nuostatos* tikslus,⁹⁶ tačiau nepateikė jokių argumentų, detalizuojančių kodėl akcininkai jokiais atvejais negalėtų įstatuose susitarti dėl tokios taisyklės. E. Lauraitytės nuomone, vertinant tokią teismo poziciją sutartinės bendrovės teorijos perspektyvoje (žr. šio magistro baigiamojo darbo 12 – 13 psl.), toks universalus draudimas nepaneigiant argumentų (pavyzdžiui, ar tokios taisyklės atsisakymas visada lemia papildomas sandorio sąnaudas ir yra neefektyvus *per se*) neatrodė pateisinamas,⁹⁷ dėl ko ir kiti bendrovių teisės mokslininkai – V. Bitė, J. Kiršienė – savo tiriamuosiuose darbuose⁹⁸ nurodė, kad įstatuose galėjo būti detalizuojami tik kitokie akcininkų, turinčių pirmumo teisę, nustatymo kriterijai (pavyzdžiui, kad pirmumo teisę išlaiko akcininkai, kurie buvo akcininkais ne pranešimo gavimo, bet, pavyzdžiui, akcijų pardavimo dieną ir pan.) ar kiek kitokios (detalesnės) pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros, bet nepanaikinta pati teisė. 2010–03–01 įsigaliojus ABĮ 2009–12–15 redakcijai, 47 straipsnio 9 dalyje įstatymų leidėjas jau numatė, kad „*Uždarnosios akcinės bendrovės įstatuose gali būti nustatyta kitokia, nei šio straipsnio 1–8 dalyse nustatyta, akcijų pardavimo tvarka*“, t. y. iš realizavo aukščiau aptariamas bendrovių teisės mokslininkų iškeliamus teiginius.

⁹⁵ Aut. pastaba – kiti akcininkai turi įsigyti visas akcininko parduodamas akcijas, dalies akcijų įsigijimas pirmumo teise negalimas.

⁹⁶ Tinkamai įgyvendinant akcininko pirmenybės teisę sudaroma galimybė sumažinti bendrovės akcininkų skaičių ir taip sutelkti kapitalą vienose rankose; pirmenybės teise pirkti akcijas leidžia uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų atliekamą strateginį bendrovės valdymą išlaikyti tarp jau bendrovės kapitale dalyvaujančių ir bendrovės veiklą gerai išmanančių asmenų (žrūrėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos nutartį, priimtą civilinėje byloje Nr. 3K–3–587/2009).

⁹⁷ Lauraitytė, E. Sutartinės bendrovės teorija ir akcininkų interesų pirmenybės principas. Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė. 2014, (90), p. 158.

⁹⁸ Bitė, V.; Kiršienė, J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas, p. 63 – 64.

Toliau analizuojant šiuo metu galiojančio ABĮ 47 straipsnio konstrukciją galima teigti, jog minimo straipsnio 3 – 8 dalyse yra nurodoma akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas įgyvendinimo tvarka, o 10 dalyje detalizuojamos tam tikros išimtys, kuomet pirmumo teisė netaikoma: „*Jei uždarnosios akcinės bendrovės akcijos perleidžiamos kitu įstatymų nustatytu būdu (ne pardavimo) arba vykdant teismo sprendimą, šis straipsnis netaikomas, tačiau bet kuriuo akcijų perleidimo atveju akcininkų skaičius uždarojoje akcinėje bendrovėje negali būti didesnis nei <...>“ 250 akcininkų*⁹⁹. Iš to darytina išvada, kad kiekvienu individualiu atveju uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams yra suteikiama teisė patiems nuspręsti, ar bendrovės veiklos laikotarpiu bus vadovaujama ABĮ 47 straipsnio 2 dalyje garantuojama pirmenybės¹⁰⁰ teise įsigyti parduodamas akcijas ar dėl bendrovės specifikos akcininkų susitarimu ši teisė bus panaikinta bendrovės įstatuose. Įstatymų leidėjas, autorius nuomone, formuodamas tokio pobūdžio teisinį reguliavimą galimai atsižvelgė į esminę aplinkybę, jog bendrovėje veikiant dideliame akcininkų skaičiui (pavyzdžiui, nuo 10 iki 250 fizinių ir/ar juridinių asmenų) ABĮ 47 straipsnyje numatytos pirmenybės teisės įgyvendinimas gali nebeatitikti teisės doktrinoje¹⁰¹ ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje¹⁰² eskaluojamų akcininkų pasikeitimo ribojimo tikslų, t. y. užtikrinti uždarnosios bendrovės akcininkų *delectus personae* teisę, apsaugančią likusius akcininkus nuo pašalinių asmenų atėjimo į bendrovę. Kuomet uždaroji akcinė bendrovė formaliai supanašėja su akcine bendrove (akcijas norima perleisti be jokių apribojimų, akcininkų skaičius pasiekia 250 ribą ir pan.), likusiems akcininkams tampa ne be taip nebesvarbu, kas bus jų verslo partneriai akcijų perleidimo rezultate; susiformavus pakankamai ženkliam atotrūkiui tarp didelio skaičiaus bendrovės akcininkų ir bendrovės valdymo organų, akcininkų (bent jau didžiosios jų dalies) pagrindinis interesas tampa dividendų išsimokėjimas per daug nedalyvaujant juridinio asmens kitoje veikloje. Tuo tarpu kuomet bendrovėje yra nedidelis akcininkų skaičius (pavyzdžiui, iki 10 asmenų), dalyviams pasinaudojus pirmumo teise įsigyti parduodamas akcijas mažėja akcininkų skaičius, vadinasi versle lieka tik tie akcininkai, kurie turi tikslą tęsti veiklą, tenkinti savo privačius interesus, gauti pelno, dalyvauti valdant įmonę ar net užimti direktoriaus ir/ar valdybos nario pareigas ir pan., o tai, savaime suprantama, mažina ginčų

⁹⁹ ABĮ 2 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad bendrovėje gali būti iki 250 akcininkų.

¹⁰⁰ „*Pirmumas (pirmenybė)* šiuo atveju reiškia visai ne pačios teisės savybę, o vieną iš jos įgyvendinimo ypatumų, atsirandantį tik subjektui realizuojant savo teisę. Rusų autoriai pirmumo teises išskiria net į atskirą subjektyvių civilinių teisių grupę, greta daiktinių, prievoliųjų, korporatyvinių ir kitų teisių“ (plačiau žiūrėti Грибанов, В. П. *Осуществление и защита гражданских прав*. Москва: Статут, 2000, ст. 295; Кузнецова, Л. В. *Преимущественное право: понятие и правовая природа*. *Журнал российского права*. 2004, 10(94): 46–54, ст. 46, 54) (cituota/perfrazuota iš: Bitė V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 100).

¹⁰¹ Žiūrėti šio magistro baigiamojo darbo 1.2. poskyrį.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–168/2009.

tarp akcininkų kilimo tikimybę. Tuo tarpu pažeidus akcininkų pirmumo teisę įsigyti parduodamas akcijas, sudaromos galimybės į bendrovę ir jos valdymą ateiti pašaliniais asmenimis, tame tarpe ir tokiems, kurie nieko bendro su verslu neturi ir niekada neturėjo (žr. šio magistro baigiamojo darbo 1.2 poskyrį). Esant tokioms aplinkybės atsiranda didelė ginčų tarp akcininkų tikimybė, kurios padariniai gali privesti įmonę prie jos bankroto bei likvidavimo.¹⁰³ Kita vertus, iki 2009–12–15 ABĮ redakcijos įsigaliojimo (2010–03–01) 47 straipsnio konstrukciją galima buvo interpretuoti ir tuo aspektu, jog aukščiau aptariamai pirmumo teisės ribojimai buvo taikomi ne tik tretiesiems asmenims (pašaliečiams), bet ir esamiems bendrovės akcininkams, siekiantiems vienas kitam parduoti nuosavybės teise valdomas akcijas, dėl ko bendrovių teisės mokslininko doc. dr. V. Bitės nuomone įstatymų leidėjas galimai neatsižvelgė į akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas kilmę bei paskirtį ir per daug griežtai reglamentavo akcijų pardavimą. Pastarasis autorius rekomenduoja pasirinkti kitų šalių: pavyzdžiui, Estijos, Latvijos, Olandijos, Rusijos, Vengrijos naudojamą dispozityvų reglamentavimo modelį ir nustatyti, kad ši teisė taikoma akcijų pardavimo kitam akcininkui atveju tik tuomet, jeigu tai nustatyta konkrečios bendrovės įstatuose – tokiu atveju tokios pirmumo teisės paskirtis modifikuotųsi iš *delectus personae* teisės užtikrinimo ir taptų labai panaši į minėtos pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamas akcijas paskirtį – užkirsti kelią akcininkų dalių pasikeitimui be jų valios.¹⁰⁴ Atitinkamos pozicijos laikosi ir užsienio autoriai teigdami, kad ši pasiūlymo (pirmumo) teisė yra taikoma vien tiktai akcijų pardavimo trečiajai šaliai atveju ir negali apimti akcijų perleidimo iš vieno bendrovės akcininko kitam akcininkui.¹⁰⁵ Šiuo metu galiojančioje ABĮ 47 straipsnio 8 dalyje yra įtvirtinta, kad jeigu uždarojoje akcinėje bendrovėje yra du akcininkai, ir vienas iš jų visas ar dalį akcijų parduoda kitam tos uždarosios akcinės bendrovės akcininkui, minėtame straipsnyje numatyti ribojimai netaikytini.

Akivaizdu, kad aukščiau aptartame ABĮ 47 straipsnyje įtvirtinta pirmumo teisė pirkti parduodamas juridinio asmens dalyvio akcijas turi bendrų bruožų su LR CK 4.79 straipsnyje įtvirtinta bendraturčio pirmenybės teisė pirkti parduodamas nekilnojamojo daikto dalis, esančias bendrąja daline nuosavybe. Pastarojo straipsnio 1 dalis numato, kad „*bendraturčiai turi pirmenybės teisę pirkti bendrąja nuosavybe esančią parduodamą dalį ta kaina, kuria ji parduodama, ir kitomis tomis pačiomis sąlygomis, išskyrus atvejus, kai parduodama iš viešųjų varžytynių*“ (aut. pastaba – ši normos dalies struktūra turi panašumų su ABĮ 47 straipsnio 2 ir 10 dalimis). Straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tiesyklė, jog „*dalies, esančios bendrąja nuosavybe,*

¹⁰³ Šie tikslai plačiau buvo analizuojami šio magistro baigiamojo darbo I skyriuje.

¹⁰⁴ Bitė, V. *Uždarosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 102.

¹⁰⁵ Korolev, D. *Minority Shareholdings. Corporate Finance*. 2004 Supplement: p. 41 – 44 (cituota/perfrazuota iš: *ibid.*, p. 101).

*pardavėjas privalo raštu pranešti kitiems bendraturčiams apie ketinimą parduoti savo dalį ne bendraturčiui ir kartu nurodyti kainą bei kitas sąlygas, kuriomis ją parduoda. Kai parduodama dalis nekilnojamojo daikto, į kurį turima bendrosios nuosavybės teisė, apie tai pranešama per notarą. Kai kiti bendraturčiai atsisako pasinaudoti savo pirmenybės teise pirkti arba šios teisės į nekilnojamąjį daiktą neįgyvendina per vieną mėnesį, o į kitą daiktą – per dešimt dienų nuo pranešimo gavimo dienos, jeigu bendraturčių susitarimu nenustatyta kitaip, tai pardavėjas turi teisę parduoti savo dalį bet kuriam asmeniui“ (aut pastaba – ši normos struktūros dalis turi panašumų su ABĮ 47 straipsnio 3, 4, 5 dalimis). Normas (ABĮ 47 straipsnį ir LR CK 4.79 straipsnį) skiria tik vienintelis esminis skirtumas – LR CK 4.79 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „jeigu dalis parduota pažeidžiant pirmenybės teisę ją pirkti, kitas bendraturtis turi teisę per tris mėnesius teismo tvarka reikalauti, kad jam būtų perkeltos pirkėjo teisės ir pareigos“, tuo tarpu įstatymo leidėjas ABĮ 47 straipsnyje tokios teisės akcininkams nenumatė. Šį skirtumą visose savo nutartyse eskaluoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuodamas vienodą teisės taikymo praktiką,¹⁰⁶ jog bendrovės akcijų nuosavybės teisė nesukuria akcininkui bendraturčio teisinio statuso, o akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas pagal ABĮ 47 straipsnį sietina su uždaryjū akcinių bendrovių veiklos ypatumais, todėl LR CK 4.79 straipsnio nuostatos dėl pirkėjo teisių perkėlimo parduodant akcijas *netaikytinos*. Akcininko, kuriam pasiūlymas įsigyti parduodamas akcijas nebuvo pateiktas, o akcijos perleidžiamos trečiajam asmeniui išvengiant perleidimo apribojimų, teisės apginamos pripažinus tokį perleidimą trečiajam asmeniui negaliojančiu *ab initio* ir taikant restituciją (LR CK 6.145 straipsnis). Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, kyla poreikis sugrupuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse proceso dalyvių nurodomus argumentus patvirtinančius arba paneigiančius galimybę ieškovui, t. y. akcininkui, kuriam nebuvo pasiūlyta pirmumo teise įsigyti parduodamas akcijas, perkelti pirkėjo teises.*

A. Argumentai, pagrindžiantys pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo *negalimumą*:

1) Konstitucijos 23 straipsnis įtvirtina nuosavybės neliečiamumo principą ir bendrą taisyklę, kad nuosavybė be savininko valios kitam asmeniui gali būti perduota tik įstatymų nustatytais atvejais (įstatymo analogijos taikymas negalimas).¹⁰⁷ Nuosavybės teisės į akcijas turinį sudaro akcijų savininko valia pagal teisės aktų reikalavimus valdyti, naudotis ar disponuoti tomis akcijomis.¹⁰⁸ Draudžiama varžyti akcininkų teisę parduoti ar kitaip perleisti akcijas kito

¹⁰⁶ Pagal LR CPK 4 straipsnį vienodos teismų praktikos formavimą įstatymų nustatyta tvarka užtikrina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus tirijų teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K3–587/2009.

¹⁰⁸ Rymeikis, T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49), p. 64.

asmens nuosavybėn labiau, nei nustatyta teisės aktuose, kadangi taip būtų pažeistos konstitucinės teisės.¹⁰⁹

2) ABĮ nėra nustatyta, kad pažeidimo atveju yra galimas pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas, tuo tarpu nekilnojamojo daikto bendraturčio atveju tai aiškiai įtvirtinta LR CK 4.79 straipsnio 3 dalyje. Be to, bendrovės akcijų nuosavybės teisė nesukuria akcininkui bendraturčio teisinio statuso, o akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas pagal ABĮ sietina su uždarnosios akcinės bendrovės veiklos ypatumais, todėl LR CK 4.79 straipsnio nuostatos sprendžiant dėl akcijų perleidimo netaikytinos.¹¹⁰

3) Nėra valstybės, kurioje būtų įstatymu ar teismų praktikos įtvirtinta tokia galimybė¹¹¹, išskyrus Rusiją, tačiau ten tokia galimybė aiškiai nurodyta Rusijos Federalinio akcijų bendrovių įstatymo¹¹² 7 straipsnio 3 dalyje bei įtvirtinta teismų praktikoje.¹¹³

4) LR CK 4.47 straipsnio 1 dalies 12 punkte nurodyta, kad nuosavybės teisė gali būti įgyjama „kitais įstatymo nustatytais pagrindais“, LR CK 1.138 straipsnio 1 dalies 8 punkte nurodyta, kad civilinės teisės gali būti ginamos „kitais įstatymų numatytais būdais“, todėl nukentėjusiojo akcininko teisės pakankamai apginamos pripažinus akcijų pardavimo trečiajam asmeniui sandorį negaliojančiu (LR CK 1.80 straipsnis) ir pritaikius restituciją (LR CK 6.145 straipsnis), t. y. atstatant akcijų nuosavybę ankstesniam savininkui (LR CK 1.138 straipsnio 1 dalies 2 punktas), kuris, norėdamas dar kartą tinkamai perleisti akcijas, turės įvykdyti įstatymo reikalavimus dėl kitų akcininkų pirmumo teisės, tačiau prieš tai sandorio šalis reikia grąžinti į *status quo*.

5) Ieškovas neturėtų būti pastatytas į geresnę padėtį, negu kad jis būtų buvęs, jeigu pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros būtų buvusios tinkamai įgyvendintos. Net jei pardavėjas būtų kitus akcininkus tinkamai informavęs apie ketinimą parduoti akcijas, tai dar

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–639/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–155/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 04 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–209/2002; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 09 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–976/2000; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–494/2000).

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–464/2007.

¹¹¹ Pavyzdžiui, Ispanijos Aukščiausiasis Tribunolas 2005 m. kovo 14 d. priimtame sprendime konstatavo, kad kiti akcininkai neturi jokios teisės įgyti akcijas už pripažintoje negaliojančia sutartyje nurodytą kainą ir sąlygas (žr. Recent Case Law/Arrets recents/Aktuelle Geriehtsentseheidungen. *European Review of Private Law*. 2005, 4: 553–592) (cituoja/perfrazuota iš: Bitė V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 104).

¹¹² Rusijos Federalinis akcinių bendrovių įstatymas (1995 m.).

¹¹³ Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo Plenumo ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo Plenumo 1997 m. balandžio 2 d. nutarimo Nr. N 4/8 „Dėl kai kurių Federalinio įstatymo „Dėl akcinių bendrovių“ taikymo klausimų“. [interaktyvus]. (cituoja/perfrazuota iš: Bitė, V. *op. cit.*, p. 104).

nereikštų, kad ieškovas būtų tas akcijas įsigijęs, nes pardavėjas gali apskritai pakeisti savo poziciją parduoti akcijas arba nuspręsti padidinti kainą, kai sužinos, kad kitas akcininkas pageidauja įsigyti akcijas ir pardavėjas negalės jų perleisti pirkėjui, kuriam jis galbūt taiko „specialią kainą“ (pavyzdžiui, geram draugui – bičiuliui, giminaičiui ar pan.). Teismų praktikoje¹¹⁴ laikomasi nuomonės, kad akcininko pranešimas apie ketinimą parduoti visas ar dalį uždarosios akcinės bendrovės akcijų yra akcijų perleidimo procedūros, užtikrinančios imperatyvia forma įstatyme įtvirtintos bendrovės akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamų akcijų įgyvendinimą, sudėtinė dalis – įstatyminė prievolė (lot. *lex obligationis*), kurios vykdymas savaime nėra *oferta* (pasiūlymas sudaryti pirkimo – pardavimo sutartį konkrečiomis sąlygomis, kuris saistytų pardavėją pirkėjo sutikimu – LR CK 6.167 straipsnis), o tik *siūlymas* pasinaudoti pirmenybės teise *pirkti* ir *derėtis* (nebent pasiūlymas būtų labai konkretus ir jį būtų galima prilyginti ofertai). Ofertai ir akceptui, kaip juridiniams faktams, pakeičiantiems, sukuriantiems ar nutraukiantiems civilines teises ir pareigas, taikytinas LR CK 6.156 straipsnyje įtvirtintas sutarties laisvės principas, pagal kurį sandorio šalys turi įstatymų leidėjo įtvirtintą teisę laisva valia sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises ir pareigas. Būtent šiuo sutarties laisvės principu yra atribojama LR CK 6.156 straipsnio taikymo sritis nuo imperatyviosiomis teisės normomis nustatytos pirmumo teisės įsigyti parduodamą turtą įgyvendinimo.¹¹⁵ Taigi, jeigu bet koks pasiūlymas būtų laikomas oferta – gali būti atveju, kai kitas akcininkas „pasinaudos situacija“ ir teisiniu būdu perims akcijas, kurių pardavėjas dėl kokių nors priežasčių net nenorėjo pastarajam subjektui perleisti.

B. Argumentai, galintys pagrįsti pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo galimumą:

1) ABĮ 47 straipsnio 3 dalies formuluotė suponuoja pareigą parduoti akcijas pageidavimą išreiškusiems akcininkams.

2) Toks civilinių teisių gynimo būdas galėtų būti laikytinas *teisių pripažinimu* (LR CK 1.138 straipsnio 1 punktas), *pareigos įvykdymu natūra* (LR CK 1.138 str. 4 p.), *teisinio santykio pakeitimu/modifikavimu* (LR CK 1.138 straipsnio 5 punktas), kas sudarytų pagrindą teigti, jog vis dėlto tokią galimybę įstatymas numato. Be to, galima būtų vadovautis teisės turinį sudarančiais bendraisiais teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais (LR CK 1.5 straipsnis), kurie tokios teisės įgyvendinimą taip pat suponuoja.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 09 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–276/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–168/2009; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A–233/2003; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A–162/2007.

¹¹⁵ Ražanaitė, S. *Uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo ypatumai*. Notariatas, Nr. 5, 2008, p. 15.

3) Prioriteto suteikimas tokioms pirmenybės teisės funkcijoms, kaip kapitalo sukonzentravimas vienosė rankose (bendrovės strateginio valdymo efektyvumo ir patogumo padidėjimas) ir apsaugojimas nuo pašaliečių atėjimo į bendrovę, partnerių pasirinkimas (*delectus personae* teisė) – tai bene esminis privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimų ribojimų (savaržymų) tikslas.¹¹⁶

4) LR CK 1.137 straipsnis nepateisina nesąžiningo elgesio, todėl jeigu civilinėje byloje teismas prieina prie išvados, kad viena šalis yra nesąžininga bei piktnaudžiauja teise, teismas turėtų būti nukentėjusiojo asmens pusėje.

5) Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtintas veiksmingos teisminės gynybos principas turėtų užtikrinti ieškovui galimybę galutinai užkirsti kelią neteisėtiems atsakovo veiksmais, kadangi, pritaikius restituciją (LR CK 6.145 straipsnis), atsakovas galėtų dar kartą parduoti tas pačias akcijas tam pačiam arba kitam trečiajam asmeniui tuo tendencingai pažeisdamas ieškovo (nekenčėjusio akcininko) interesus, dėl ko ieškovui neliktų nieko kito, kaip tik dar kartą kreiptis į teismą prašant teisminės gynybos, t. y. ieškovas negautų realaus – „apčiuopiamo“ rezultato. Tokiu atveju kyla klausimas – ar iš tiesų teismas tinkamai apgina ieškovo teises?

Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl pirkėjo teisių perkėlimo yra suformuota, tačiau, kaip matyti iš aukščiau pateiktų argumentų, aptariamoms teisės normoms galėtų būti interpretuojamos – taikomos ir kita linkme. Kadangi kiekviena civilinė byla ir joje nagrinėjamas teisinis santykis yra individualus, nubrėžti konkretų brūkšnį ir teigti, jog ABĮ 47 straipsnio taikymo ir aiškinimo klausimu praktika yra išimtiniais atvejais yra nebekeistina, autoriaus nuomone, būtų neteisinga. Autorius sutinka su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika ir esminiais argumentais, kad akcininko, kuriam pasiūlymas įsigyti parduodamas akcijas iš viso nebuvo pateiktas, o akcijos perleistos trečiajam asmeniui išvengiant perleidimo apribojimų, teisės apginamos pripažinus tokį perleidimą trečiajam asmeniui negaliojančiu ir taikant restituciją (tokiu atveju akcininkas, pažeidęs kitų akcininkų pirmumo teisę, norėdamas perleisti akcijas, privalės tinkamai įvykdyti ABĮ 47 straipsnyje nustatytus reikalavimus),¹¹⁷ taip pat sutinka, jog bendrovės akcijų nuosavybės teisė nesukuria akcininkui bendraturčio teisinio statuso, o akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas pagal ABĮ 47 straipsnį sietina su uždarytųjų akcinių bendrovių veiklos ypatumais, todėl CK 4.79 straipsnio nuostatos dėl pirkėjų teisių perkėlimo parduodant akcijas netaikomos¹¹⁸

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–168/2009.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–587/2009.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–464/2007.

(kiti aukščiau išdėstyti argumentai gali būti interpretuojami priklausomai nuo faktinių aplinkybių, todėl dėl jų plačiau nepasisakoma), tačiau ar tai reiškia, jog nėra jokių kitų alternatyvų – opcijų, kuriomis remiantis tam tikrais (išimtiniais) atvejais teismas galėtų priimti kitokio pobūdžio procesinius sprendimus? Net jeigu ABĮ nėra aiškiai įtvirtintos konkrečios normos,¹¹⁹ suteikiančios teisę perkelti pirkėjo teises, tačiau, atsižvelgus į tam tikrą faktinę situaciją ir nustačius, kad būtent toks ieškovo teisių gynimo būdas būtų optimaliausias, o atsakovas buvo *nesąžiningas* (pavyzdžiui, pardavėjas praneša apie ketinimą parduoti akcijas, kitas akcininkas išreiškia norą jas įsigyti, bet pardavėjas vis tiek parduoda akcijas už tą pačią kainą trečiajam asmeniui, galimai netgi įmonės konkurentui; akcininkas kelis kartus iš eilės parduoda akcijas trečiajam asmeniui, nors prieš tai teismas jau buvo priėmęs sprendimą dėl pirmojo sandorio pripažinimo negaliojančiu ir restitucijos taikymo) arba susiklosto tokia situacija, kad taikyti restituciją ir grąžinti šalis į prieš tai buvusią padėtį yra objektyviai neįmanoma (pavyzdžiui, jeigu vienas iš akcininkų parduoda savo akcijas ir vėliau numiršta, teismas taiko restituciją grąžindamas akcijas paveldėtojams, kurie bendrovėje likusių akcininkų (ieškovų) atžvilgiu yra tretieji asmenys ir pagal LR CK 6.426 straipsnį netgi gali parduoti arba padovanoti (LR CK 6.465 straipsnis) paveldėjimo teisę dar kitiems tretiesiems asmenims, be to, tokie tretieji asmenys gali būti laikomi ir konkurentais), turėtų būti būdas tinkamai – teisingai sureguliuoti tokį teisinį kazusą. Lietuvos Aukščiausiais Teismas per savo ilgametę praktiką yra priėmęs radikalių sprendimų, kuriais, siekdamas užtikrinti realų teisingumą (ne visais atvejais *teisėtas* teismo sprendimas yra *teisingas* teismo sprendimas, todėl turi būti ne teisė taikoma prie įstatymo, o įstatymas prie teisės, t. y. teisinėje valstybėje turi vyrauti *teisingumo teisėtumas*),¹²⁰ civilines bylas išspręsdavo net ir nesant konkretaus įstatymo ar normos, o pasikliaudamas Konstitucijos 30 straipsniu bei bendraisiais teisės turinį sudarančiais teisingumo, protingumo sąžiningumo principais (LR CK 1.5 straipsnis).¹²¹ Dėl šių priežasčių, autoriaus nuomone, ieškovo (akcininko) teisės galėtų būti apginamos pasinaudojant restitucijos instituto galimomis modifikacijomis, dėl ko Lietuvos Aukščiausiam Teismui nereikėtų keisti pozicijos dėl LR CK

¹¹⁹ Priešingai nei Rusijoje (žr. žemiau argumentus, galinčius pagrįsti pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo negalimumą – 3 punktą).

¹²⁰ Vaišvila, A. *Teisės teorija, vadovėlis*. Lietuvos teisės universitetas: Justitia, 2000 Vilnius, p. 47.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegija 2011 m. vasario 28 d. priėmė precedento neturinčią nutartį Nr. 3K-7-70/2011, kurioje pasisakė, jog: „Teismai, vykdydami teisingumą, ginčui dėl neturtinės žalos priteisimo išspręsti privalėjo tiesiogiai taikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį, užpildyti teisės spragas ad hoc ir taikyti teisę (be kita ko, naudojantis teisės analogija, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją, kadangi teisingumo principas yra universalus principas, kurio negalima pasiekti pripažįstant tik vieno asmens interesus ir neiginant kito asmens teisėtų interesų).“ Arba kitas pavyzdys – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija 2004 m. balandžio 14 d. priėmė nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2004, kurioje teismas, varдан teisingumo įgyvendinimo, atnaujino bylą nesivadovauti įsakmiais įstatymo reikalavimais, numatančiais proceso atnaujinimui netgi naikinamąjį penkerių metų terminą (LR CPK 368 straipsnio 2 dalis).

4.79 straipsnio ir ABĮ 47 straipsnio interpretacijos ir taikymo.

LR CK 1.80 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „*imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja*“. Straipsnio 2 dalyje teigiama, kad „*kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negali grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, – atlyginti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenumato kitokių sandorio negaliojimo pasekmių*“, tuo tarpu 3 dalyje nurodoma, jog „*restitucijos taisyklės nustato kodekso šeštosios knygos normas*“. Restitucija (lot. *restitutio* – grąžinimas į ankstesnę padėtį) yra civilinės teisės gynybos būdas, kai šaliai grąžinama tai, ką ji perdavė kitai šaliai, o iš nepagrįstai įsigijusios šalies išieškoma tai, ką ji perdavusi kitai šaliai. Taigi restitucija yra šalių grąžinimas į ankstesnę padėtį (lot. *status quo*) (LR CK 1.138 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 6.145 straipsnio 1 dalis),¹²² Nesunku pastebėti, kad LR CK 6.145 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata turi bendrų bruožų su minėto LR CK 1.80 straipsnio 2 dalies nuostata – „*restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu ab initio*<...>“, tačiau pastaroji įstatymo formuluotė „*asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui*“, autoriaus nuomone, leidžia daryti išvadą, kad restitucija (kaip civilinių teisių gynimo būdo) taikymas ir turto grąžinimas nebūtinai privalo būti sietinas su turto grąžinimu išimtinai tik kitai sandorio šaliai, dėl ko numato galimybę modifikuoti teisinį santykį bei perduoti turtą trečiajam asmeniui, kuris nebuvo konkretaus sandorio šalimi, t. y. teismas, sprenddamas restitucijos taikymo klausimą, visų pirma turi nustatyti, ar restitucija apskritai taikytina (LR CK 6.145 straipsnio 2 dalis, 6.241 straipsnis), o nustatęs, kad restitucija taikytina, teismas turi nustatyti restitucijos būdą (LR CK 6.146 straipsnis) ir įvertinti, ar nėra pagrindo jį pakeisti (LR CK 6.145 straipsnio 2 dalis).¹²³ LR CK 6.145 straipsnyje ir 6.147 straipsnyje nustatytos įvairios restitucijos taikymo modifikacijos, kurių esmė – užtikrinti sąžiningą ir pagrįstą šalių interesų pusiausvyrą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, savo nutartyse detalizuodamas restitucijos taikymo taisykles, yra pažymėjęs, kad, taikant restituciją konkrečiu atveju, turi būti įvertinta įstatyme nustatyta galimybė teismui išimtiniais atvejais pakeisti restitucijos būdą arba apskritai jos netaikyti, jeigu dėl jos taikymo vienos iš šalių

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio mėn. 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–229/2008.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–7–90/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–278/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–339/2009.

padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų,¹²⁴ todėl LR CK 6.145 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas, siekdamas apginti ne tik sandorio, bet ir trečiųjų asmenų interesus, nustatė galimybę išimtiniais atvejais pakeisti restitucijos būdą (*ne dalyko, o subjekto prasme*) ir ją taikyti *ne sandorio, o trečiojo asmens atžvilgiu* – tai aiškiai atsispindi šiuo klausimu suformuotoje kasacinio teismo praktikoje.¹²⁵ Nurodoma restitucijos taikymo galimybė yra glaudžiai susijusi su teismų praktikoje suformuota taisykle, kad restitucijos taikymas konkrečioje byloje turi būti grindžiamas sąžiningumo principu plačiąją prasme¹²⁶, ir su esmine aplinkybe, kad restitucija turi būti taikoma ne mechaniškai, o atsižvelgiant į restitucijos taikymo sąlygas ir konkrečias (individualias) bylose nustatytas aplinkybes¹²⁷ bei bendrovės interesus. Jeigu, pavyzdžiui, aukščiau minėtos paveldėjimo situacijos atveju dėl teismo taikyto „standartinio“ restitucijos būdo būtų padidintas bendrovės akcininkų skaičius (mirus akcininkui, akcijas perimtu du, trys ar daugiau jo įpėdinių¹²⁸), kaipgi tuomet tokio teismo procesinio sprendimo rezultate pagrįsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo eskaluojamus ABĮ 47 straipsnio įgyvendinimo tikslus¹²⁹ (autoriui kreipusis į VĮ „Registrų centras“ pasitvirtino aplinkybė, jog

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–229/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–41/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–339/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–570/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–47/2010.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–4/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–7–379/2012, t. y. šiose civilinėse bylose prokuroras ginčija apskrities viršininko sprendimus dalyje dėl nuosavybės teisių atsakovams į valstybinės reikšmės miško plotus atkūrimo, visus vėlesnius sandorius bei prašo taikyti restituciją, tačiau teismai modifikuoja restitucijos taikymo būdą (subjekto prasme) iš valstybės priteisdami už jai gražinamą žemę pagal kitus sandorio sumokėtas pinigines lėšas paskutiniam neteisėtai perleistos žemės pirkėjui, todėl turtas gražinamas ne sandorio šaliai (pradiniam įgijėjui, kuriam kiltų prievolė tą patį turtą gražinti valstybei), o iš karto trečiajam asmeniui – alstybei (nors ji ir nebuvo ginčijamo sandorio šalis).

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–7–874/2001; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2007 m. sausio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–7–4/2007.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. liepos mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–339/2009.

¹²⁸ Pažymėtina, kad kitų uždarosios akcinės bendrovės akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas numatyta bankroto proceso metu parduodant bankrutuojančios įmonės turimas uždarosios akcinės bendrovės akcijas (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 33 straipsnio 2 dalis), taip pat taikoma priverstinio akcijų pardavimo atveju (LR CK 2.121 straipsnio 1 dalis) bei skolininkui, siekiančiam įgyvendinti įstatymu (LR CPK 704 straipsnis) jam suteiktą teisę vykdymo procese parduoti turtą jo surastam pirkėjui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–464/2007), todėl, darbo autoriaus nuomone, tokia teisė turėtų egzistuoti ir akcijų paveldėjimo atveju.

¹²⁹ Pirmenybės teisės pirkti akcijas instituto tikslai yra keli: 1) akcininko pirmenybės teisės tinkamu įgyvendinimu sudaroma galimybė sumažinti bendrovės dalyvių skaičių ir taip sukonzcentruoti kapitalą vienose rankose. Dviejų ar daugiau akcininkų galimybės priimti sprendimus yra suvaržytos, todėl kai vienas jų parduoda savo akcijas kitam akcininkui, bendrovės strateginis valdymas, kurį įgyvendina bendrovės akcininkai, tampa efektyvesnis ir patogesnis, atitinkamai mažėja akcininkų tarpusavio nesutarimų; 2) pirmenybės teisė pirkti akcijas leidžia

nors ABĮ 2 straipsnio 4 dalis numato, kad maksimalus uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų skaičius gali siekti iki 250 asmenų, paprastai uždarojoje akcinėje bendrovėje veikia iki 10 akcininkų (žr. priedą Nr. 1), kas dar kartą pabrėžia šio tyrimo 1.2. poskyryje aprašytą būtinybę riboti dalyvių pasikeitimą dėl juos glaudžiai siejančių tarpusavio ryšių bei *delectus personae* teisės garantijų). Teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo, teisinio saugumo principai suponuoja teismo pareigą ne sudaryti naujų ginčų kilimo galimybę, bet apsaugoti esamų bendrovės dalyvių (akcininkų) interesus. Jeigu teismas nepakeistų restitucijos taikytino būdo (subjekto prasme), tokiose bylose ieškovai negautų „apčiuopiamo“, jų interesus atitinkančio rezultato – grąžinus akcijas mirusiojo įpėdiniais, jie negalėtų pagrįstai tikėtis, kad akcijos jiems bus pasiūlytos įsigyti.¹³⁰ Atsižvelgiant į tai, bei į Konstitucijos 30 straipsnį, teisės turinį sudarančius protingumo teisingumo sąžiningumo principus (LR CK 1.5 straipsnis) teismas, pripažinęs sandorį negaliojančiu *ab initio* ir siekdamas realiai bei efektyviai apginti akcininkų interesus, tam tikrais atvejais turėtų realizuoti manevro laisvę modifikuojant teisinį santykį (LR CK 1.138 straipsnio 1 dalies 5 punktas) ir pakeisti restitucijos būdą. Lietuva yra teisinė valstybė, o teisinė valstybė pripažįsta ne įstatymo, bet teisės viršenybę, dėl kurios būtina pirmumą teikti realiai žmogaus teisių apsaugai, o ne formalizmui.¹³¹ Taip pat svarbus Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, bei nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismai, kas reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teisingo teismo sprendimo priėmimas. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija.¹³² Teismas, būdamas vienintelė institucija, turinti teisę valstybės ir visuomenės vardu įgyvendinti teisingumą, privalo įgyvendinti jam pavestą diskrecijos teisę, nes atėmus iš teismų galimybę priimti sprendimą vadovaujantis

uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų atliekamą strateginį bendrovės valdymą išlaikyti tarp jau bendrovės kapitale dalyvaujančių ir bendrovės verslą gerai išmanančių asmenų. Toks kapitalo uždarumas nuo išorinių subjektų ypač svarbus uždarojo tipo akcinėse bendrovėse (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009).

¹³⁰ Buvusiam akcininkui arba kitiems tretiesiems asmenims (įpėdiniam) niekas nedraudžia dar kartą nepažeisti įstatyme nustatytą prievolę (lot. *lex obligationis*), kurios viena šalis yra pasitraukiantis iš bendrovės kapitalo akcininkas, kita – visi likę akcininkai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009), todėl toks procesinis teismo sprendimas užprogramuoja naujų ginčų.

¹³¹ Vaišvila, A. *Teisės teorija, vadovėlis*, p. 241.

¹³² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas „Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis didmenine ar mažmenine prekyba alkoholio produktais galiojimo panaikinimo“; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos.“

teisingumo ir protingumo kriterijais, atsižvelgiant į tam tikras itin svarbias aplinkybes, teismo sprendimas taptų grynai formalus ir nereikalingas.¹³³

Galiausiai, autoriaus nuomone, siekiant visapusiškai išnagrinėti privačiųjų juridinių asmenų pirmenybės teisės į parduodamas teises (akcijas) įgyvendinimo problematiką yra svarbu peržvelgti, kaip įstatymo leidėjas suregulmentavo kitų, t. y. savo veiklos vykdymo forma ir siekiamais tikslais panašių į uždarąsias akcines bendroves privačiųjų juridinių asmenų (mažųjų bendrijų ir ūkinių bendrijų¹³⁴ – tikrųjų ir komanditinių)¹³⁵ dalyvių pirmenybės teisės įsigyti kitų dalyvių parduodamas teises į bendriją realizavimą.

Kaip žinia ūkinės bendrijos atveju bendrijos nariai (dalyviai) apjungia savo turtą (kapitalą) įsteigdami privatų juridinį asmenį, tačiau, priešingai nei uždarosios akcinės bendrovės atveju, kasdieniai sprendimai yra įgyvendinami ne per valdymo organus (uždarosios akcinės bendrovės atveju, bendrovės vadovą – direktorių ir/ar valdybą¹³⁶), bet pagal Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymo¹³⁷ (toliau vadinama – „ŪBĮ“) 2 straipsnio 6 dalį ir 10 straipsnio 1 dalį per tikruosius ūkinės bendrijos¹³⁸ narius, nebent veiklos sutartyje yra numatyta, kad tikrieji nariai, priimdami sprendimus dėl ūkinės bendrijos reikalų, privalo gauti visų ar

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo“; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl valstybės ir tarnybos paslapčių.“

¹³⁴ Ūkinė bendrija kaip verslo organizavimo forma yra naudojama daugumoje demokratių valstybių. Štai Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose yra taip vadinamos *general partnership* ir *limited partnership*, iš esmės atitinkančios lietuviškąsias TUB ir KUB (iki įsigaliojant naujam LR CK), tačiau šie dariniai nelaikomi juridiniais asmenimis, jų steigimas ir veiklos organizavimas yra labai menkai formalizuotas, jungtinės veiklos sutartis gali netgi būti sudaroma žodžiu, o mokesčio mokėtojas yra ne bendrija, bet kiekvienas jos narys. Tuo tarpu kontinentinėje teisės sistemoje, pavyzdžiui, Prancūzijoje (*société*) ir Ispanijoje bendrija laikoma juridiniu asmeniu, nors Vokietijoje (*gesellschaft*) ir Italijoje bendrija juridiniu asmeniu nelaikoma. Prancūzijoje ir Vokietijoje nariai komanditoriai gali dalyvauti valdant bendriją, o Vokietijoje jiems netgi gali būti suteikta teisė veikti bendrijos vardu palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. Vokietijoje dar išskiriama neviešos partnerystės forma, kai partneriai negali būti atskleisti tretiesiems asmenims (cituota/perfrazuota iš: Pakalniškis V., et al.. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Antroji laida: vadovėlis*, p. 239 – 240).

¹³⁵ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pateiktus duomenis 2014 m. pradžioje Lietuvoje buvo užregistruota 391 tikroji ūkinė bendrija ir 212 komanditinių ūkinių bendrijų (tuo tarpu 2009 m. pradžioje tikrųjų ūkinių bendrijų skaičius siekė 567, o komanditinių bendrijų 228, todėl matyti, kad skaičiai atitinkamai sumažėjo apie 31 % ir atitinkamai 7 %) bei 3 947 mažųjų bendrijų (tuo tarpu 2013 m. pradžioje mažųjų bendrijų skaičius siekė 1 232, todėl matyti, kad skaičius atitinkamai padidėjo 69 %) (Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės oficialios statistikos portalas (įregistruoti ūkio subjektai 2014 metų pradžioje). [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–31]. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ce181345-5f41-48d4-930d-58d39e6ed740>).

¹³⁶ ABĮ 34, 37 straipsniai.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014 (2014–07–17 redakcija).

¹³⁸ Kaip žinia įstatymų leidėjas ūkines bendrijas yra suskirstęs į dvi grupes: tikrąsias ūkines bendrijas, kuomet visi dalyviai yra tikrieji nariai (ŪBĮ 2 straipsnio 1 dalis) ir komanditines ūkines bendrijas, kuomet dalyviai yra tikrieji nariai ir komanditoriai (ŪBĮ 2 straipsnio 2 dalis). Esminis skirtumas (neskaitant dalyvavimo kasdieniame bendrijos valdyme) tarp tikrųjų bendrijos narių ir komanditorių yra tas, jog pagal ŪBĮ 8 straipsnio 1 dalį kai bendrijos prievolės įvykdyti neužtenka bendrijos turto, bendrijos tikrieji nariai pagal bendrijos prievolės atsako solidariai visu savo turtu, o komanditoriai pagal komanditinės ūkinės bendrijos prievolės atsako tik tuo savo turtu, kurį įnešė ir (ar) įsipareigojo įnešti į komanditinę ūkinę bendriją.

bendrijos veiklos sutartyje nustatytos komanditorių daugumos pritarimą (ŪBĮ 10 straipsnio 4 dalis), t. y. kiekvienos ūkinės bendrijos dalyviai turi teisę patys nuspręsti, atsižvelgdami į vykdomą ūkinę – komercinę veiklą, kaip bus vykdomas kasdienis juridinio asmens valdymas. ŪBĮ 4 straipsnio 1 dalies 13 punktas reglamentuoja, kad minėtoje bendrijos veiklos sutartyje, kurią sudaro ir pasirašo visi dalyviai (tikrieji nariai ir komanditoriai), yra nustatoma dalyvio teisių perleidimo tvarka, tačiau, sutinkamai su įstatymo 7 straipsnio 2 dalimi, dalyvis gali perleisti savo teises tik gavęs visų kitų dalyvių sutikimą,¹³⁹ nebent įstatymuose ar veiklos sutartyje numatyta kitaip;¹⁴⁰ 4 straipsnio 4 dalyje papildomai nurodoma, kad dalyvio teisės perleidžiamos dalyviams (tikriesiems nariams ir komanditoriams) vienbalsiai, nebent veiklos sutartyje būna nustatyta kitaip, priimant sprendimą dėl bendrijos veiklos sutarties keitimo.¹⁴¹ Kaip matyti iš pateiktų ŪBĮ formuluočių, įstatymų leidėjas tiesiogiai neįtvirtino dalyvio pareigos kitiems dalyviams *pasiūlyti pirmenybės teise* įsigyti perleidžiamas teises į ūkinę bendriją (*aut. pastaba*. – pateiktos įstatymo formuluotės yra labiau panašios į aukščiau minėtą *sutikimo sistemą* (žr. šio magistro baigiamojo darbo 21 psl.), tačiau, autoriaus nuomone, nurodytos normos taip pat suponuoja prielaidą dėl modifikuotos pirmenybės teisės egzistavimo (juo labiau, kad pagal minėto ŪBĮ 4 straipsnio 1 dalies 13 punktą dalyviai tokios pirmenybės teisės detalų įgyvendinimą galėtų detalizuoti veiklos sutartyje). Kadangi ūkinei bendrijai yra būdingas dar glaudesnis jos dalyvių (partnerių) ryšys nei uždarnosios akcinės bendrovės atveju (t. y. tikrieji nariai veikia bendrijos vardu ir kiekvieno jų vaidmuo gali būti kertinis juridinio asmens veikos vykdymui arba be vieno iš dalyvių juridinio asmens egzistavimas išvis galėtų tapti neįmanomas), todėl įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti dalyvių interesus, šalia pirmenybės teisės įgyvendinimo įtvirtino papildomų kitų dalyvių sutikimo ribojimų.¹⁴² Tai reiškia, kad savo teises

¹³⁹ Ši įstatymo nuostata, kaip ir ABĮ atveju, nedetalizuoja ar kitų dalyvių sutikimas yra reikalingas siekiant perleisti dalyvio teises tik trečiajam asmeniui ar taip pat ir kitam ūkinės bendrijos dalyviui, todėl, autoriaus nuomone, turėtų būti taikoma siauresnė interpretacija, t. y. sutikimas reikalingas perleisti teises tik trečiajam asmeniui.

¹⁴⁰ Manytina, kad kaip ir ABĮ 47 straipsnio 2 dalyje, normos dalis nurodanti, kad „nebent veiklos sutartyje numatyta kitaip“, turi būti aiškinama, jog veiklos sutartyje gali būti numatytos kiek kitokios šios teisės įgyvendinimo procedūros (pavyzdžiui, turi pritarti 3/5 tikrųjų narių; reikalingas ar ne komanditorių pritarimas). Pažymėtina, jog iki 2012–01–01 galiojusios ŪBĮ 2011–11–17 redakcijos (Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014)) 8 straipsnio 3 dalis numatė, kad *tikrasis narys* gali perleisti tikrojo nario teises kitam asmeniui tik gavęs visų tikrųjų narių sutikimą, tuo tarpu pagal 9 straipsnio 1 dalies 3 punktą *komanditorius* galėjo perleisti savo teises ir be kitų dalyvių (tikrųjų narių ir komanditorių) pritarimo. Autoriaus nuomone, toks reguliavimas buvo detalizuojamas dėl tos priežasties, kad komanditoriai nesudarinėdavo jungtinės veiklos sutarties, kadangi su kiekvienu komanditoriumi tapti norinčiu asmeniu turėjo būti sudaryta rašytinės formos komanditoriaus sutartis ir steigėjai turėjo pateikti būsimajam komanditoriui susipažinti sudarytą jungtinės veiklos sutartį).

¹⁴¹ Pagal ŪBĮ 10 straipsnio 3 dalį sprendimus dėl bendrijos veiklos sutarties keitimo, taip pat dėl bendrijos reorganizavimo, pertvarkymo ir likvidavimo komanditinės ūkinės bendrijos tikrieji nariai priima kartu su komanditoriais, t. y. sprendimą leisti perleisti teises gali priimti veiklos sutartyje numatyta dalis tikrųjų narių ir komanditorių, bet sprendimą privalo pasirašyti visi dalyviai.

¹⁴² Kalbant apie uždąsias akcines bendroves, dalyje valstybių yra taikomos abi (*sutikimo* ir *pasiūlymo*) sistemos (pavyzdžiui, Austrijoje, Danijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Portugalijoje,

ketinantis perleisti dalyvis turi informuoti¹⁴³ kitus dalyvius apie savo ketinimą perleisti teises ir nurodyti, kuriam asmeniui jas siekia perleisti, o likę dalyviai galėtų išreikšti savo valią: 1) dėl perleidžiamų teisių įsigijimo nuosavybės teise (nurodydami, kad nori jas įsigyti tapačiomis arba kitomis sąlygomis); 2) dėl teisių perleidimo trečiajam asmeniui (nurodydami, kad sutinka arba nesutinka dėl trečiojo asmens kandidatūros). Priklausomai nuo išreikštos kitų dalyvių valios teises ketinantis perleisti dalyvis galėtų: 1) persigalvoti ir teises perleisti kitiems valią išreiškusiems dalyviams (taip įgyvendinant pirmenybės teisę), 2) teises perleisti trečiajam asmeniui (kitiems dalyviams sutikus ir atsisakius pirmenybės teisės), 3) persigalvoti ir nei trečiajam asmeniui, nei kitiems dalyviams teisių neperleisti, 4) kitiems dalyviams nesutikus dėl trečiojo asmens kandidatūros ir teisių nenorint perleisti vienam iš dalyvių – realizuoti išpirkimo teisę (ŪBĮ 13 straipsnis, ši teisė – ribojimas – plačiau analizuojama šio magistro baigiamojo darbo 2.2. poskyryje) arba LR CK 2.82 straipsnio 4 dalyje numatytu pagrindu kreiptis į teismą¹⁴⁴ – juridinio asmens organo sprendimai gali būti pripažįstami negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja protingumo ir sąžiningumo principams, todėl teisė ginčyti dalyvių sprendimus gali būti įgyvendinta ir tuo atveju, kai nebuvo pažeistos imperatyvios teisės nuostatos, tačiau buvo nepagrįstai apribotos vieno iš dalyvių teisės ir interesai.¹⁴⁵

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas ŪBĮ nurodo ne *pirkimo – pardavimo* sąvoka,¹⁴⁶ bet *perleidimo* sąvoka, kurios turinys buvo atskleistas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje¹⁴⁷ nurodant, kad pastarasis žodis yra apibendrinantis ir civilinėje teisėje reiškiantis nuosavybės teisės perdavimą kitam asmeniui, taip pat vienas iš būdų įgyvendinti savininkui savo disponavimo teisę tiek už atlyginimą, tiek ir neatlygintinai, todėl perleidimo teisė realizuojama įvairiais sandoriais: dovanojimo, pirkimo – pardavimo, mainų ir kt.¹⁴⁸ Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas šiam privačiajam juridiniam asmeniui (ūkinei bendrijai) suteikė ypatingą statusą šį juridinį asmenį lyginant su jau nagrinėta uždara akcine bendrove,

Rusijoje, Suomijoje) (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 97).

¹⁴³ Tikslī informavimo tvarka turi būti detalizuojama veiklos sutartyje.

¹⁴⁴ Uždarytų akcinių bendrovių atveju tokia teisė yra taip pat numatyta Austrijoje, Belgijoje. (Kalss, S., p. 352. (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 97)).

¹⁴⁵ Miliauskas, P. Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji apsekai: Belgijos karalystėje ir Jungtinėje karalystėje. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2012, (85), p. 173.

¹⁴⁶ Pagal LR CK 6.305 straipsnio 1 dalį pirkimo – pardavimo sutartimi viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja perduoti daiktą (prekę) kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės ar patikėjimo teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti daiktą (prekę) ir sumokėti už jį nustatytą pinigų sumą (kainą). Minėto straipsnio 4 dalis numato, kad šio skyriaus normos taikomos turtinių teisių pirkimui – pardavimui tiek, kiek tai neprieštarauja šių teisių prigimčiai ir esmei. LR CK 6.425 straipsnio 1 dalis numato, kad teisių pirkimo – pardavimo sutarčiai taikomos šio skyriaus nuostatos tiek, kiek tai neprieštarauja tų teisių prigimčiai ir esmei.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–113/2003.

¹⁴⁸ Bitė, V. Akcijų pirkimo – pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120), p. 359.

kadangi ABĮ 47 straipsnyje numatytos pirmenybės teisės veikimas tampa aktualus tik tuomet, kai akcininkas ketina parduoti jam nuosavybės teise priklausančias akcijas, tuo tarpu jeigu akcininkas ketina padovanoti arba išmainyti turimas akcijas – pirmenybės teisė netaikoma (apie tai plačiau kalbama šio magistro baigiamojo darbo 3.2. poskyryje). Dėl šios priežasties bet kokie sandoriai (pirkimo – pardavimo, mainų, dovanojimo), sudaryti dėl teisių perleidimo tinkamai neįgyvendinus ŪBĮ įstatyme ir veiklos sutartyje numatytų reikalavimų, būtų laikomi negaliojančiais (LR CK 1.80 str.) nuo jų sudarymo momento (*ab initio*) bei taikoma restitucija (LR CK 6.145 straipsnis) ir naujam teisių „savininkui“ nesuteiktų jokių teisių ir pareigų ūkinės bendrijos atžvilgiu, be to, teisių įgijėjai tikruoju (naujuoju) nariu arba komanditoriumi galėtų tapti tik visiems dalyviams pakeitus veiklos sutartį ir ją įregistravus juridinių asmenų registre (ŪBĮ 10 straipsnio 3 dalis).

Panašūs ribojimai, kaip ir aukščiau aptartos uždarnosios akcinės bendrovės atveju, pagal Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymą¹⁴⁹ (toliau vadinama – „MBĮ“) yra numatyti mažosios bendrijos dalyviams, siekiantiems parduoti savo teises, tik svarbu atkreipti dėmesį, kad, skirtingai nuo uždarytųjų akcinių bendrovių ir ūkinių bendrijų,¹⁵⁰ dalyviais, t. y. mažosios bendrijos nariais, gali būti tik fiziniai asmenys (MBĮ 2 straipsnio 1 dalis). MBĮ 10 straipsnio 1 dalis mažosios bendrijos nariui suteikia teisę mažosios bendrijos nuostatuose¹⁵¹ ir įstatymuose nustatyta tvarka *perleisti*¹⁵² savo teises (jeigu mažosios bendrijos narys nėra įvykdęs visų įsipareigojimų mažajai bendrijai dėl įnašo įnešimo, perleidžiant nario teises kartu pereina ir pareiga įnešti likusią įnašo dalį; mažosios bendrijos narys, įsipareigojęs į mažąją bendriją įnešti individualiais požymiais apibūdintą daiktą, nario teises gali perleisti tik įvykdęs šį įsipareigojimą). Tuo tarpu minėto straipsnio 2 dalis nurodo, kad tik apie ketinimą *parduoti (aut. pastaba – ne dovanoti, mainyti ir pan., kaip kad ūkinės bendrijos atveju)* nario teises mažosios bendrijos narys turi informuoti (lygiai kaip ir uždarnosios akcinės bendrovės atveju – ABĮ 47 straipsnio 1 dalis) mažąją bendriją mažosios bendrijos nuostatuose nustatyta tvarka, t. y. įstatymų leidėjas bendrijos nariams tikslią informavimo tvarką (kur ir kaip turi būti skelbiama, per kiek dienų ir pan.) leido nusistatyti (detalizuoti) patiems. Toliau 2 dalyje reglamentuojama, kad

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 83–4333 (2014–06–03 redakcija).

¹⁵⁰ Šiame kontekste paminėtina, kad pagal ŪBĮ 6 straipsnį 4 dalį tikruoju nariu negali būti kitų bendrijų tikrieji nariai, individualių įmonių savininkai, valstybė, savivaldybės, valstybės įmonės, savivaldybės įmonės, biudžetinės įstaigos, ūkinės bendrijos ir individualios įmonės, taip pat Europos ekonominių interesų grupės ir jų nariai, o pagal 5 dalį komanditoriumi negali būti valstybė, savivaldybės, valstybės įmonės, savivaldybės įmonės, biudžetinės įstaigos.

¹⁵¹ Pagal MBĮ 5 straipsnį mažoji bendrija savo veikloje vadovaujasi nuostatais, kurie savo prasme yra labai panašūs į uždarnosios akcinės bendrovės įstatus (ABĮ 4 straipsnis).

¹⁵² Dėl *perleidimo* sąvokos aiškinimo žiūrėti šio magistro baigiamojo darbo 36 psl.

mažoji bendrija, gavusi tokį pranešimą, sušaukia narių susirinkimą, kuris priima sprendimą¹⁵³ detalizuojant, kurie mažosios bendrijos nariai, kokia tvarka ir terminais atsiskaito su mažosios bendrijos nario teises ketinančiu parduoti mažosios bendrijos nariu. Laikoma, kad mažosios bendrijos nario teises ketinantis parduoti mažosios bendrijos narys nėra mažosios bendrijos narys kitą dieną po to, kai visi sprendime nurodyti mažosios bendrijos nariai su juo atsiskaitė. Straipsnio 3 dalyje detalizuojama, kad jeigu mažosios bendrijos narių susirinkimas nepriima sprendimo pagal aptariamo straipsnio 2 dalies reikalavimus, mažosios bendrijos nario teises ketinantis parduoti mažosios bendrijos narys gali jas *parduoti* ar kitaip perleisti kitam fiziniam asmeniui. Atsižvelgiant į normos struktūrą autorius mano, kad būtent aukščiau minėtoje 2 dalyje yra netiesiogiai (kaip ir ūkinės bendrijos atveju) aprašoma modifikuota pirmenybės teisė, kadangi mažosios bendrijos nariams yra sudaroma galimybė (pasiūloma) patiems įsigyti perleidžiamas teises ir tik jeigu niekas tokios valios neišreiškia (dalyviai sprendimo nepriima) – tuomet teises galima perleisti tretiesiems asmenims (tokios procedūros neįgyvendinus – sandoris turėtų būti pripažintinas negaliojančiu ir taikytina restitucija, tuo tarpu pirkėjo teisės neperkeltinos, nebent nustatomas tendencingas dalyvio piktnaudžiavimas arba kitos svarios aplinkybės, suteikiančios pareigą teismui tokią teisę realizuoti).¹⁵⁴ Autoriaus įsitikinimu, panašus reguliavimas galėtų būti įtvirtintas ir uždarnosios akcinės bendrovės atveju, kuomet tik visiems dalyviams nepriėmus sprendimo dėl akcijų įsigijimo (pirkimo) pirmenybės teise, savo akcijas norintis parduoti akcininkas galėtų už analogišką kainą parduoti trečiajam asmeniui.

Apibendrinant šiame poskyryje atliktą tyrimą galime padaryti kelias išvadas: 1) *tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, dėl akcininko nesąžiningumo, kuomet akcininkas pasiūlo kitiems akcininkams pirmenybės teise įsigyti parduodamas akcijas, bet vėliau šiuos vertybinius popierius parduoda trečiajam asmeniui; dėl akcininko, kuris nesilaikant nustatytos pasiūlymo tvarkos pardavė akcijas trečiajam asmeniui, mirties ir pan.) teismas privalo turėti manevro laisvę ir, įgyvendindamas teisingumą bei atsižvelgdamas į delectus personae principą, pakeisti restitucijos būdą (subjekto prasme) – perkelti pirkėjo teises ieškovui,– remiantis ta pačia argumentacija pirkėjo teisių perkėlimas galėtų būti įgyvendintas ir mažosios bendrijos atveju, tuo tarpu ūkinės bendrijos atveju tai daryti būtų netikslinga, nes dalyviai bet koku atveju išlaiko kontrolės teisę ir*

¹⁵³ Sprendime taip pat turi būti nurodyta, kokia mažosios bendrijos nario, ketinančio parduoti nario teises, įnašo vertės dalimi padidėtų su juo atsiskaičiusio mažosios bendrijos nario įnašo vertė. Visų mažosios bendrijos narių, kurie turi atsiskaityti su nario teises ketinančiu parduoti mažosios bendrijos nariu, įnašų vertės padidėjimas turi atitikti mažosios bendrijos nario, ketinančio parduoti nario teises, įnašo vertę. Atsiskaitymo su nario teises ketinančiu parduoti mažosios bendrijos nariu terminai neturi viršyti 30 dienų nuo sprendimo priėmimo (MBĮ 10 straipsnio 2 dalis).

¹⁵⁴ Žiūrėti šio magistro baigiamojadarbo 30 – 33 psl. Civilinių bylų, kuriose būtų analizuojamas reikalavimas perkelti mažosios bendrijos teises, autoriui rasti nepavyko, todėl laikytina, kad tokių ginčų dalis yra labai mažą (galimai dėl itin mažo mažųjų bendrijų skaičiaus – 3 947, lyginant su 2014 metų pradžioje įsteigtomis uždarosiomis akcinėmis bendrovėmis – 107 829) arba jie išsprendžiami neteismine tvarka.

gali atsisakyti pakeisti bendrijos veiklos sutartį tokiu būdu nesuteikdami naujamam dalyviui jokių teisių ir pareigų; 2) įstatymų leidėjas tiek ABĮ, tiek MBĮ, tiek ŪBĮ tiesiogiai arba netiesiogiai įtvirtinto pirmenybės (pasiūlymo) teisės įsigyti parduodamas (perleidžiamas) teises (akcijas) mechanizmą, tačiau kiekvienu atveju ši teisė realizuojama skirtingai, kas priklauso nuo privataus juridinio asmens veiklos formos (uždara akcinė bendrovė, ūkinė bendrija, mažoji bendrija) ir jos dalyvių valios, t. y. pirmenybės teisė į parduodamas teises (akcijas) uždarojoje akcinėje bendrovėje ir mažojoje bendrijoje yra taikoma tik teisių (akcijų) pirkimo – pardavimo atveju; ūkinėje bendrijoje – bet kokiam teisių perleidimui.

2.2. Dalyvių sudėties pasikeitimas dėl vieno iš dalyvių savanoriško pasitraukimo

Be jau aptartos dalyvių pirmumo teisės įsigyti parduodamas teises (akcijas), ŪBĮ ir MBĮ atveju, priešingai nei ABĮ, yra numatyta dalyvio savanoriško pasitraukimo galimybė, kuri, autoriaus nuomone, vertintina kaip vienas iš dalyvių pasikeitimo ribojimų, kadangi, šia išpirkimo teise pasinaudojus, dalyviui sudaroma galimybė pasitraukti iš vykdomo verslo, o versle liekantiems dalyviams kyla prievolė priimti sprendimą, jog bendrija atsiskaitytą su pasitraukiančiuoju asmeniu.¹⁵⁵

Pagal ŪBĮ 4 straipsnio 15 dalį įstatymų leidėjas bendrijos veiklos sutartyje dalyviams paliko teisę aptarti dalyvio savanoriško pasitraukimo iš ūkinės bendrijos tvarką, įskaitant terminą, per kurį turi būti iš anksto pranešta apie pasitraukimą iš bendrijos, tačiau minėto straipsnio 4 dalyje nurodė, kad bendrijos narys pasitraukia iš bendrijos jos nariams vienbalsiai (nebent veiklos sutartyje numatyta kitaip; *aut. pastaba* – kaip kad nurodyta 2.1 poskyryje, manytina, kad veiklos sutartyje gali būti numatyta, jog sprendimą priima visi tikrieji nariai, o komanditorių pritarimas nereikalingas) priimant sprendimą dėl bendrijos veiklos sutarties keitimo. Tuo tarpu ŪBĮ 13 straipsnio 3 dalis papildomai patikslinta, kad bendrija asmeniui, kuris pasitraukė iš bendrijos, turi pinigais perduoti jo įnašo dydį atitinkantį bendrijos turto dalį, apskaičiuotą bendrijos veiklos sutartyje nustatyta tvarka (klausimai dėl nepiniginių įnašų yra reglamentuojami 4 dalyje, t. y. asmuo, kuris pasitraukė iš bendrijos ir kurio nepiniginis įnašas yra individualiais požymiais apibūdintas daiktas, turi teisę reikalauti grąžinti jam šį daiktą, o bendrija turi jį grąžinti, jeigu dėl to nebus pažeisti kitų dalyvių ir kreditorių interesai; jeigu individualiais požymiais apibūdinto daikto grąžinimas pažeistų kitų dalyvių ir kreditorių interesus, asmeniui, kuris pasitraukė iš bendrijos, turi būti pinigais perduota jo įnašo dydį

¹⁵⁵ Priverstinis dalyvių pasitraukimas (LR CK IX skyrius) šiame magistro baigiamajame darbe nebus analizuojamas, kadangi šis institutas, autoriaus nuomone, laikytinas ne dalyvių pasikeitimo suvaržymu, o kitų dalyvių pažeistų teisių gynimo būdu.

atitinkanti bendrijos turto dalis, apskaičiuota bendrijos veiklos sutartyje nustatyta tvarka; bendrijos veiklos sutartyje gali būti nustatyta ir kitokia dalyvio nepiniginio įnašo, kuris yra individualiais požymiais apibūdintas daiktas, grąžinimo tvarka). Panašus reguliavimas į ŪBĮ nustatytą savanoriško pasitraukimo tvarką yra įtvirtintas ir MBĮ 5 straipsnio 1 dalies 9 ir 10 punktuose, kur vėlgi teigiama, kad bendrijos nuostatuose detalizuojama mažosios bendrijos nario savanoriško pasitraukimo ir atsiskaitymo iš mažosios bendrijos tvarka, t. y. įstatymų leidėjas mažosios bendrijos dalyviams paliko teisę nuostatuose patiems aptarti dalyvio savanoriško pasitraukimo iš mažosios bendrijos tvarką, o 11 straipsnio dalyse papildomai nurodė, kad apie ketinimą savanoriškai pasitraukti mažosios bendrijos narys turi raštu pranešti mažajai bendrijai; laikoma, kad mažosios bendrijos narys savanoriškai pasitraukė iš mažosios bendrijos ir nėra mažosios bendrijos narys nuo mažosios bendrijos atsiskaitymo su juo dienos; su savanoriškai pasitraukiančiu mažosios bendrijos nariu atsiskaitoma mažosios bendrijos nuostatuose nustatyta tvarka.

Kita vertus, kyla klausimas – kokios priežastys lėmė aplinkybę, jog toks pasitraukimo institutas nėra numatytas uždarnosios akcinės bendrovės atveju. Tokią teisę realizavusiam akcininkui būtų grąžintas pastarojo į bendrovę įneštas kapitalas kartu su tam tikra pelno verte ir tarp akcininkų nekiltų ginčų dėl akcijų pardavimo bei kainos (tokia galimybė yra numatyta kitose kontinentinės teisės tradicijų valstybėse: Portugalijoje, Italijoje, Norvegijoje, Prancūzijoje).¹⁵⁶ Tokiu atveju galimai būtų išvengta ginčų dėl akcijų pardavimo ir pirmenybės teisės įgyvendinimo. Autoriaus nuomone, uždarnosios akcinės bendrovės atveju, kuomet juridinio asmens akcijas valdo iki 250 akcininkų (ABĮ 2 straipsnio 4 dalis), o ūkinės bendrijos ir mažosios bendrijos narių skaičius paprastai yra nedidelis (mažosios bendrijos narių maksimalus skaičius pagal MBĮ 2 straipsnio 2 dalis – 10, ūkinės bendrijos narių maksimalus skaičius nėra nustatytas¹⁵⁷), ženkliam kiekiui akcininkų pateikus prašymą dėl jų nuosavybės teise valdomų akcijų išpirkimo gali susidaryti situacija, jog bendrovėje tiesiog neliktų lėšų tokios teisės tinkamam realizavimui imant domėn faktą, jog uždarnosiose akcinėse bendrovėse (priešingai nei ūkinėse bendrijose ar mažosiose bendrijose) dirba daug darbuotojų, daromos investicijos ir pan., t. y. sukuriamas didelis verslo aparatas, kurį reikia išlaikyti, kas galimai privestų įmonę prie bankroto (galimai būtų pažeistas viešasis interesas) ir tai nėra ta rizikos dalis, kurią įstatymo leidėjas norėtų perduoti įmonių dalyvių diskrecijai.

¹⁵⁶ *Corporate Business Forms in Europe*, p. 495, 631; Maitland – Walker, J., p. 306, 746 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 97).

¹⁵⁷ Iki 2012–01–01 galiojusio Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymo (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014) 2011–11–17 redakcijos 3 straipsnio 3 dalis numatė, kad bendrijoje gali būti ne mažiau kaip du ir ne daugiau kaip dvidešimt steigėjų. Dabartinė galiojanti redakcija nenustato maksimalaus tikrųjų narių ir komanditorių skaičiaus.

Iš aukščiau pateiktų teisės normų analizės darytina šio poskyrio išvada: *ties mažosios bendrijos, tiek ūkinės bendrijos atveju dalyviui, įvykdžiusiam įstatymuose bei veiklos sutartyje (ūkinių bendrijų atveju) ir nuostatuose (mažosios bendrijos atveju) numatytas sąlygas, suteikiama teisė pasitraukti iš bendrijos esant bent vienai iš toliau vardijamų sąlygų: kiti nariai nesutinka, jog teisės būtų perleisto trečiajam asmeniui ir tokių teisių nepageidauja įsigyti patys; narys nebenori tęsti veiklos ir ieškoti trečiojo asmens, kuris galėtų jį pakeisti; nei vienam iš likusių narių savo teises ketinantis reikalauti išpirkti dalyvis nenori tokių teisių perleisti (dėl bet kokių motyvų, galimai net asmeninių). Tuo tarpu uždarojoje akcinėje bendrovėje, t. y. pagal veikiančių įmonių kiekį pačioje populiariausioje verslo vykdymo formoje Lietuvoje, veikiantiems akcininkams įstatymų leidėjas tokios privilegijos nenumatė galimai dėl rizikos, jog didžiajai daliai akcininkų nusprendus tokią teisę realizuoti – įmonė nebeturėtų apyvartinių lėšų ir būtų privesta prie bankroto.*

2.3. Sutikimai, būtini teisių (akcijų) perleidimo atveju

Be jau aptartų dalyvių pirmumo teisės įsigyti parduodamas teises (akcijas) bei įstatymo leidėjo privačiųjų juridinių asmenų dalyviams sudarytos galimybės reikalauti, kad būtų išpirktos dalyvio teisės (mažosios bendrijos ir ūkinės bendrijos atveju), šalims gali reikėti gauti ir kitokius sutikimus sandoriui sudaryti, todėl, autoriaus nuomone, yra tikslinga detalizuoti atvejus, kuomet tokie sutikimai turi būti duoti ir kokie kyla neigiami padariniai šių juridinių faktų tinkamai neįgyvendinus.

Jeigu teisių (akcijų) pardavėjas ar pirkėjas yra juridinis asmuo, gali būti reikalingas tam tikrų organų sutikimas. Štai uždarnosios akcinės bendrovės atveju egzistuojant sudarytai valdybai būtent šis organas, o ne bendrovės vadovas, turi teisę priimti sprendimus dėl kitos bendrovės akcijų įsigijimo (ABĮ 34 straipsnio 4 dalis 1 punktas).¹⁵⁸ Be to, vadovaujantis ABĮ 34 straipsnio 6 dalimi, jeigu bendra įsiskolinimo suma bendrovės kreditoriams yra didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo, valdyba, prieš priimdama sprendimą investuoti lėšas ar kitą turtą į kitą juridinį asmenį, turi apie tai pranešti kreditoriams (jeigu bendrovė su jais nėra tinkamai

¹⁵⁸ Bendrovių teisės mokslininko V. Bitės nuomone, LR ABĮ 34 straipsnyje tarp sprendimų, priskirtų valdybos kompetencijai, neįtrauktas sprendimas dėl bendrovės turimų akcijų perleidimo, tačiau praktikoje neretai manoma, kad tokie sandoriai patenka į LR ABĮ 34 straipsnio 4 dalies 3 punkto apimtį, t. y. kad ilgalaikiu turtu laikomas bet koks netrumpalaikis bendrovės turtas, tačiau pagal Pelną mokesčio įstatymo 13 straipsnio 3 dalį, ilgalaikiu turtu laikomas tik turtas, kuris naudojamas vieneto pajamoms uždirbti (ekonominė naudai gauti). Be to, toks turtas kaip akcijos (vertybiniai popieriai) nenurodytas ir minėto įstatymo 1 priedėlyje, kuriame išvardytos ilgalaikio turto grupės. Bendrovės turimų kitų bendrovių akcijų perleidimo klausimas yra ne mažiau svarbus negu akcijų įsigijimo klausimas, todėl mokslininkas siūlo pakoreguoti LR ABĮ 34 straipsnio 4 dalį atskiru punktu įtraukiant minėtą sprendimą į valdybos kompetenciją (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 127).

atsiskaičiusi per sulygtus terminus). Taip pat papildomas akcininkų sutikimas gali būti numatytas uždarnosios akcinės bendrovės įstatuose (ABĮ 20 straipsnio 2 dalis, 34 straipsnio 4 dalies 8 punktas), kadangi akcininkai dažniausiai nori kontroliuoti reikšmingų sprendimų priėmimą, kurie nėra susiję su įprasta bendrovės veikla (nebent nuolatinis uždarųjų akcinių bendrovių akcijų pirkimas – pardavimas būtų kasdienė bendrovės vykdoma veikla). Tuo tarpu pagal ŪBĮ 10 straipsnio 1 ir 4 dalis sprendimą įsigyti, pavyzdžiui, uždarnosios akcinės bendrovės akcijas ar kitą turtą, turėtų priimti tikrieji bendrijos nariai veiklos sutartyje nustatyta tvarka (tokioje sutartyje paprastai numatoma, koks skaičius tikrųjų narių kartu su komanditoriais ar be jų, turi teisę priimti tokio pobūdžio sprendimus), o mažosios bendrijos atveju yra reikalingas bendrijos narių susirinkimo sprendimas (mažosios bendrijos vadovas neturi teisės priimti tokio pobūdžio sprendimo pagal MBĮ 14 straipsnio 1 dalies 3 punktą). Teisių (akcijų) perleidimo sandorių, sudarytų be aukščiau minėtų pritarimų (tuo pažeidžiant privačiųjų juridinių asmenų valdymo organų kompetenciją) pasekmės iš esmės priklauso nuo kitos sandorio šalies sąžiningumo arba nesąžiningumo, t. y. jeigu kita sandorio šalis yra sąžininga (žinojo arba turėjo žinoti, kad kita sandorio šalis neturi reikiamų įgaliojimų sandoriui tinkamai sudaryti) toks sandoris sukelia prievoles ne tik privačiajam juridiniam asmeniui, bet ir sandorį sudariusiam asmeniui, kuris pagal LR CK 2.83 straipsnio 1 ir 3 dalis už juridinio asmens prievoles turi atsakyti solidariai. Tuo tarpu jeigu kita sandorio šalis buvo nesąžininga – toks sandoris privačiajam juridiniam asmeniui prievolių nesukelia (LR CK 2.83 straipsnio 1 dalis) ir gali būti pripažintas negaliojančiu pagal privačiojo juridinio asmens arba jo dalyvio ieškinį (LR CK 1.82 straipsnio 1 ir 3 dalys).¹⁵⁹

Kitas svarbus aspektas, galintis turėti reikšmingos įtakos sandorio dėl teisių (akcijų) perleidimo yra sandorio šalies(ių) sutuoktinio(-ių) sutikimo(-ų) davimas. Pagal LR CK 3.87 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintą prezumpciją, jog turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra laikomas jų bendrąja jungtine nuosavybe. Ši nuostata reiškia, kad priklausomai nuo to turto įsigijimo momento (po santuokos ar prieš sudarant santuoką) yra sprendžiamas turto priskirtinumo kiekvieno sutuoktinio asmeninei ar sutuoktinių bendrajai jungtinei nuosavybei klausimas. Kita vertus, šios taisyklės negalime laikyti absoliučia, kadangi kitoks turto teisinis režimas gali būti nustatytas vedybine sutartimi (LR CK 3.83 straipsnio 1 dalis), dėl to teisių

¹⁵⁹ Taip pat paminėtina, jog pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką papildomai gali būti sprendžiama dėl LR CK 2.87 straipsnio 7 dalies taikymo, t. y. ar yra pagrindas ginti pažeistas šio asmens teises pripažįstant jo sudarytą sandorį negaliojančiu ar paliekant jam teisę apginti pažeistus interesus kitais teisių gynimo būdais pavyzdžiui, reiškiant ieškinį dėl nuostolių atlyginimo savo valdymo organams, sudariusiems tokį sandorį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2009).

(akcijų) įgijėjui svarbu išsiaiškinti, kokia nuosavybės forma teisės (akcijas) valdo jas ketinantis perleisti asmuo (pagal LR CK 3.92 straipsnio 4 dalį sandorius, susijusius su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe esančiais vertybiniais popieriais sudaro tik abu sutuoktiniai, arba vienas sutuoktinis, turėdamas kito sutuoktinio notarinės formos (LR CK 2,138 straipsnio 1 dalies 2 punktas) įgaliojimą – ši nuostata taikytina uždarytų akcinių bendrovių dalyviams, tačiau, autoriaus nuomone, aptariama norma apima ir ūkinių bei mažųjų bendrių narių perleidžiamas teises). Priešingu atveju sandoriai, sudaryti be kito sutuoktinio sutikimo ir vėliau jo nepatvirtinti, gali būti nuginčyti pagal sutikimo nedavusio sutuoktinio ieškinį per vienerius metus nuo tos dienos, kai jis sužinojo apie tokį sandorį, nesvarbu, ar kita sandorio šalis yra sąžininga ar nesąžininga¹⁶⁰ (LR CK 3.96 straipsnio 2 dalis) ir taikytina restitucija (LR CK 6.145 straipsnis), t. y. šalys viena kitai grąžintų viską (nagrinėjamu atveju teisės (akcijas)), ką yra gavusios pagal sutartį. Šiame kontekste taip pat svarbu pažymėti, jog pagal LR CK 1.78 straipsnio 4 dalį, 6.227 straipsnio 3 dalį ieškinį dėl sutarties pripažinimo negaliojančia galėtų pareikšti ne tik sutikimo nedavęs sutuoktinis (LR CK 3.96 straipsnio 1 dalis), bet ir sąžininga sutarties šalis – teisių (akcijų) įgijėjas (jeigu jo interesai kokia nors apimtimi buvo pažeisti) arba bet kuris kitas asmuo (kad ir pardavėjo kreditorius, kurio interesai ar prievolių užtikrinimo įvykdymas, šalims sudarius tokį sandorį, buvo apriboti tam tikra apimtimi).¹⁶¹

Autoriaus nuomone taip pat reikėtų trumpai aptarti atvejį, kuomet tam tikrų trečiųjų asmenų sutikimai gali daryti įtaką teisių (akcijų) perleidimui. A. Stilton, teigia, jog įsigyjamų juridinių asmenų sudarytose sutartyse gali būti įtrauktos taip vadinamos *kontrolės pasikeitimo nuostatos* (angl. *change of control provisions*), pagal kurias juridinis asmuo privalo iš anksto informuoti kitą ankščiau sudaryto sandorio (paskolos, kredito, lizingo, nuomos, išperkamosios nuomos, agentavimo ir distribucijos, IT paslaugų teikimo, paslaugų ir aptarnavimo, programinės įrangos, intelektinės nuosavybės, ryšių ir energetinių šaltinių tiekimo, bendros veiklos, konsorciūmų ir pan. sutartys) šalį apie jos dalyvių (akcininkų, narių) pasikeitimą (*informavimo procedūra*), ar net gauti išankstinį kitos šalies sutikimą dalyvio teisių (akcijų) perleidimui (*konsultavimosi procedūra*).¹⁶² Kita vertus, vertėtų sutikti su V. Bitės pozicija, jog tokios *kontrolės pasikeitimo nuostatos* pažeidimas negali turėti jokios įtakos paties teisių (akcijų)

¹⁶⁰ Nebent vienas arba abu sutuoktiniai, sudarydami sandorį, panaudojo apgaulę (LR CK 3.96 straipsnio 2 dalis), dėl ko būtina sandorio pripažinimo negaliojančiu sąlyga yra kitos šalies nesąžiningumas, t. y. prieš perleidžiant akcijas (teises) pirkėjas turi išsiaiškinti, kokia nuosavybės teisės forma valdomos teisės (akcijos), o pardavėjas šią informaciją turi atskleisti pateikdamas tai pagrindžiančius dokumentus (pavyzdžiui, santuokos liudijimą, prieš tai įsigytų akcijų (teisių) sutartį ar pan.)

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2006.

¹⁶² Stilton, A. p. 37–38 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 128).

perleidimo sudarymo sandorio teisėtumui, kadangi kontrahentui neturėtų būti suteiktos galimybių ginčyti akcijų pirkimo – pardavimo sandorį, nes jis neturėjo jokių tiesioginių teisinių santykių su to sandorio šalimis (pardavėju ir/ar pirkėju), tačiau tokia šalis (minimas kontrahentas) turės teisę taikyti teises pasekmes pačiam juridiniam asmeniui, su kuriuo buvo sudaryta konkreti sutartis, t. y. nutraukti tokią sutartį dėl juridinio asmens įsipareigojimų pažeidimo ir reikalauti sutartyje nustatytų netesybų, nuostolių atlyginimo ar taikyti kitokias sutartyje numatytas teises priemones, kas galiausiai darys įtaką ir pačiam juridinio asmens dalyviui.¹⁶³ Situacija keičiasi iš esmės, kuomet aukščiau nurodytose sutartyse būna numatytas išankstinis kontrahento sutikimo davimas, kuris netgi gali būti nurodomas paviešintose sutartyse – hipotekos registre įregistruotame juridinio asmens dalyvio teisių (akcijų) įkeitimo lakšte. Tokiu atveju įsipareigojimą pažeidusios šalies (pardavėjo ar pirkėjo) kontrahentas gali reikalauti civilinės atsakomybės (nuostolių, netesybų) ar kitų sutartyje numatytų pasekmių (pavyzdžiui, papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo reikalavimas, kaip laidavimas, garantija ir kt.) taikymo įsipareigojimą pažeidusiam asmeniui (pardavėjui arba pirkėjui), tačiau paties teisių (akcijų) perleidimo sandorio ginčijimo galimybės būtų ribotos, realizuojant nebent *actio Pauliana* ieškinio institutą (LR CK 6.66 – 6.67 straipsniai) bei tenkinant visas tokio ieškinio pareiškimo sąlygas.¹⁶⁴ Tuo tarpu įkeitimo kreditorius galėtų pasinaudoti LR CK 4.216 straipsnio 2 dalyje numatyta teise – nukreipti išieškojimą į įkeistas teises (akcijas), kadangi įkeitimas yra daiktinė teisė ir seka paskui daiktą nepriklausomai nuo daikto savininko (LR CK 4.171 straipsnio 9 dalis).

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, galime padaryti išvadą, jog *teisių (akcijų) perleidimo sandorio šalims gali reikėti gauti ir įvairius sutikimus (kito sutuoktinio, valdymo organų, dalyvių susirinkimo, atitinkamais atvejais netgi kreditoriaus, kadangi sutikimo nedavimas pačiam juridiniam asmeniui, o galiausiai ir jos dalyviams, galėtų sukelti neigiamas teises pasekmes) sandoriui sudaryti, todėl kiekvienu konkrečiu atveju perleidžiant teises (akcijas) sandorio šalims reikia nuodugniai išanalizuoti esamą situaciją (angl. due diligence) ir tik tuomet eiti į sutartinius santykius.*

Apibendrinant aukščiau aptartą antrąją skyrių pažymėtina, kad *įstatymų leidėjas, siekdamas šio magistro baigiamojo darbo 1 skyriuje aprašytų tikslų, teisės aktuose (ABĮ, MBI, ŪBI, LR CK) įtvirtino tam tikrus suvaržymus, kurie kiekvienu konkrečiu atveju turi bendrų bruožų (tame tarpe ir taikymo subtilių, pavyzdžiui, pirmumo teisės taikymo kontekste*

¹⁶³ Stilton, A., p. 37 – 38 (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 128).

¹⁶⁴ *Ibid.*

uždarojoje akcinėje bendrovėje ir mažojoje bendrijoje ši teisė galioja tik pirkimo – pardavimo santykiams, tuo tarpu ūkinėje bendrijoje – visų galimų sandorių: mainų, pirkimo – pardavimo, dovanojimo, t. y. „perleidimo“, santykiams) ir skirtumų (mažosios bendrijos ir ūkinės bendrijos atveju nariai gali reikalauti, jog jų teisės būtų išpirktos, tuo tarpu uždarojoje akcinėje bendrovėje dėl juridinio asmens specifikos ir verslo vykdymo formos tokia teisė dėl akcijų išpirkimo nenumatyta). Taip pat sandorio šalims, siekiančioms perleisti teises (akcijas), galioja bendrieji LR CK ir kituose teisės aktuose numatyti ribojimai dėl įvairių sutikimų (sutuoktinių, valdymo organų, dalyvių susirinkimo, tam tikrais atvejais netgi kreditorių) gavimo, ir jeigu šie reikalavimai nėra tinkamai išpildomi, sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu taikant restituciją (LR CK 6.145 straipsnis) arba šalims gali kilti kitos neigiamos teisinės pasekmės, kaip nuostolių atlyginimas, kitų sutarčių nutraukimas.

3. KITI JURIDINIAI FAKTAI, DARANTYS ĮTAKĄ PRIVAČIŲJŲ JURIDINIŲ ASMENŲ DALYVIŲ PASIKEITIMUI

Antrajame darbo skyriuje susisteminius pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus įsteigtų privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimo suvaržymus, trečiojoje darbo dalyje autorius analizuos kitus juridinius faktus, kurie, susiklosčius tam tikroms faktinėms aplinkybėms, galėtų eliminuoti Akcinių bendrovių, Mažųjų bendrijų, Ūkinių bendrijų įstatymuose įtvirtintas bendrąsias dalyvių pasikeitimo sąlygas (suvaržymus).

3.1. Dalyvių tarpusavio sutartys dėl teisių (akcijų)

Kadangi privačiųjų juridinių asmenų (uždarytų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų ir ūkinių bendrijų) dalyvių teisių (akcijų) realizavimo rinkos nėra,¹⁶⁵ taip pat dažnai tokios teisės (akcijos) paprastai yra nelikvidžios, įstatymuose yra numatyti tam tikri bendrieji teisių (akcijų) perleidimo ribojimai, aptarti šio tiriamojo darbo 2 skyriuje, todėl šių juridinių asmenų dalyviai visomis įmanomomis priemonėmis siekia apsaugoti privačiajam juridiniam asmeniui perduotą kapitalą bei užsitikrinti tam tikrą investicinę grąžą (saugumą). Tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės tradicijų šalyse išsivyravo specifinių sutarčių, sudaromų tarp privačiųjų juridinių asmenų dalyvių, institutas.¹⁶⁶ Šiose sutartyse dalyviai detalai aptaria juridinio asmens valdymo (balsavimo dėl tam tikrų svarbių sprendimų priėmimo, įmonės veiklos, valdymo organų struktūros ir formavimo), dalyvių sudėties kontrolės (teisių (akcijų) perleidimo; termino, per kurį teisės (akcijos) neperleidžiamos; sąlygos, kurioms įvykus teisės (akcijos) turi ar gali būti perleidžiamos; susitarimai dėl pirmenybės teisės įgyvendinimo ir pan.) bei kitus svarbius klausimus, kurių nereglamentuoja teisės aktai, juridinio asmens įstatai (nuostatai) ir/arba dalyviai, nepažeisdami imperatyvių įstatymo normų, siekia modifikuoti tam tikrą reguliavimą, jog jų tikslai sueiti į tam tikrą partnerystę ir sukurti juridinį vienetą, taip įgyvendinat savo privačius interesus, būtų visapusiškai užtikrinti (dalyvių įsipareigojimai papildomai investuoti į privatųjį juridinį asmenį, pelno paskirstymo ir panaudojimo, dalyvių nekonkuravimo, darbo sutarčių tarp atitinkamų dalyvių ir paties juridinio asmens sudarymo ir pan. klausimai).

¹⁶⁵ Uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos ir ūkinės bendrijos teisės (akcijos) negali būti platinamos ir jomis prekiaujama viešai vertybinių popierių biržose.

¹⁶⁶ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*, p. 8 – 9.

Kadangi tiek Lietuvoje,¹⁶⁷ tiek Europoje dominuoja privatūs juridiniai asmenys – uždarnosios akcinės bendrovės, dr. L. Mikalonienės nuomone, tampa natūralu, jog šių juridinių asmenų dalyviai sudaro daugiausia akcininkų sutarčių, tačiau, kaip bebūtų apmaudu, mokslinius tyrimus apsunkina tokių sutarčių konfidencialumas ir ginčų, kylančių tarp akcininkų, sprendimas neteismine tvarka.¹⁶⁸ Pažymėtina, kad Anglijoje¹⁶⁹, Danijoje, Nyderlanduose, vadovaujantis sutarties laisvės principu,¹⁷⁰ yra laikomasi nuostatos, kad akcininkų sutartys turi būti sudaromos tuomet, kai akcininkų tarpusavio santykius dėl įkurtos bendrovės specifiškumo sureguliuoti tampa sudėtinga ir tam nepakanka bendrovės įstatų, tuo tarpu kitose Europos valstybėse, pavyzdžiui, Italijoje (kur šis institutas buvo įtvirtintas tik 2003 metais) akcininkų sutartis suprantama kaip papildomas instrumentas pagerinti bendrovės valdymą, o štai Rusijoje akcininkų sutarties reguliavimas yra gerokai detalesnis – nustatyti netgi tam tikri reikalavimai: įtvirtinta rašytinė¹⁷¹ sutarties forma, nustatoma sutarties įtaka akcijų įgijėjams bei pasekmės akcininkas tokią sutartį pažeidus ir pan.¹⁷² Nors LR CK ir ABĮ¹⁷³ tokios sutarties rūšies savarankiškai nedetalizuoja,¹⁷⁴ juridinio asmens dalyviai, realizuodami įstatymo leidėjo LR CK 6.156 straipsnyje įtvirtintą sutarčių laisvės principą¹⁷⁵ ir remdamiesi prievolinės teisės nuostatomis, tokią sutartį turi teisę sudaryti. Šios sutarties dalykas¹⁷⁶ mena, kad sutarties šalimi

¹⁶⁷ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės oficialios statistikos portalas (įregistruoti ūkio subjektai 2014 metų pradžioje). [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–31]. <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ce181345-5f41-48d4-930d-58d39e6ed740>>.

¹⁶⁸ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*, p. 7; Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gruodžio 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S–1314–492/2009, Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S–1318–567/2009 (dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kuriose pažymėta, kad akcininkų ginčai, remiantis, *inter alia*, akcininkų sutartimi, sprendžiami arbitraže).

¹⁶⁹ Pagrindinis mokslininkas, iš esmės prisidėjęs prie akcininkų sutarčių doktrinos aspektų plėtojimo Anglijoje yra John Cadman, kuris parašė veikalą „*Shareholders' Agreements*“ (London: Sweet & Maxwell Limited, 2003) (cituota/perfrazuota iš: Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji apskai: Belgijos karalystėje ir Jungtinėje karalystėje*, p. 167).

¹⁷⁰ Cadman, J., 2004, p. 3 – 9 (cituota/perfrazuota iš: Mikalonienė, L. *op. cit.*, p. 8).

¹⁷¹ P. Mikalausko nuomone, turėtų būti pripažintinos nebūtinai rašytinės, bet ir žodinės formos akcininkų sutartys (Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas. Vilnius, 2014, p. 419).

¹⁷² Mikalonienė, L. *op. cit.*, p. 10 – 11.

¹⁷³ Tiesa, 1994–07–05 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. I–528 (įsigaliojo 1994–07–21 (*Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55–1046) (1998–03–19 Nr. VIII–666 redakcija; *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 36–961) (negaliojantis) 14 straipsnio 6 dalis įtvirtino akcininkų sutartį, skirtą akcininkų turtinėms ir neturtinėms teisėms įgyvendinti. Taip pat 2000–07–13 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII–1835 (įsigaliojo 2001–07–01, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 64–1914) (redakcija, galiojusi iki 2004–01–01) 18 straipsnio 4 dalis.

¹⁷⁴ Kaip ir daugelyje kitų valstybių (Anglijoje, Danijoje, Italijoje) Lietuvoje yra aptariamos tik juridinių asmenų, *inter alia*, akcininkų balsavimo sutartys (LR CK 2.88 straipsnis) (cituota/perfrazuota iš: Mikalonienė, L. *op. cit.*, p. 12 – 17).

¹⁷⁵ Šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir LR CK nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams.

¹⁷⁶ Esminis akcininkų sutarties kvalifikuojantis požymis, leidžiantis akcininkų sutartį atskirti nuo kitų sutarčių, yra jos dalykas, kuris yra sietinas su bendrovės akcijomis, bendrove ir akcininkų tarpusavio arba tarp akcininkų ir pačios bendrovės kylančiomis teisėmis, pareigomis bei įsipareigojimais (cituota/perfrazuota iš: Miliauskas, P. *op. cit.*, p. 419).

yra juridinio asmens dalyviai (nagrinėjamu atveju – akcininkai), tačiau dėl sutarties laisvės principo egzistavimo tokia sutartis, autoriaus nuomone, galėtų būti sudaryta nebūtinai tarp visų akcininkų – toks dokumentas dėl sutarties uždarojo doktrinos¹⁷⁷ teisiškai neįpareigoja kitų esamų akcininkų, kurie nėra sutarties šalimi, ar būsimų bendrovės akcininkų.¹⁷⁸ Tačiau įvertinus sutarties paskirtį ir joje vyraujančią mišrų tikslą, t. y. pirminis ir pagrindinis kiekvieno akcininko tikslas yra investicijų grąža, o su šia sietinas ir pagalbinis (antraeilis) bendras tikslas – akcininkų bendradarbiavimas siekiant efektyvesnio bendrovės valdymo¹⁷⁹ ir jos veiklos, kas lemtų investicijų grąžą (tai vienas iš esminių požymių akcininkų sutartį skiriančių nuo partnerystės ir daugelio įprastinių priešpriešinių šalių interesais – vykdytinomis prievolėmis – paremtų sutarčių). Visa tai reiškia, jog paprastai akcininkų sutartis yra grindžiama sutarties šalių kooperacija: viso proceso metu kiekviena iš sutarties šalių privalo teikti kitai šaliai esminę ir išsamią informaciją, pagelbėti kitai sutarties šaliai, nedelsiant įspėti apie reikšmingas aplinkybes, taip pat nesudaryti kliūčių, kurios apribotų ar trukdytų kitai sutarties šaliai vykdyti sutartimi sulgytas pareigas.¹⁸⁰ Kadangi šiuo metu galiojančio ABI 47 straipsnio 9 dalies formuluotė leidžia įstatuose nustatyti kitokią uždarojos akcinės bendrovės akcijų perleidimo tvarką, be to, pagal minėto straipsnio 2 dalį akcininkai pirmenybės teisės gali išvis atsisakyti (žr. šio magistro baigiamojo darbo 23 psl.), manytina, jog egzistuojant akcininkų bendrai valiai, dalyviams glaudžiai bendradarbiaujant tarpusavyje bei nesant atitinkamo imperatyvaus draudimo

¹⁷⁷ Sudaryta sutartis negali turėti įtakos trečiųjų asmenų, kurie nėra sutarties šalimi, teisėms ir interesams. Sudaryta sutartis galioja tik sutarties šalims.

¹⁷⁸ Kadangi akcininkų sutartis yra paremta sutarties laisve ir grindžiama prievolių teise – akcininkui perleisus akcijas trečiajam asmeniui, įsipareigojimai pagal akcininkų sutartį *per se* nepereina, o pereina tik teisės, kurias jis galėtų realizuoti į juridinį asmenį. Tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose yra numatytas dvejopas reguliavimas: 1) kuomet akcininkų sutartyje yra iš dalies keičiamas įstatyminis reguliavimas, kompetencijos paskirstymas, įgaliojimų apribojimas, įtvirtinami susitarimai dėl balsavimo, tokia sutartis yra privaloma akcijų pirkėjui, nebent sąžiningas pirkėjas, sužinojęs apie akcininkų sutartį, per nustatytus terminus pareikštų ieškinį dėl akcijų įsigijimo sandorio pripažinimo negaliojančiu; 2) kuomet sudaromos sutartys dėl akcijų perleidimo apribojimų, jų sąlygos yra neprivalomos šias akcijas įsigijusiems asmenims (*American Bar Association. Committee on Corporate Laws. Model Business Corporation Act annotated. 4th ed. Chicago, IL: ABA Section of Business Law, 2008. Vol. 1, p. 6–160/6–187, 7–249/7–254; MBCA 6.27 str. įtvirtina galimybę, siekiant protingų tikslų, akcininkų sutartyse nustatyti ribojimus akcijų perleidimui, kurie turėtų būti išviešinami. Pagal MBCA 7.31 str. suderinto balsavimo sutartims (angl. *pooling agreement*) netaikomas balsavimo teisės perleidimo sutarčių reglamentavimas, įtvirtintas 7.30 str. (angl. *voting trust*). (cituota/perfrazuota iš: Mikalonienė, L. *Uždarojos akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*, p. 9.). O štai Austrijoje susitarimai dėl uždarojos akcinės bendrovės dalių perleidimų suvaržymų galioja, jeigu jie yra bendrovės sutarties (įstatų) dalis (*GmbH Gesetz Kommentar*, p. 786.) (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarojos bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 95). Anglijoje taip pat laikomais pozicijos, kad asmenims, įsigijusiems akcijas, netaikoma sudaryta akcininkų sutartis (Cadman, J., *Shareholders' Agreements*. London: Sweet & Maxwell Limited, 2003, p. 28).*

¹⁷⁹ Akcininkų sutartis gali būti naudojama siekiant sukcentruoti bendrovės valdymą tam tikrų akcininkų rankose ir taip sumažinti neigiamas pasekmes, kylančias dėl interesų konfliktų tarp mažųjų ir didžiųjų akcininkų bei valdymo organų (cituota/perfrazuota iš: Miliauskas, P. *op. cit.*, p. 419).

¹⁸⁰ Rimas, J. Akcijų opcionai kaip privataus kapitalo investuotojo ir bendrovės vadovų interesų derinimo priemonė. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2009, (73), p. 128.

įstatymuose, pirmumo teisės netaikymas¹⁸¹ tam tikrais atvejais arba kitokie bendrovės akcijų perleidimo apribojimai (terminas, per kurį akcijos neperleidžiamos,¹⁸² sąlygos, kurioms įvykus akcijos privalo ar gali būti perleidžiamos, susitarimai dėl pirmenybės teisės įgyvendinimo¹⁸³) gali būti nustatyti akcininkų sutartyje. Taip pat sutarties šalys, autoriaus nuomone, galėtų detalizuoti pirmumo teisės pažeidimo pasekmes ir nustatyti, kokiais atvejais taikytinas akcijų pardavimo sandorio pripažinimas negaliojančiu ir restitucija, o kokiais atvejais pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas (pavyzdžiui, šio magistro baigiamojo darbo 2.1. poskyryje aptariamu paveldėjimo atveju); arba galėtų susitarti, jog tik kitiems dalyviams pasiūlius įsigyti akcijas už tam tikrą kainą ir šiems tokios valios neišreiškus – dalyvis galėtų akcijas *perleisti* (įskaitant, bet neapsiribojant, pirkimu – pardavimu, mainais, dovanojimu¹⁸⁴) tretiesiems asmenims. Tokia sutartis nepažeistų Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtinto nuosavybės neliečiamumo principo, geros moralės normų ir viešosios tvarkos, kadangi jeigu šalys bendradarbiauja ir laisva valia sukuria tam tikrą juridinį vienetą (šiuo atveju uždaryją akcinę bendrovę), investuoja savo darbą, žinias, santaupas ir visiems steigėjams – dalyviams iš esmės yra svarbu, kas yra jų partneriai (apie tai plačiau kalbama šio tyrimo 1.1. poskyryje), manytina, kad bendrovės sukurtas gėris ir likusių dalyvių interesai (kuomet vykdomas verslas ir mokami mokesčiai valstybei, kuriamos darbo vietos ir pan. – o tai jau liečia ir viešąjį interesą) yra laikytini aukščiau, nei vieno asmens, kuris jau steigdamas juridinį asmenį supranta juridinio asmens struktūrą ir paskirtį (tenkinti visų jos dalyvių privačius interesus), nuosavybės teisės disponavimo apribojimas. Toks sandoris, dr. P. Miliausko nuomone, Lietuvos teisės sistemoje turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai pripažintinas kaip teisėtas ir priverstinai vykdytinas,¹⁸⁵ kadangi jį sudarius būtų ne tik užtikrinamas dalyvių glaudus bendradarbiavimas akcijų perleidimo atvejais, bet ir atliekama prevencinė funkcija – sumažėja ginčų kilimo galimybė.¹⁸⁶ Bet koku atveju vertinant tokias modifikacijas turi būti

¹⁸¹ Tokios pozicijos laikosi Lietuvos bendrovių teisės mokslininkai: V. Bitė (Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 103), J. Rimas (Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas. Vilnius, 2010, p. 216).

¹⁸² Vokietijoje yra galimybė uždrausti akcijų perleidimą, kadangi dalyviams išlieka išstojimo arba nutraukimo teisė dėl svarbių priežasčių (Baumbach, A.; Hueck, A. *GmbH – Gesetz: Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*. 18., erw. und völlig überarb. Aufl. München: C.H. Beck, 2006, p. 285.), o štai Prancūzijoje įstatais gali būti nustatytas supaprastintos akcinės bendrovės (SAS) akcijų neperleidžiamumas maksimaliam dešimties metų terminui (*Corporate Business Forms in Europe*, op. cit., p. 194.) (cituota/perfrazuota iš: Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*, p. 96).

¹⁸³ Pažymėtina, kad pagal LR CK 6.102 straipsnio 3 dalį akcininko pirmenybės teisės įsigyti parduodamas akcijas perleisti negalima, nes ši teisė yra susijusi su asmeniu (Ražanaite S., *Uždarnosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo ypatumai*, p. 17).

¹⁸⁴ Kaip kad yra nustatyta mažosios bendrijos atveju (MBĮ 10 straipsnis).

¹⁸⁵ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*, p. 420.

¹⁸⁶ Tokiose situacijose, kai tarp akcininkų nelieka galimybės bendradarbiauti ir dingsta tarpusavio supratimas juridinio asmens veiklą vykdyti tam tikra linkme ir priimti atitinkamus sprendimus bei nėra LR CK 2.115 ir LR CK 2.123 straipsniuose numatytų pagrindų apginti dalyvio teises, toks dalyvis gali realizuoti sutartyje numatytas nuostatas dėl priverstinio akcijų išpirkimo ar pardavimo opciono būdu. Opcionas yra pirkimo – pardavimo sutartis

vadovaujamosi bendraisiais teisės turinį sudarančiais teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais (LR CK 1.5 straipsnis), neprotingai neapribojant akcininkų teisės disponuoti akcijomis, t. y. tokios teisės absoliučiai neeliminuojant.¹⁸⁷

Vadovaujantis aukščiau išdėstytu, bei imant domėn sutarčių laisvės principą, įtvirtintą LR CK 6.156 straipsnyje, autoriaus nuomone, tokios dalyvių (narių) sutartys galėtų būti sudarytos ir mažosiose bendrijose, kadangi paties juridinio asmens struktūra yra labai panaši į uždara akcinę bendrovę. Kadangi mažosios bendrijos narys pagal MBI 10 dalies 1 straipsnį turi teisę bendrijos nuostatuose ir įstatymuose nustatyta tvarka perleisti nario teises, o pagal minėto straipsnio 2 dalį savo teises ketinantis perleisti narys turi informuoti mažąją bendriją tik teisių pardavimo atveju (mainų, dovanojimo ir pan. atvejais šios procedūros atlikti nereikia), kad bendrija galėtų dėl to priimti atitinkamą sprendimą (MBI 10 straipsnio 2 dalis), manytina, kad nariai gali susitarti, jog savo teises ketinantis perleisti narys turėtų informuoti mažąją bendriją ne tik pardavimo atveju, bet ir, pavyzdžiui, dovanojimo ar mainų atveju, kuomet kiti nariai galėtų pasiūlyti atitinkamą ekvivalentį turtą (tik nariui tokio pasiūlymo atsisakius, pastarasis galėtų kitai būdais perleisti teises trečiajam asmeniui). Autoriaus nuomone, tokią mažosios bendrijos narių galimybę susitarti suponuoja MBI 10 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog „jeigu mažosios bendrijos narių susirinkimas nepriima sprendimo šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, mažosios bendrijos nario teises ketinantis parduoti mažosios bendrijos narys gali jas **parduoti ar kitaip perleisti** kitam fiziniam asmeniui“. Šalys taip pat galėtų susitarti apie tokios sutarties nesilaikymo pasekmes: pirkėjo teisių perkėlimą (pirkimo – pardavimo atveju), restitucijos taikymą (mainų, dovanojimo sutarčių atveju).

Kito šiame magistro baigiamajame darbe aptariamo objekto – ūkinės bendrijos (tikrosios/komanditinės) atveju, autoriaus nuomone, teisė tikriesiems nariams ir komanditoriams sudaryti papildomą „narių ir komanditorių sutartį“ būtų apsunkinta, kadangi pagal ŪBI 3 straipsnio 3 dalį bendrija steigama ir veikia pagal bendrijos veiklos sutartį, t. y. dokumentą, kuriame ir yra (gali būti) aptariami teisių perleidimo ribojimai bei tvarka (MBI 4 straipsnio 2 dalies 13 punktas), ir kuris keičiamas tikrųjų narių ir komanditorių (MBI 4 straipsnio 4 dalis, 10 straipsnio 3 dalis) vienbalsiu sprendimu – nebent veiklos sutartyje nustatyta kitaip, tačiau sutinkamai su MBI 4 straipsnio 4 dalimi sutarties tekstą privalo pasirašyti visi dalyviai – tikrieji

su atidedamąja sąlyga (LR CK 6.30 straipsnio 3 dalis) ar atidedamuoju terminu (LR CK 6.33 straipsnio 2 dalis), pagal kurią viena šalis – opciono gavėjas įvykdęs tam tikrą sąlygą (ar jai įvykus) arba suejus nustatytam terminui, turi teisę reikalauti, kad kita sutarties šalis parduotų tam tikrą akcijų kiekį už tam tikrą įgyvendinimo kainą arba reikalauti, jog kita šalis nupirktų tam tikrą akcijų kiekį už tam tikrą įgyvendinimo kainą (Rimas, J. *Akcijų opcionai kaip privataus kapitalo investuotojo ir bendrovės vadovų interesų derinimo priemonė*, p. 128 – 129).

¹⁸⁷ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji apsekai: Belgijos karalystėje ir Jungtinėje karalystėje*, p. 171.

nariai ir komanditoriai. Tai reiškia, kad net jei sutarties laisvės principas (LR CK 6.156 straipsnis) suteikia galimybę sudaryti papildomą sutartį, tokia sutartis galimai dubliuotųsi su veiklos sutartimi ir būtų laikoma pertekliniu dokumentu, nesukuriančių įgyvendintinų teisių ir pareigų. Iš to darytina išvada, kad atitinkamais atvejais (jei sprendimai pagal veiklos sutartį gali būti priimami nebūtinai vienbalsiai) gali susidaryti situacija, jog tam tikri nariai gali tarpusavyje susitarti ir, turėdami daugumą, priimti tam tikrus kardinalius sprendimus dėl teisių perleidimo (ar tam tikrų procedūrų), tačiau likę nariai, nors ir nesutikdami su naujai nustatytais apribojimais ar pakeistomis procedūromis, tokį dokumentą privalėtų pasirašyti (MBĮ 4 straipsnio 4 dalis). Žinoma, tokiems nariams išlieka LR CK 2.82 straipsnio 4 dalyje numatyta teisė, kad juridinio asmens organo sprendimai gali būti pripažįstami negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja protingumo ir sąžiningumo principams, todėl manytina, kad teisė ginčyti narių susirinkimo sprendimus gali būti įgyvendinta ir tuo atveju, kai nebuvo pažeistos imperatyvios teisės nuostatos, tačiau buvo nepagrįstai apribotos likusių narių teisės ir interesai.¹⁸⁸

Apibendrinant šį poskyrį reikėtų paminėti, kad, *vadovaudamiesi sutarties laisvės principu bei remdamiesi prievolinės teisės nuostatomis, privačiųjų juridinių asmenų (uždarųjų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų) dalyviai gali sudaryti sutartis, kuriomis modifikuotų galiojančią teisinę reguliavimą ir, nepažeidžiant imperatyvių įstatymo nuostatų ir geros moralės, apribotų privačiųjų juridinių asmenų (uždarųjų akcinių bendrovių, mažųjų ir ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimą bei aptartų pasekmes, kylančias iš tokios sutarties pažeidimo (įskaitant pirkėjo teisių perkėlimą).*

3.2. Teisių (akcijų) dovanojimo ir mainų sutartys

Kaip matyti iš aukščiau šiame tiriamajame darbe aptartų teisės normų, įtvirtintų ABĮ, MBĮ, ŪBĮ, darytina išvada, kad uždarnosios akcinės bendrovės akcininkams ir mažųjų bendrijų nariams pirmenybės teisė¹⁸⁹ įsigyti kito dalyvio perleidžiamas teises (akcijas) yra taikoma tik teisių (akcijų) pirkimo – pardavimo atveju (ABĮ 47 straipsnio 1 dalis, MBĮ 10 straipsnio 2 dalis), kas reiškia, jog teises (akcijas) perleidžiant kitais būdais, pavyzdžiui, sudarant dovanojimo, mainų sutartis, pirmenybės teisės nuostatos netaikytinos ir nėra įstatyminės pareigos pranešti apie ketinimą perleisti teises (akcijas) ne pardavimo būdu.¹⁹⁰ Tai reiškia, kad minėtų juridinių

¹⁸⁸ Miliauskas, P. *Kai kurie akcinių sutarčių reglamentavimo lyginamieji apsekai: Belgijos karalystėje ir Jungtinėje karalystėje*, p. 173.

¹⁸⁹ Žiūrėti šio magistro baigiamojo darbo 2.1. poskyrį.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 26 d. konsultacija Nr. A3–134 „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–478/2006. Šią aplinkybę taip pat patvirtina MBĮ 10 straipsnio 1 dalies

asmenų dalyviai gali laisvai perleisti savo turimas teises (akcijas) ir šio magistro baigiamojo darbo 2 skyriuje aptarti pasikeitimo ribojimai dalyviams netaikytini.¹⁹¹ Išskyla klausimas – dėl kokių priežasčių įstatymų leidėjas sudarė galimybes minėtų juridinių asmenų dalyviams mainų ar dovanojimo sutarčių institutų pagalbą perduoti savo teises tretiesiems asmenims ir tokiu būdu ignoruoti šio tiriamojo darbo 1 dalyje aptarta *delectus personae* (žr. šio magistro baigiamojo darbo 18 p.) teisę. Išnagrinėjus LR CK 6.305 straipsnio (pirkimo – pardavimo sutarties samprata), LR CK 6.465 straipsnio (dovanojimo sutarties samprata), LR CK 6.432 straipsnio (mainų sutarties samprata) tampa aišku, jog 1) pirkimo pardavimo atveju viena šalis kitai šaliai perduoda tam tikrą turtą ir kaip ekvivalentą gauna pinigines lėšas (vienarūšiais požymiais apibrėžtus daiktus – LR CK 4.2 straipsnio 2 dalis),¹⁹² t. y. dalyvis parduoda savo teises (akcijas) kitai šaliai už konkrečiai sulytą kainą; 2) mainų atveju šalys maino tam tikrus daiktus,¹⁹³ t. y. dalyvis mainydamas teises (akcijas) gauna ne piniginių ekvivalentą, o daiktą, kuris gali būti apibrėžtas individualiais požymiais (LR CK 4.1 straipsnis) ir tokio daikto gali neturėti kiti asmenys; 3) dovanojimo atveju, viena šalis kitai šaliai neatlygintinai perduoda tam tikrą daiktą ir iš šios šalies jokio ekvivalento negauna,¹⁹⁴ t. y. dalyvis padovanoja savo teises (akcijas) kitam asmeniui ir negauna jokios apčiuopiamos naudos (nebent moralinį pasitenkinimą dėl tokio poelgio). Atsižvelgiant į išdėstytą tampa suprantamas įstatymo leidėjo siekis dalyvių pasikeitimus apriboti tik teisių (akcijų) pirkimo – pardavimo atveju, kadangi kiti privačiojo juridinio asmens akcininkai taip pat turi pinigines lėšas (skirtumą gali lemti tik finansų kiekis), kurias galėtų pasiūlyti teises (akcijas) parduodančiam asmeniui, tačiau mainų, o, juo labiau, dovanojimo atvejais,¹⁹⁵ kiti dalyviai to, ką iš sandorio gauna teises (akcijas) perleisdamas asmuo (ar tai būtų tam tikras individualiais požymiais apibrėžtas daiktas ar moralinis pasitenkinimas teises (akcijas) padovanoti būtent tam asmeniui, pavyzdžiui, giminei, sūnui, dukrai ir pan.) pasiūlyti negali. Nors galime sumodeliuoti atvejį, kuomet sudarius dovanojimo ar mainų sandorį yra apeinami tam tikri teisių (akcijų) perleidimo ribojimai, tuo pažeidžiant kitų privataus

konstrukcija, kuri numato mažosios bendrijos nario teisę „perleisti“ (dėl sąvokos aiškinimo žiūrėti šio magistro baigiamojo darbo 36 psl.) teises, 2 dalis nurodo pareigą informuoti apie teisių pardavimą, tuo tarpu 3 dalis nurodo, kad jeigu sprendimas dėl teisių pirkimo nepriimtas, narys gali perduoti arba kitaip perleisti teises trečiajam asmeniui.

¹⁹¹ Galioja tik bendros ABĮ 2 straipsnio 4 dalyje ir MBĮ 2 straipsnio 2 dalyje nurodytos nuostatos dėl maksimalaus dalyvių kiekio (uždarojoje akcinėje bendrovėje – 250, mažojoje bendrovėje – 10).

¹⁹² Ambrasienė D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė Ketvirtoji laida: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 275 – 276.

¹⁹³ *Ibid.*, p. 352 – 353.

¹⁹⁴ *Ibid.*, p. 367.

¹⁹⁵ Analogiškas teisinis reguliavimas yra numatytas ir bendraturčių atveju pagal LR CK 4.79 straipsnio nuostatas, kuomet dovanojimo ar mainų atveju pastariesiems neįkyla pareiga prieš atliekant tokį sandorį gauti kitų bendraturčių sutikimą ar jiems pasiūlyti dovanojamą ar mainomą daiktą nusipirkti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–232/2007).

juridinio asmens dalyvių interesus (į įmonę atėjus visiškai nepriimtina asmeniui, nors kiti dalyviai savo dalyvavimą juridinio asmens veikloje grindžia pasitraukusios šalies asmeniu (lot. *intuitus personae*)), įstatymų leidėjas, be privataus juridinio asmens dalyvių valios (*aut. pastaba* – nebent asmenys sudaro 3.1. poskyryje numatytą sutartį) matomai negali apriboti Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtinto nuosavybės neliečiamumo principo ir nustatyti, jog visais teisių (akcijų) perleidimo atvejais yra būtina pirmiausia realizuoti pirmenybės teisę.¹⁹⁶ Kita vertus, vertinat tokias situacijas reikėtų pasverti, kokia vertybė yra didesnė, ar leisti asmenims laisvai disponuoti turimomis teisėmis (akcijomis), ar, siekiant užtikrinti nepertraukiamą verslą ir galiausiai valstybei mokamus mokesčius (viešąjį interesą), įtvirtinti ribojimus, kurie pateisintų nuosavybės apribojimo klausimus kaip kad įstatymų leidėjas pasielgė ūkinės bendrijos atveju, kuomet yra vartojama „*teisių perleidimo*“ sąvoka (žr. šio magistro baigiamojo darbo 36 psl.) ir reikia gauti kitų dalyvių pritarimą tokio veiksmo atlikimui (nebent veiklos sutartyje būtų numatyta kitaip – ŪBĮ 7 straipsnio 2 dalis). Jeigu kiti dalyviai pritarimo neduoda, manytina, kad dalyvis galėtų pasinaudoti ŪBĮ 13 straipsnyje numatyta teise ir pasitraukti iš bendrijos atgaunant atitinkamą piniginių ekvivalentą arba, remiantis LR CK 2.82 straipsnio 4 dalyje numatyta teise, ginčyti tokį kitų dalyvių sprendimą (jeigu jis yra priimtas be pagrindo, pavyzdžiui, sąmoningai siekiant apriboti dalyvio teises).

Apibendrinant šį poskyrį paminėtina, kad *uždarosiose akcinėse bendrovėse ir mažosiose bendrijose dalyviai gali laisvai perleisti savo turimas teises (akcijas) dovanojimo ir mainų sutarčių pagalba tokiu būdu eliminuodami įstatymų leidėjo nustatytą pirmenybės teisę pasiūlyti kitiems dalyviams įsigyti perleidžiamas teises (akcijas), tuo tarpu ūkinėse bendrijose be kitų dalyvių sutikimo dovanojimo ar mainų sutarčių pagrindu teisių perleisti trečiajam asmeniui negalima. Jeigu dalyvis sudaro dovanojimo ar mainų sandorį siekdamas pridengti kitą sandorį, t. y. pirkimo – pardavimo sandorį, toks sandoris gali būti ginčijamas kaip tariamas sandoris ir turi būti taikoma restitucija.*

3.3. Teisių (akcijų) paveldėjimas

Autorius šiame poskyryje nesiekia plačiai analizuoti paveldėjimo instituto, tačiau mano, jog verta trumpai aptarti privataus juridinio asmens dalyvių (fizinį asmenį) pasikeitimą teisių (akcijų) paveldėjimo atveju. Paveldėjimas – tai mirusio fizinio asmens turtinių teisių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams pagal įstatymą arba (ir) įpėdiniams

¹⁹⁶ Jeigu šalys sudarytų dovanojimo ar mainų sutartį, bet paaiškėtų, jog iš tiesų įvyko pirkimo – pardavimo santykiai, būtų taikomos apsimestinio sandorio instituto nuostatos ir toks sandoris būtų nuginkijamas (LR CK 1.78 straipsnio 2 dalis, 1.87 straipsnis) bei taikoma restitucija (LR CK 6.145 straipsnis).

pagal testamentą. Palikimą sudaro turtinių teisių ir pareigų, taip pat kai kurių asmeninių teisių visuma (paveldimi tie materialūs ir nematerialūs dalykai, kurie gali būti nuosavybės teisės objektas, t. y. paveldėjimo dalykas yra ir turtinės, ir daiktinės, ir prievolinės teisės, o įstatymų nustatytais atvejais ir intelektinė nuosavybė).¹⁹⁷ Iš to darytina išvada, kad taip pat yra paveldimos ir teisės (akcijos) į privačiuosius juridinius asmenis (uždarąją akcinę bendrovę, mažąją bendriją, ūkinę bendriją), dėl ko įpėdinis, gavęs paveldėjimo teisės liudijimą (LR CK 5.67 straipsnis) tampa teisių (akcijų) savininku ir likę juridinio asmens nariai neturi galimybių daryti įtaką šio asmens priėmimui į juridinio asmens dalyvių ratą, dėl ko galimai padidėja naujų ginčų tarp juridinio asmens dalyvių galimybė).¹⁹⁸ Minimo paveldėjimo liudijimo pagrindu yra atliekami įrašai uždarosios akcinės bendrovės vertybinių popierių sąskaitose, tuo tarpu mažosios bendrijos atveju įpėdinis į bendriją turėtų būti priimtas bendrijos narių susirinkimo sprendimu (MBĮ 9 straipsnis), o ūkinės bendrijos atveju – turėtų būti priimtas dalyvių (tikrųjų narių ir komanditorių) sprendimas ir pakeista veiklos sutartis. Šių veiksmų neatlikus, dalyviai nelaikomi pasikeitusiais. Autoriaus nuomone tai yra dar vienas dalyvių pasikeitimo būdas, kuris, kaip juridinis faktas, eliminuoja bendruosius įstatymo leidėjo numatytus dalyvių pasikeitimo suvaržymus (ribojimus).

Reziumuojant pasakytina, kad *paveldėjimo santykiai turi svarią reikšmę privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimui ir šiame magistro baigiamajame darbe aprašytų apribojimų (suvaržymų) eliminavimui, kadangi pagal galiojančias teisės normas įpėdinio teisės nėra apribojamos ir jam sudaroma galimybė pilna apimtimi perimti palikėjo valdytas teises (akcijas).*

Taigi, apibendrinant aukščiau aptartą 3 skyrių teigtina, jog *nors įstatymų leidėjas ABĮ, MBĮ, ŪBĮ yra įtvirtinęs 2 skyriuje aptartus bendruosius privačiųjų juridinių asmenų (uždarosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, ūkinės bendrijos) dalyvių pasikeitimo suvaržymus (ribojimus), įvykus tam tikriems juridiniams faktams (dalyviams realizuojant sutarties laisvės principą ir sudarius tam tikras specifines sutartis, pavyzdžiui, akcininkų sutartį; arba tam tikriems dalyviams su trečiaisiais asmenimis sudarius teisių (akcijų) dovanojimo, mainų sutartis; teises (akcijas) paveldėjus dalyvio – palikėjo įpėdiniais) tokie ribojimai (suvaržymai) yra eliminuojami ir įmonėje likę dalyviai neturi teisinių svertų daryti įtaką tokiems pasikeitimams.*

¹⁹⁷ Pakalniškis V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Antroji laida: vadovėlis*, p. 478 – 479.

¹⁹⁸ Pažymėtina, jog tik Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. 50–1632, 2014–06–10 redakcija) 33 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, kad jeigu nėra vienas įpėdinis nėra advokatas, įpėdiniui, pateikusiam paveldėjimo teisės liudijimą, išmokama kompensacija, atitinkanti mirusiam advokatų profesinės bendrijos dalyviui priklausančią dalį; jei miršta visi advokatų profesinės bendrijos dalyviai, mirusio advokato (mirusių advokatų) įpėdiniai paveldi advokatų profesinės bendrijos turtą, likusį atsiskaičius su likviduotos advokatų profesinės bendrijos kreditoriais.

IŠVADOS

1. Įvairių išteklių stoka, didesnio kapitalo akumuliacijos poreikis komercinėje veikloje, centralizuotas valdymas bei mažesni kaštai, turto personifikavimas bei gaunamos kitos privilegijos (pavyzdžiui, įstatymo numatytais atvejais ribota civilinė atsakomybė), skatina civilinės apyvartos dalyvius jungti savo darbą ir turimus išteklius steigiant privačiuosius juridinius asmenis, dėl ko juridinio asmens dalyviai save laiko verslo bendrasavininkiais bei nori nuosavybės teikiamų kontrolės funkcijų. Siekdamas privataus juridinio asmens dalyvių interesų balanso, įstatymų leidėjas teisės aktuose įtvirtino juridinio asmens dalyvių pasikeitimo suvaržymus, kadangi vienam iš dalyvių nusprendus perleisti savo teises (akcijas) kokiam nors trečiajam asmeniui (galimai netgi konkurentui ar prieštaringai kitų dalyvių/visuomenės vertinamam subjektui), likusiems dalyviams yra iš esmės svarbu, kas jų bendrininkais (partneriais) gali tapti tokio sandorio įgyvendinimo rezultate.

2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose reglamentuojami suvaržymai turi bendrų bruožų ir subtilybių (pavyzdžiui, pirmumo teisės taikymo kontekste uždarojoje akcinėje bendrovėje ir mažojoje bendrijoje ši teisė galioja tik pirkimo – pardavimo santykiams, tuo tarpu ūkinėje bendrijoje – visų galimų sandorių: mainų, pirkimo – pardavimo, dovanojimo ir pan., t. y. *perleidimo*, teisiniais santykiams) ir skirtumų (mažosios bendrijos ir ūkinės bendrijos atveju nariai gali reikalauti, jog jų teisės būtų išpirktos, tuo tarpu uždarojoje akcinėje bendrovėje dėl juridinio asmens specifikos tokia teisė nenumatyta).

3. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką pirkėjo teisės uždarnosios akcinės bendrovės akcininkui neperkeliamos, tačiau vis dėl to tam tikrais (išskirtiniais) atvejais, autoriaus nuomone, teismas privalo turėti manevro laisvę ir, įgyvendindamas teisingumą, pakeisti restitucijos būdą (subjekto prasme) – priskirti akcijas ieškovui, t. y. nukentėjusiam akcininkui, šiam asmeniui numatant pareigą su paskutiniuoku akcijų savininku tinkamai atsiskaityti. Tokio pobūdžio reguliavimas atitiktų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką restitucijos taikymo bylose, kur teismas iš valstybės priteisia už jai grąžinamą žemę pagal ankstesnį pirkimo – pardavimo sandorį sumokėtas pinigines lėšas paskutiniam neteisėtai perleistos žemės pirkėjui, dėl ko turtas (žemės sklypas) grąžinamas ne sandorio šaliai (pradiniam įgijėjui, kuriam kiltų prievolė tą patį turtą grąžinti valstybei), o iš karto trečiajam asmeniui – valstybei (nors ji ir nebuvo ginčijamo sandorio šalis). Toks teisės taikymas išimtiniais atvejais galėtų būti įgyvendintas ir mažosios bendrijos nario reikalavimu, tuo tarpu ūkinės bendrijos atveju tai daryti netikslinga, nes jeigu nebuvo laikytasi nustatytos teisių

perleidimo tvarkos, likę dalyviai bet koku atveju išlaiko kontrolės teisę ir gali atsisakyti pakeisti bendrijos veiklos sutartį tokiu būdu nepriimdami naujojo dalyvio į bendriją.

4. Sandorio šalims, siekiančioms perleisti teises (akcijas), galioja bendrieji LR CK ir kituose teisės aktuose numatyti ribojimai dėl įvairių sutikimų (sutuoktinių, valdymo organų, dalyvių susirinkimo, o tam tikrais atvejais netgi kreditorių) gavimo, ir jeigu šie reikalavimai nėra tinkamai išpildomi – teisių (akcijų) įsigijimo sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu taikant restituciją arba gali kilti kitos neigiamos teisinės pasekmės (nuostolių atlyginimas, kitų su privačiu juridiniu asmeniu sutarčių nutraukimas ir pan.).

5. Nors įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose yra įtvirtinęs bendruosius privačiųjų juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, ūkinės bendrijos) dalyvių pasikeitimo suvaržymus (ribojimus), įvykus tam tikriems juridiniams faktams (dalyviams realizuojant sutarties laisvės principą ir sudarius tam tikras specifines sutartis, pavyzdžiui, akcininkų sutartį; arba tam tikriems dalyviams su trečiaisiais asmenimis sudarius teisių (akcijų) dovanojimo, mainų sutartis (išskyrus ūkinės bendrijos atvejį); teises (akcijas) paveldėjus dalyvio – palikėjo įpėdiniais) tokie bendrieji ribojimai (sugaržymai) yra eliminuojami ir įmonėje likę dalyviai neturi teisinių svertų daryti įtaką dalyvių pasikeitimams, t. y. realizuoti *delectus personae* (pasirink savo partnerį) teisės kontrolės.

Apibendrinant pateiktas išvadas galima teigti, jog šio magistro baigiamojo darbo pradžioje (įvade) iškelti ginamieji teiginiai (hipotezės) *pasitvirtino*:

1. Privačių juridinių asmenų (uždarytų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų) dalyviai negali visiškai savarankiškai (laisvai) disponuoti jų turimomis teisėmis (akcijomis), kadangi jų nuosavybės teisę riboja kitų privataus juridinio asmens dalyvių interesas į kapitalo koncentraciją, dalyvius siejantys pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai, t. y. kiekvienam dalyviui yra iš esmės svarbu, kas taps jų partneriu teisių (akcijų) *perleidimo* rezultate.

2. Įstatymų leidėjo įtvirtintas teisinis reguliavimas dėl dalyvių pasikeitimo ribojimų (sugaržymų) nepakankamai užtikrina likusių dalyvių interesų apsaugą vienam iš dalyvių nusprendus perleisti valdomas teises (akcijas) tretiesiems asmenims, kadangi šie dalyviai ne visuomet išlaiko kontrolės teisę nuspręsti, kuris asmuo taps jų partneriu teisių (akcijų) *perleidimo* rezultate, o nustatytos tvarkos pažeidimo atveju – minimi dalyviai teisių (akcijų) neįgyja dėl taikomo restitucijos instituto subtilybių.

PASIŪLYMAI

Kadangi šio mokslinio tiriamojo darbo objektas yra privačių juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo sąlygų (savaržymų) teisinė analizė, autorius, išanalizavęs privačių juridinių asmenų (uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, ūkinės bendrijos) dalyvių pasikeitimo bendruosius svaržymus, numatytus Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose, bei atskleidęs tam tikras išimtis, kuomet nustatyti ribojimai yra netaikytini, norėtų pateikti kelis praktinius – teisinius pasiūlymus:

1. Ieškovai (akcininkai) bylose, kuriose ginčijami akcijų pirkimo – pardavimo sandoriai dėl pirmenybės teisės įsigyti parduodamas akcijas pažeidimo bei reikalaujama perkelti pirkėjo teises, galėtų reikšti reikalavimą ne dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu ir pirkėjo teisių perkėlimo, o prašyti sandorį pripažinti negaliojančiu ir modifikuoti restitucijos taikymo būdą (subjekto prasme) akcijas priskiriant ieškovo nuosavybėn (toks reguliavimas atitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką kitose restitucijos taikymo bylose ir suteikia ieškovui „apčiuopiamą“ bylos išnagrinėjimo rezultatą).

2. Privačiųjų juridinių asmenų dalyviams, atsižvelgiant į jų vykdomą verslo pobūdį, siekiamus tikslus bei kitų dalyvių skaičių, siūlytina realizuoti sutarties laisvės principą ir sudaryti dalyvių sutartis, kuriose būtų aptarti įvairūs dalyviams rūpimi klausimai (kaip kad pirmumo teisės įsigyti *parduodamas* arba netgi *perleidžiamas* teises (akcijas) realizavimas arba šios teisės netaikymas bei kiti ribojimai, kurių nenustato teisės aktai, įstatatai, nuostatai ir pan. arba dalyviai tam tikrą reguliavimą siekia modifikuoti vardan jų bendrai įgyvendinamų privačiųjų interesų patenkinimo).

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014 (2014–01–24 redakcija).
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 64–1503; 2003, Nr. 34–1418.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262 (2014–09–25 redakcija).
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36–1340 (2014–07–17 redakcija).
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 55–1046; 2000, Nr. 64–1914 (negalioja, redakcija nuo 1994–07–05 iki 1994–12–21).
6. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 55–1046; 2000, Nr. 64–1914 (negalioja, redakcija nuo 2000–07–13 iki 2003–12–11).
7. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64 1914 (negalioja, redakcija nuo 2009–12–15 iki 2011–06–21).
8. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64 1914 (2014–10–14 redakcija).
9. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014 (2014–07–17 redakcija).
10. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014 (negalioja, redakcija nuo 2003–11–06 iki 2009–12–22).
11. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014 (negalioja, redakcija nuo 2009–12–22 iki 2011–11–17).
12. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112–4990; 2012, Nr. 78–4014 (negalioja, redakcija nuo 2011–11–17 iki 2012–06–19).
13. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 83–4333 (2014–06–03 redakcija).
14. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 9–2066 (2014–06–10 redakcija).
15. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31–1010 (2014–03–27 redakcija).

Specialioji literatūra (lietuvių kalba):

16. Ambrasienė D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė Ketvirtoji laida: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
17. Baranauskas E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Antroji laida: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
18. Bitė, V. Akcijų pirkimo–pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnozavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120): 357 – 378.
19. Bitė, V.; Kiršienė, J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2008, 5(107): 61 – 70.
20. Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2009.
21. Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002, 31(23): 67 – 79.
22. Lauraitytė, E. Sutartinės bendrovės teorija ir akcininkų interesų pirmenybės principas. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2014, (90): 158 – 174.
23. Lauraitytė, E. Sutartinės bendrovės teorijos susiformavimas ir sutartinė bendrovės prigimtis. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2014, (90): 142 – 157.
24. Lotynų–lietuvių kalbų žodynas = Dictionarium Latino–Lituanicum / Kazimieras Kuzavinis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l–kla, 1996.
25. Mikalonienė, L. Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2011, (71): 5 – 28.
26. Mikalonienė, L. Jungtinės veiklos (partnerystės) sutartis ir uždarnosios akcinės bendrovės steigimo sutartis – lyginamieji aspektai ir teisinis kvalifikavimas. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2011, (80): 53 – 68.
27. Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas. Vilnius, 2014.
28. Miliauskas, P. Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji apsekai: Belgijos karalystėje ir Jungtinėje karalystėje. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2012, (85): 166 – 183.
29. Pakalniškis V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Antroji laida: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
30. Ražanaitė, S. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo ypatumai*. Notariatas, Nr. 5, 2008, p. 14 – 19.

31. Rimas, J. Akcijų opcionai kaip privataus kapitalo investuotojo ir bendrovės vadovų interesų derinimo priemonė. *Vilniaus universitetas. Mokslo darbai: teisė*. 2009, (73): 124 – 136.
32. Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas. Vilnius, 2010.
33. Rymeikis, T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos. *Jurisprudencija*. 2004, 57(49): 63 – 70.
34. Tikniūtė, A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104): 64 – 72.
35. Vaišvila, A. *Teisės teorija, vadovėlis*. Lietuvos teisės universitetas: Vilnius. Justitia, 2000.

Specialioji literatūra (užsienio kalba):

36. Avi-Yonah, S. R. *The cyclical Transformation of Corporate From: A Hystorical Perpective on Corporate Social Responsibility*. Michigan Law and Economics Research Paper, 2005 Feb, Nr. 05–003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–11]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=672601>.
37. Cadman J., *Shareholders' Agreements*. London: Sweet & Maxwell Limited, 2003.
38. Coase, R. H. *The Nature of the Firm, the Firm, the Market and the Law*. University of Chicago Press, 1988.
39. Griffiths, A. *Contracting with Companies*. Hart Publishing, 2005.
40. Hansmann, H.; Kraakman, R. *The Essential Role of Organizational Law*. Yale Law Journal. Nr. 110. 2000.
41. Mantysaari, P. *Organizing the Firm, theories of Commercial Law, Corporate Governance and Corporate Law*. Springer, 2012.
42. Mantysaari, P. *The Law of Corporate Finance*. Volume III. Springer, Berlin Heidelberg, 2010.
43. Nevile, M.; Sorensem K. E. *The Regulation of companies*. Forlaget Thomson A/S, 2003.
44. Sealy, L.; Worthington S. *Cases and Materials in Company Law*, 8th edn. Oxford, 2008.
45. Stamp, M. *Private Company Law*, 3rd edn. Oxford, 2008.
46. Talbot, L. *Critical company law*, Routledge – Cavendish, 2008.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „*Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos.*“

48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas „*Dėl valstybės ir tarnybos paslapčių.*“
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „*Dėl teismų precedentų ir teismo nutarties kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą apskundimo.*“
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas „*Dėl teismo galių sprendžiant dėl licencijų verstis didmenine ar mažmenine prekyba alkoholio produktais galiojimo panaikinimo.*“
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas „*Dėl statybos, pažeidžiančios teisės aktų reikalavimus, teisinių pasekmių.*“

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys:

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–494/2000.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–976/2000.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–7–874/2001.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 04 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–209/2002.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–155/2003.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–113/2003.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3– 639/2005.
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 26 d. konsultacija Nr. A3–134 „*Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo.*“
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–478/2006.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–3–558/2006.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2007 m. sausio mėn. 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K–7–4/2007.

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2007.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-464/2007.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-229/2008.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 09 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-276/2008.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-41/2009.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-90/2009.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2009).
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-278/2009.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2009.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 04 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-570/2009.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-587/2009.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 05 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2010.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo septynių teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-70/2011.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2012.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-379/2012.

Lietuvos apeliacinio teismo nutartys:

77. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A–233/2003.
78. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A–162/2007.

Apygardos teismų nutartys:

79. Vilniaus apygardos teismo 2009–11–01 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S–1318–567/2009.
80. Vilniaus apygardos teismo 2009–12–01 nutartis civilinėje byloje Nr. 2S–1314–492/2009.

Elektroniniai šaltiniai:

81. Companies Act 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–31]. <http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf>.
82. Law Dictionary [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–01]. <<http://www.law-dictionary.org/>>.
83. Lietuvių kalbos žodynas: elektroninis variantas / vyr. red. G. Naktinienė [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2014–10–19]. <<http://www.lkz.lt>>.
84. People's Pleasure Park Co., Inc., et al. v. Rohleder. June 11, 1908. [61 S. E. 794.] [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–31]. <<https://archive.org/details/jstor-1102494>>.
85. Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo Plenumo ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo Plenumo 1997 m. balandžio 2 d. nutarimo Nr. N 4/8 „Dėl kai kurių Federalinio įstatymo „Dėl akcinių bendrovių“ taikymo klausimų“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–09–10]. <http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=954>.
86. Rusijos Federalinis akcinių bendrovių įstatymas. 1995 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–09–15]. <<http://www.kodeks.ru/noframe/LegRFsearch?d&nd=9000108&nh=1>>.
87. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės oficialios statistikos portalas (įregistruoti ūkio subjektai metų pradžioje) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014–10–31]. <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ce181345-5f41-48d4-930d-58d39e6ed740>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Narkevičius, Ž. *Privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo teoriniai ir praktiniai aspektai* / Verslo teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. V. Bitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2014.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti privačiųjų juridinių asmenų (uždarytųjų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų) dalyvių pasikeitimo suvaržymai siekiant nustatyti, ar Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas ir teisminė praktika adekvačiai užtikrina privačiųjų juridinių asmenų dalyvių interesų apsaugą siekiant sukurtą verslo vienetą bei jo valdymą išlaikyti tarp jau jame veikiančių dalyvių. Pirmame skyriuje atliekama teisinės doktrinos analizė aptariant privačiųjų juridinių asmenų formavimosi istorines ištakas ir dalyvių pasikeitimo ribojimo įtaką verslo santykiuose. Antrajame skyriuje sisteminami dalyvių bendrieji pasikeitimo suvaržymai. Trečiojoje darbo dalyje tiriami kiti (specialieji) juridiniai faktai, galintys eliminuoti teisės aktuose įtvirtintas bendrąsias dalyvių pasikeitimo sąlygas (suvaržymus). Darbo pabaigoje prieita prie išvados, kad privačiųjų juridinių asmenų (uždarytųjų akcinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų) dalyviai negali visiškai laisvai jų turimomis teisėmis (akcijomis), tuo tarpu dabartinis teisinis reguliavimas dėl dalyvių pasikeitimo ribojimų nepakankamai užtikrina likusių dalyvių interesų apsaugą vienam iš dalyvių nusprendus perleisti valdomas teises (akcijas) tretiesiems asmenims.

Reikšminiai žodžiai: privatieji juridiniai asmenys, dalyviai, dalyvių pasikeitimo ribojimai.

Narkevičius, Ž. *Theoretical and practical aspects of the change of participants in private legal entities* / Business law degree master's thesis. Supervisor assoc. prof. V. Bitė. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of law, 2014.

ANNOTATION

In this master's thesis the restrictions on the change of participants in private legal entities (limited liability companies, small partnerships, economical partnerships) were analyzed in order to determine whether current legal regulation in Lithuania and judicial practice adequately ensure the interests of private entities' participants so the established business unit and its management would be kept within their own control. In the first chapter the analysis of the legal doctrine is being reviewed by examining historical origins of private entities and the influence to the business due to the set limits for the change of the participants. In the second chapter the common restrictions on the change of participants are being systemized. In the third chapter other (special) legal factors are being examined, which might eliminate participants' common change conditions established in the legislation. At the end of the thesis conclusion is being made that participants of private legal entities (limited liability companies, small partnerships, economical partnerships) cannot freely transfer their rights (shares), whereas current legal regulation on the change of participants' limitations does not sufficiently provide the remaining participants the required protection if one of the participants decides to transfer its rights (shares) to any third party.

Keywords: private legal entities, participants, restrictions on changes of participants.

Narkevičius, Ž. *Privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo teoriniai ir praktiniai aspektai* / Verslo teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. V. Bitė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisė fakultetas, 2014.

SANTRAUKA

Didesnio kapitalo akumuliacijos galimybė komercinėje veikloje, suteikiamos tam tikros privilegijos ir galios skatina civilinės apyvartos dalyvius jungti savo kapitalą ir žinias steigiant privačiuosius juridinius asmenis. Kaip ir kitose užsienio valstybėse – Anglijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Rusijoje ir pan. – įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtino tam tikrus uždarnosios akcinės bendrovės, mažosios bendrijos ir ūkinės bendrijos dalyvių pasikeitimo ribojimo mechanizmus. Atliekant tyrimą autorius siekia nustatyti, ar Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas ir teisminė praktika adekvačiai užtikrina minėtų privačiųjų juridinių asmenų dalyvių interesų apsaugą siekiant sukurtą verslo vienetą bei jo valdymą išlaikyti tarp jau jame veikiančių dalyvių, o ginčo atveju, tinkamai realizuoti teisę į teisminę gynybą.

Aukščiau minėtam tikslui įgyvendinti yra išsikeliama uždaviniai, kurie nulėmė poreikį magistro baigiamąjį darbą suskaidyti į tris skyrius, kuriuose yra atliekama doktrinos analizė aptariant privačiųjų juridinių asmenų formavimosi istorines ištakas ir dalyvių pasikeitimo ribojimo įtaką verslo santykiuose; sisteminami dalyvių bendrieji pasikeitimo suvaržymai (ribojimai), juos lyginant su užsienio valstybėse galiojančiais privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo pagrindiniais principais; tiriami kiti (specialieji) juridiniai faktai, galintys eliminuoti Lietuvos Respublikos acinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų įstatymuose įtvirtintas bendrąsias dalyvių pasikeitimo sąlygas (suvaržymus).

Darbo pabaigoje prieita prie išvados, kad privačiųjų juridinių asmenų (uždarytųjų acinių bendrovių, mažųjų bendrijų, ūkinių bendrijų) dalyviai negali visiškai laisvai disponuoti jų turimomis teisėmis (akcijomis), kadangi jų nuosavybės teisę riboja kitų privataus juridinio asmens dalyvių interesas į kapitalo koncentraciją bei dalyvius siejantys pasitikėjimo (*fiduciariniai*) santykiai, t. y. kiekvienam dalyviui yra iš esmės svarbu, kas taps jų partneriu teisių (akcijų) perleidimo rezultate. Tuo tarpu įstatymų leidėjo įtvirtintas teisinis reguliavimas dėl dalyvių pasikeitimo ribojimų (suvaržymų) nepakankamai užtikrina likusių dalyvių interesų apsaugą vienam iš dalyvių nusprendus perleisti valdomas teises (akcijas) tretiesiems asmenims, kadangi šie dalyviai ne visuomet išlaiko kontrolės teisę nuspręsti, kuris asmuo taps jų partneriu teisių (akcijų) perleidimo rezultate, o nustatytos tvarkos pažeidimo atveju – teisių (akcijų) neįgija dėl taikomo restitucijos instituto subtilių.

Narkevičius, Ž. *Theoretical and practical aspects of the change of participants in private legal entities* / Business law degree master's thesis. Supervisor assoc. prof. V. Bitė. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of law, 2014.

SUMMARY

An increased capital accumulation opportunity in commercial activities, granted privileges and power encourage participants of civil circulations to connect their capital and expertise in establishing private legal entities. As well as in other foreign countries (England, Germany, France, Italy, Russia and so on), in Lithuanian legislation specific mechanisms limiting the freedom of the change of participants have been established in limited liability company, small partnership and economical partnership. An author is aiming to determine whether current legal legislation in Lithuania and judicial practice adequately ensure the interests of private entities' participants so they could keep an established business unit and its management within their own control, and in case of dispute, properly implement their right to judicial protection.

In order to achieve the above – mentioned objective the set of tasks were raised that made to divide this master's thesis into three chapters, in which an analysis of the legal doctrine is being revealed by examining private entities' historical origins and the influence to the business due to the set limits for the change of participants; systemizing participants overall change in the set of restrictions and comparing these with the basic principles established in foreign countries; investigating other legal factors which might eliminate the basic conditions for the change of participants established in the Republic of Lithuania companies, small partnerships, economical partnership acts.

At the end of the master's thesis it is concluded that private entities' (limited liability companies, small partnerships, economical partnerships) participants cannot freely transfer their rights (shares) due to the fact that their ownership is limited by the interests of other participants' capital concentration and the specific confidence relationships, i. e. all the participants are concerned who will become their business partner as a result of the transfer of the rights (shares). Current legal regulation on the change of participants' limitations does not sufficiently provide the remaining participants the required protection if one of the participants decides to transfer its rights (shares) to any third party, because these participants do not always retain the control right to decide who will become their partner as a result of the transfer of the rights (shares). If the established change of participants procedure is infringed, other participants (due to the specific application of restitution and its subtleties) are not allowed to takeover such rights (shares).

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Žygimantas Narkevičius
J. Baltrušaičio g. 11 – 120, Vilnius

VĮ „Registrų centras“
V. Kudirkos g. 18/3, LT 03105 Vilnius

SKUBUS PRAŠYMAS

Dėl duomenų pateikimo

2014–11–14

Vilnius

Šiuo metu rašau magistro baigiamąjį darbą tema „*Privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo teoriniai ir praktiniai aspektai*.“ Atliekant uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų pasikeitimo apribojimų analizę iškilė būtinybė gauti informaciją, susijusią vidutiniu uždarnosiose akcinėse bendrovėse veikiančių dalyviu skaičiumi. Nors Statistikos departamentas kaupia tam tikrus duomenis apie juridinius asmenis (<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=ce181345-5f41-48d4-930d-58d39e6ed740>), tačiau rūpimos informacijos pateikti negalėjo ir nurėdė kreiptis į Jus.

Ar Jūsų duomenų bazėje yra kaupiama informacija, galinti padėti atsakyti į klausimą: koks yra vidutinis akcininkų skaičius, veikiantis Lietuvoje įregistruotose uždarnosiose akcinėse bendrovėse? Reikalingi kuo aktualesni (laiko požiūriu) duomenys. Jeigu būtų pateikta lentelė (diagrama), kurioje būtų aprašomi ir kitų tipų juridiniai asmenys nurodant juose veikiančių vidutinį dalyvių skaičių arba kokie nors kiti duomenys, kuriais remiantis galėčiau bent preliminarai atsakyti į aukščiau nurodytą klausimą – tai būtų privalumas.

Jeigu tokių duomenų neturite, tuomet galbūt galite nurodyti, kokį skaičių 2014 metų pradžioje (arba kitu aktualių laikotarpiu) sudarė uždarnosios akcinės bendrovės, kuriose veikė tik vienas akcininkas. Ar galite patvirtinti, jog paprastai uždarojoje akcinėje bendrovėje veikia iki dešimties akcininkų?

Esant galimybei prašau pateikti atsakymą el. paštu z.narkevicius@gmail.com ne vėliau kaip iki 2014–11–21.

Pagarbiai
Žygimantas Narkevičius

11/23/2014

Gmail - Dėl duomenų pateikimo

Žygmantas Narkevičius <z.narkevicius@gmail.com>

Dėl duomenų pateikimo

Viktorija Kasparavičienė <Viktorija.Kasparaviciene@registrucentras.lt>
Kam: "z.narkevicius@gmail.com" <z.narkevicius@gmail.com>
Cc: pasilulymai <pasilulymai@registrucentras.lt>

2014 m. lapkričio 17 d. 11:19

Laba diena,

kaip ir tarėmės telefonu praėjusį penktadienį, persiunčiu Jums Juridinių asmenų registro departamento Duomenų skyriaus pateiktą informaciją - šiuo metu Lietuvoje yra 114293 neišregistruotų uždarytų akcinių bendrovių, iš kurių 68114 bendrovės, turinčios vienintelį akcininką. Duomenų skyriaus specialistų nuomone, didžioji dauguma įregistruotų uždarytų akcinių bendrovių turi iki 10 -ies akcininkų, tačiau ši informacija nėra patvirtinta oficialiai.

Juridinių asmenų registro viešai skelbiama statistinę informaciją rasite pagal [nuorodą](#).

Su pagarba

Viktorija Kasparavičienė

Visuomenės informavimo skyriaus vyresn. specialistė

From: Žygmantas Narkevičius [mailto:z.narkevicius@gmail.com]
Sent: Tuesday, November 11, 2014 5:53 PM
To: RC info
Subject: Fwd: Dėl duomenų pateikimo

[Cituojamas tekstas paslėptas]

—
This message has been scanned for viruses and dangerous content by **Maliscanner**, and is believed to be clean.

—
This message has been scanned for viruses and dangerous content by **Maliscanner**, and is believed to be clean.

<https://mail.google.com/mail/u/0/?ui=2&ik=f1e043271d&view=pt&q=binute&qp=true&search=query&msg=149bd0cc74c2bdc5&siml=149bd0cc74c2bdc5>

1/1

**VALSTYBĖS ĮMONĖS REGISTRŲ CENTRO
JURIDINIŲ ASMENŲ REGISTRO DEPARTAMENTAS**

Vincas Kudirkos g. 18-3, 03105 Vilnius, tel. (8 5) 268 8202, faks. (8 5) 268 8311, el. p. info@registracentras.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 124110246

Žygimantui Narkevičiui
J. Baltrušaičio g. 11-120
06145 Vilnius

2014-11-10 Nr. (1.11.6.)s- 4443
[2014-11-14 Nr.

DĖL INFORMACIJOS PATEIKIMO

Atsakydami į Jūsų 2014-11-14 paklausimą, informuojame, vadovaujantis Juridinių asmenų registro nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais), juridinių asmenų registre duomenys apie akcininkus neregistruojami, išskyrus atvejus, kai visų akcinės bendrovės ar uždarnosios akcinės bendrovės akcijų savininkas yra vienas asmuo.

Informuojame, kad Juridinių asmenų registre, šiuo metu, yra registruota 114 354 uždarnosios akcinės bendrovės, kurių 68 196 veikia vienintelis akcininkas.

Apie kitus registruojamus juridinių asmenų dalyvius pateikti informacijos negalime, nes tokie skaičiai nėra registruojami.

Viršininkė

Ieva Tarailienė

Originalas siunčiamas nebus
Akvilė Barakauskaitė, (8 5) 2658 449, el.p. [Akville.Barakauskaite@registracentras.lt](mailto:Akvile.Barakauskaite@registracentras.lt)

Šis magistro baigiamasis darbas baigtas 2014-11-24.

Darbą atliko Žygimantas Narkevičius (z.narkevicius@gmail.com)

(parašas)

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2014–11–24

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas) Teisės fakulteto Verslo teisės programos studentas Žygimantas Narkevičius patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „*Privačiųjų juridinių asmenų dalyvių pasikeitimo teoriniai ir praktiniai aspektai*“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą – studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)